

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 3, 1872.

92—40. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca 287 sz. —

Isteniszteletünk érdekében.

(Folytatás és vége)

Néhány szót engedjen még, nt. szerkesztő ur, szakramentumainkra vonatkozólag.

Igaza van Bod Károlynak, hogy „a keresztelest igen sok helyen minden ünnepélyesebb színezet nélkül, egy pár ember jelenlétében, a paplakon, vagy éppen az illető szülők magán lakásán szokta végrehajtani a lelkész.“ Sőt, talán ki lehetne mondani, hogy nincsen egyetlenegy helység is olyan, egész szuperintendenciánkban, a hol minden keresztelest — a beteg kisdedek kivételével — csak is a templomban hajtathatják végre. És vajjon, ennek a pap-e az oka? Nem egészen és nem mindenütt; hanem a törvény hiánya. Igaz, hogy a protestáns szabad szellemmel nem igen fér össze a kényszerítés; mert ha istent nem csak a Garisimon lehet imádni, hanem egyébütt is: úgy keresztelni is nem csak a templomban lehet. De a pap addig fel nem léphet, míg ily fogantyu nincsen a kezében; míg a törvény határozottan nem szabja meg, hogy a keresztelest minden kisdeden, a betegek kivételével, a templomban kell végrehajtani. Másképp ha föl mer lépni bármily jézusi szelidséggel is a pap, különösen a félmiveltekkel, tudákosokkal szemben: jaj szegény fejének, mert a békés egyetértést, pap és hallgató között, saját kezével dulta szét. A szép szerinti rábeszélés, felvilágosítás pedig nagyon hatástalan eszköz az ilyenekkel szemben; erre is készen áll náluk a szokott dikció: „én is olyan vagyok mint más, én is olyan pénzt adok, mint más; miért ne kereszteltethetnék otthon, mint más?“ A miveltebbek plane: „méltóság“-ukon alólinak tartják, gyermekeiket a templomba a „nép közé“ vinni keresztelés végett. E szavaim tapasztalaton alapulnak; ezt különösen öregebb t. lelkésztársaim még nagyobb mértékben tapasztalhatták. Ezért tar-

tok én erre nézve törvényt szükségesnek; mert az előtt mindenki tisztelettel hajlik meg. A protestáns szabad szellem nem irtózhatik vissza a jónak kényszerítésétől is, ha erre célszerűség és következetesség indítja; mert, ha egyik szakramentum csak kivételesen osztatik a templomon kívül, miért ne lehetne ez így a másikkal is?

Az úrvacsora kiosztásánál való eljárás, hogy némileg egyszerűsítették: ez kívánatos; ezt gondolom, kivülem aláírják mások is sokan. Azonban, nem szabad felednünk, hogy nagy részben, miveletlen néppel van dolgunk, erről mnggyőződik majd Bod Károly is, ha — a mint másnak ajánlgatja — maga is „szüntelen a nép közt működik“; a miveletlen nép pedig — mely még a babonától is bajosan tud megválni — az úrvacsora kiosztásának, a külső formának is épp oly sérthetlenséget tulajdonít, mint a benső lényegnek; szüklátkörösége a bensőt a külsőtől nem tudja külön választani. S ha a külső forma változást szenved, a bensőt is sértve látja, s többé nem idéz elő nála oly hatást az úrvacsora, mint addig; mert megrendül meggyőződése és habozóvá lesz hitében. S valakinek benső, vallásos kedélyét miért rontsam meg? A ki ismeri a miveletlen népet, az előtt ez állításom nem fog nagyításnak tűnni fel. Még messze van azon idő, mikor a nevelés a népet egész tömegében az értelem és műveltség azon fokára tudja emelni, melyen túl nem lesz ártalmára a világosság. Épp azért, nagyobb változást az úrvacsora körüli eljárásban még időelőttinek tartok a mi népünknel.

A hitvallató kérdéseket meghagyandónak vélem; mert hiszem, hogy e kérdések elősorolásának nagy befolyása van arra, hogy a kommunikálás sokaknál ne váljék gépies megszokottság üres cselekvényévé. E kérdések hallása után, nem merészel az úrasztalához lépni, ha nincs keblében hit, megbánás és jóra való elhatá-

rozás. Hogy pedig ezek nélkül ne lépjen oda senki, ezt elősegíteni, nem ceremonia, hanem szükség. A hitvallató kérdéseket nem kihagyni kell, hanem más alakba önteni.

A szereztetés igéit viszont oda tartozónak vélem; helyén van az, hogy a biblia szavainak mondása közben törjük meg a kenyeret sat. A mű úgy is szerzőjére emlékeztet. Miért ne beszélnek hát arról, a ki szellemileg úgy is előttem áll; miért ne emlegetné, miért ne mondaná ki ajkam nevét annak, kit nagyszerű, magasztos műve — melyhez üdvöm van kötve — eszembe juttat; s ki a szeretet, alázatosság és türelem utolérhetlen példánya. Természetesen, az ezt tárgyazó agenda ne legyen áradozás, hanem a dolog lényegére tartozó rövid értelmezés.

A kiosztás alatti ének, mint a melynek fentartását semmi lényeges ok nem követeli, kihagyandó.

Az úgy nevezett „urak asztala“, hogy t. i. az urak külön állnak elő még akkor is, ha oly kevesen vannak, hogy az urasztala körüli tért felnyire sem tudják betölteni mint kirivó és a keresztyén testvériség fogalmát sértő, helytelen szokás — a hol fennáll — eltörrendő. Ez tulságos félremagyarázásából eredhet azon szokásos meghívásnak, mely így szól „járuljatok, keresztyén atyámfiai, kik magatokat elkészítettétek, az illő rendet megtartván.“ E meghívási formula benne foglaltatik az 1855-iki zsinat határozata nyomán kiadott „Agendá“-ban is. Ez „Agenda“, ámbár nem akarja a „reformált lelkészek liturgiai szép szabadságát korlátolni“, de mégis mintául kell hogy szolgáljon; mert zsinati határozat következtében jött létre. Különb, e meghívási szavakat, „az illő rendet megtartván“, koránt se céloz elítelni, sőt inkább — helyesen értelmezve — pártjukra állok. Most ugyanis, ámbár azt tanítjuk mi is, és azt vallják ők is, hogy isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk, de azért mégis, maguk között önkéntesen rendet alkotva, úgy állják körül az urasztalát, hogy a nagyobbak a kisebbek, az öregek az ifjabbak elébe sorakoznak. Jól megjegyezzük, hogy e rend a nép közt önkényesség kifolyása. Ennek hangsúlyozása után, nyilvánítani merem azon meggyőződésemet, hogy míg a rend így fentartja magát a nép közt, addig csak kivételesen fordul elő eset arra, a mire Bod Károly céloz, hogy megbotránkozók valaki azért, mert nálánál kisebb állott elébe;

míg ha e „rendet“ elejtjük, akkor minden alkalommal jó elő eset az ilyféle megbotránkozásra egyeseknél, mert az első helyre vágyakozásnak oka nem a meghívás „rend“-re emlékeztető szavaiban rejlik. Ismerek miveletlen, közrendű egyénekből alkotott egyházközségeket, hol a harang utolsó kondultával férfiak és nők már öszszegyűlve, várják a templom ajtajának megnyílását, s először a legöregebb, vagy a nép nyelvén „legnagyobb“ férfi emeli le kalapját, hogy belépjen a templomba, azt követik a többi férfiak korszerinti sorozatban; midőn az utolsó férfi belépett, kezdődik a nők menete; itt is indul a legidősebb, s utána a többi, viszont korszerinti sorozatban (ezen közrendű nők nincsenek még úgy „kimivelődve“, hogy éveik számát egymás előtt eltitkolják). A kijövésnél hasonlóképp, a korszerinti rendet tartják. S ha ezt a maguk között önkéntesen alkotott békés rendet az urasztalához is elviszik, ki mondaná, hogy ez botránkozásért van?... Hiszen, ez egy miveletlen tömegnél isten előtt is erény; ne nyuljunk hozzá, ne hántsuk! *)

De, van kihagyni való is. Az úrvacsora kiosztásánál szerepelnek olyan feleslegek, melyeknek fentartását semmi lényeges ok nem kívánja, ez idő szerint is. Ilyenek nézetem szerint

1. A szószékbeli előkészítő beszéd; az előkészítés egész bűnbánati héten folyván, erre most néhány szó elég; de a mint a közkezen forgó ágendák is bizonyítják, az ily előkészítő beszédek nagy része meghívásból áll. Már pedig a meghívásnak inkább az urasztalánál volna helye, és egyszeri elég; mert a többszöri meghívás kényszerítésszerű kínálgatássá válik, pedig nem szabad, hogy ennek még árnya is a papra essék az urasztalánál. Ide a lélek önkéntes vágya kell, hogy vonjon mindenkit.

2. Bűnvalló könyörgés a szószékből; ezt bele lehetne olvasztani abba, melyet közvetlen a jegyek kiosztása előtt szoktunk mondani.

*) E szokás megtartásában — ha kell — mi is belenyugszunk; de az agenda-készítők szeme előtt valószínűleg nem ez állott, hanem fölteszük, a kolozsvári ekkla, hol két pap osztván a szakramentumot, nem a közönség áll elő, hanem ez körül jár, s ilyenkor ma is úgy megtorlódik a kommunikások száma, hogy nem lehet eléggé ismételni e meghívást. „az illő rendet megtartván!“ Hogy ifjú, vagy öreg jön: arra mi nem reflektálunk; ezt érezni kell az illetőnek; s ha nem érzi, az okosabbnak kell e tekintetben a békeségre törekedni, nem válogatván az ur előtt a személyekben.

3. A „Hiszekegy.“ Ezt feleslegessé teszik a hitvallató kérdések, mint a melyek szintén hitről és örökéletről szólnak. Sőt, ha meggondoljuk a dolgot, az nem egyéb ismétlésnél, hogy a gyülekezet a „Hiszekegy“-ben bevallja előbb, hogy hiszen Jézusban, hiszi az örökéletet; s rá nyomban a kérdések következtén, a pap más szavakkal csakúgy ugyanazt kérdi.

E szerint az egyszerűsítés így lenne

A pap prédikáció és „Miatyánk“ után a szószékből lesz állana, a „rövid áldást“, mely főnebb a végima helyett volt ajánlva, ilyenkor (mindig úrvacsora osztáskor) mint most is szokásban van, legvégül hagyná. S egy vers eléneklése után, az úrasztalához kilépve alkalmoszerű bevezetéssel, kezdené a hitvallató kérdéseken; ezt követné a szerzetetés igéinek, a bibliából való kiolvasása után, rövid értelmezése; ezután jöne a bűnvalló és isten megszentelő kegyelmét kérő ima, s rákövetkeznék a meghívás és kiosztás (ének nélkül), kiosztás után hálaadó ima, s végül, a „rövid áldás.“

Tehát kimaradna: 1. egy vers ének (a prédikáció utáni, mikor a pap a szószéken marad); 2. a szószékbéli előkészítő beszéd; 3. a szószékbéli bűnvalló könyörgés; 4. „Hiszek egy“; 5. a kiosztás alatti ének. Egyszerűsítésnek enynyi elég ez idő szerint.

A kommunikálás idejét illetőleg csatlakozom nt. szerkesztő ur azon, csillag alatt kelt, véleményéhez, miszerint csupán a három sátoros ünnepen és újbúza zsongéire — mint a hálaadás ünnepe — a hatszori helyett, négyszer osztassék ki.

Önkint érthető, hogy amaz emlegetett konvent bármily közisteniszteleti és szertartási tervet állapít meg, abban semminemű helyi szokásnak — liturgikánktól eltérőleg — ne legyen helye; hogy az egyszerűség mellett ott legyen az egyformaság is.

Gönci János,
babuc-fodorházi lelkész.

Iskolaügyi rendszabályok,

(a külföldi reformált egyházmege minden iskoláját érdeklőleg: az iskoláztatás, felügyelet és tansegély szempontjából.)

I. CIKK.

Iskoláztatás.

1. §. Az egyházmege minden egyháza, melynek községében községi iskola még nem létesült, köteles, felekezeti iskoláját fentartani.

2. §. Ezen felekezeti iskolákba köteles minden szülő, vagy gyám, tanköteles gyermekét feljáratni; az 1868. XXXVIII. törvénycikk 1, 2, 3, 5, 6-ik §-ait egyházmegeünk felekezeti iskoláinkban is kötelezőkül ismervén ol.

II. CIKK.

Iskolai felügyelet.

3. §. a) Egyházmegeünkben a legfőbb felügyeleti hatóságot iskoláink felett az ev. ref. iskolatanácsos — mint az egyházmege választottja — gyakorolja, ki azonban felelős az egyházmege közgyűlésének, úgy az egyházmegei köztörvényszéknek minden intézkedéseiről és tetteiről: egyszermind köteles, ezen gyűlésnek jelentéstételben az iskolák ügyeiről, érdekeiről, előnyeiről és hátrányairól kimerítőleg számolni, s a közgyűlés iskolaügyi intézkedéseit végrehajtani.

b) Az iskolatanácsos hat járását az egyházmegeinek szervezi akkint, hogy minden járásban az egyházakat beosztja, minden járásba ideiglenes elnököt jelöl ki, ki a bizottsági tagokat egybehíván, a járás-bizottság magamagát megalakítja (a 4. § b) pontja szerint).

c) Az iskolatanácsos a hat járást egy év leforgása alatt — értve a tanszaki évet — bejárni köteles, minden hóban más-más járás bizottmány ülésében jelenvén meg, mikor is annak elnöke.

d) Az iskolatanácsos a tanügyi közgyűlés elnöke.

4. §. a) Az egyházmegei közgyűlés beegyeztével, az iskolatanácsos az egész egyházmeget hat járásra osztja.

b) Minden járásban bizottság alakul azon járás képviselőiből, lelkészeiből és tanítóiból, mely bizottság elnököt, jegyzőt választ a maga kebeléből, társadalmi állásra való tekintet nélkül.

c) A tanszaki idő minden havának első hétfőjén a járás-bizottság ülést tart, még pedig soha központi helyen, hanem a hat egyházban, váltva kihagyás nélkül.

d) Az egész járás-bizottság, a gyűlés napjának 9 órájkor, az illető egyház tanszobájába megy, a helybeli tanítóval próba-tanítást tarthat minden általa tanított tanfokokból, s ha szükségét látja, egy szakértelmes tanítóval a korszerű tanmódokat tanelődással bemutathatja, s az illető iskolába bevinni segíti.

e) Iskolából kijöven, a járás-bizottság ülést tart, jegyzőkönyvet vesz fel, az iskolában talált előnyöket, és hátrányokat bejegyezteti. A tagok eszmét cserélnek: mi kint lehetne az iskolában legtöbb sikert felmutatni? A tanítók egyes tantárgyakról, azon gyűlés színe előtt, értekeznek.

f) A járás-bizottság gyűlésében a b) pont alatt irt tagok, az elnök által kijelölt egyházba megjelenni, kötelesek; az elnök kimaradásával a legidősb tag elnököl; a tanítók pedig, minthogy a gyűlés célja a tanügy előmozdítása, s így első sorban őket érdekli, ha igazolás nélkül maradtak ki, a tansegély részére beadandó 1 frttól felfelé menő összeggel büntettetnek a járás-bizottság által.

g) A járás-bizottság a tanítóktól bekéri az iskolátmulasztók névsorát, s a XXXVIII. törvénycikk értelmében a hanyag szülők büntetését elrendeli, ha már a helybeli iskolaszék által el nem intéztetett volna.

h) Az immoralis életű tanítók ellen a járás-bizottság az egyházmegyei köztörvényszéken pert indít, s azokat ítéletesen kitéteti.

i) A mellék-hivatalt folytató tanítókat, mellék-foglalkozásaik elhagyására felszólítja; 14 nap utáni tapasztalt sikertelenség esetében, ellenük a h) pont tartalma szerint lépik fel.

k) A járás-bizottság jegyzőkönyve az iskolatanácsosnak bemutatandó.

l) A járás-bizottság magát élelmezi.

m) A járás-bizottság elnöke járása minden iskolájának közvizsgálatán jelen lenni köteles; azért azokat megtartatni rendeli: 1-sőt virágvasárnapján, 2-ikat nagypénteken, 3-ikat husvét első napján, 4-iket husvét másodnapján, 5-iket husvét harmad-napján, 6-ikat husvét utáni első vasárnapon. A közvizsgálatok eredményéről az iskolatanácsosnak jelentés teendő.

A tanítás folytattatik június 1-sőjéig.

5. §. Az 1868 XXXVIII. törvénycikk szellemében kiadott miniszteri útasítás nyomán, minden egyház a maga kebelében iskolaszéket köteles szervezni.

6. §. Az iskolaszék a tanfolyam alatt minden héten egyszer ülést tart, a tanítótól itt a jelentést a tanításról beveszi; szükség szerint intézkedik ez ügy felett, az iskola vagyonáról az illető kezelőktől számot kér, s a kezelés felett őrködik.

Hanyag szülők ellen a morális, vagy kényszer-észközöket politikai, vagy saját hatósága által fogantatba véteti. Az iskola-tanácsos, s a járás-bizottság rendeleteit végrehajtja. Üléseiről rendes jegyzőkönyvet viszen, s azokat kívárat szerint, az iskola-tanácsosnak fölterjeszti.

III. CIKK.

Főlszerelés.

7. §. Minden egyház iskolaépületeit köteles anynyira kijavítani, hogy a tanítás, ez évben legalább, lehető legyen bennök. A menyenyiben a tankötelesek száma a 80-t felülhaladná, köteles az egyház, gondoskodni az iránt, hogy ha béres épületben is, de legalább két tanteremben taníttassanak a gyermekek.

8. §. A szükséges padokat, kemencéket az egyházak gondnokai, a tanév első napjára kötelesek előállítani. Ugy a falitáblákat, fekete táblákat, s hol az anyagi helyzet megengedi, más iskolai kellékek beszerzéséről gondoskodják az iskolai szék, a tanítók kihallgatása nyomán.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács üléséből,

Kolozsvártt, szept. 29-én, 1872.

Elnök: Ince Mihály. Jelenvoltak: Lészay Ferenc, br. Bánffy Dezső, Szabó Sámuel, igazgatótanácsosok; Szabó Ádám, számvevő, és dr. Kolosvári Sándor igazgatótanácsos, mint helyettes titkár.

1. A nmltgu vallás- és közokt. miniszterium értesítette az igazg. tanácsot, hogy a vásárhelyi ref. tanoda tanárai részére 187 $\frac{1}{2}$ év téli szakában a felnőttek oktatásáért 118 frt. honorarium a vásárhelyi adóhivatalnál utalványozva van. — A vásárhelyi tanoda igazgatósága további eljárás végett útasított.

2. Ugyanaz megrendeli, hogy az 1871 évi államsegély mikint lett kiosztásáról való számadás felterjesztessék. — A számadás felterjesztetni, s az 1872 évi államsegélynek kiutalása megsürgettetni, határozatott.

3. A polyáni egyház egy 100 frtos állam k. kötvényének eladhatásáért folyamodott, restáns adójának kifizetése végett. — Tekintve azon egyháznak terjedelmes fekvőségeit, a 100 frt. tőke elköltése addig nem engedélyezhető, mig ki nem mutatják az érintett fekvőségek mikint jövedelmeztetését, s általában az egyház aktív és passiv állapotát.

4. Özvegy Paal Istvánné néhai férjének a diósadi egyház által 1841—42-re visszatartott fizetésének kiadatásáért folyamodik. — Ez ügyben az egyh. főtanács még 1870-ben érdemileg határozott, s így esperes aa. a határozatnak végrehajtására utasított.

5. Kebliszámvevőség jelentést tett, hogy a szászvárosi tanoda és egyház a mult évi határozat értelmében elkészített számadását 1871-ről felterjesztette, de annak felül vizsgálása csak az előző évi számadás felküldése után eszközölhető. — A kérdéses, s már keblileg megvizsgált számadás felterjesztése megrendeltetett, s egyuttal az idei számadásokat még fel nem küldő tanodák és püspöki egyházak megsürgettetek.

6. Az irnoki állomásra jan. 1-ig terjedő pályázat hirdettetik.

7. Néhai Farnos Károly, volt enyedi tanár, özvegye részére megengedett, hogy a n.-enyedi tanoda előljárósága évenként 200 frtot utalványozhasson $\frac{1}{4}$ évenkénti részletekben, kegyelem illeték címen, mely most öt évre lett megállapítva, akkor az özvegy jelenteni köteles, hogy még özvegyeségi állapotban van.

3. Az oroszfái községben folyamatban levő tagosításnál az egyház képviseletére felhatalmaztatott ifj. gróf Bethlen János jogtudor.

9. Kebliszámvevőség jelentést tett a makfalvi székelly nemzeti iskola számadásainak felülvizsgálatáról. — Észrevételei közlendők számadó urral.

10. Kir. biztosság tudatja, hogy az erdélyi földterhermentesítési alapigazgatósággal való levelezések „a m. kir. földterhermentesítési alapigazg. Budán székelő erdélyi osztályához“ címzendők. — Tudásul vétetett.

11. Vallás- és közokt. miniszterium megküldi a községi nép-, felső-nép, és polgári iskolai tanítók testületekkel alakulásáról, és ezek működéséről szóló szabályrendeletet két példányban. — Egyik példány a jövő évi közgyűléshez, másik a n.-enyedi képezdének megküldetik.

12. Tompa, mérnök, beadja a n.-sajói templom-javítás tervet és költségvetést, mit helyesnek talált annak kivételével, hogy a torony fedélbe alkalmazni céltolt tölgy-

gerendák nem helyesülhetnek, mert a fenyő-gerendánál többé is kerülnek, de főképp mert meg fognak hajolni. — Közöltetik a sajió kápt. dekánnal, s a galaci kárpótlásból illető rész ki fog adatni.

13. Csulak Dániel, ügyvéd, jelentést tett a néhai gróf Bethlen Domokos hagyatéka állásáról, melynek tárgyalása az illetékesség feletti kérdés miatt még nem kezdetett meg, a n.-sajói egyháznak hagyaték elleni követelése még be nem jelentetett. — Az eredeti kötelezvény másolatban ügyvéd aa.-val közlendő a további lépések megtételére.

14. A görgényi egyházmegye közgyűlése ajánlatára a vécsi egyház és Szabó Dávid Mihály közt létrejött örök adás-vevési szerződés — megerősítettik.

15. A moci kir. járásbiróság tudatja, hogy végrendelet hátrahagyása mellett elhalt Ujfalvi Zsuzsanna a palatkai templom folyton jókarban tartására 500 frtot hagyományozott. — A végrendelet másolata felkértek, s egyuttal a további szükséges lépések megtételére.

16. A baróthi levita és Zaturecky Gábor panasza az erdővidéki köztörvényszék határozata ellen az olasztelki pap mikint beszoigálása tárgyában: — visszautasítottatik, azon hozzáadással, hogy igazgató-tanácsunk ez ügybe nem elegendhetik, panaszlók a köztörvényszék határozata ellen felebbezhetnek a felebbeviteli köztörvényszékhez.

17. Karácson Mózesnek a hévizi egyház kölcsön tőkéinek első helyen lett betáblázásáról való jelentése — megnyugtató tudomásul vétetett.

18. Az udvarhelyi tanodának 360 frtos kicserélt államköltsön kötvényei — leküldetni határozottak.

19. Br. Kemény Istvánnak a m.-lapádi kárp. kama-taiból, építési célból, kezéhez leküldött pénzekről való számadása számvetőségi vizsgálat után — jóváhagyott, és a báró ur további számadás terhe alól felmentetik.

20. Szacsvay Sándornak azon kérése, hogy az esküldői egyház jövedelme az ördög-kereszturi egyházhhoz kapcsoltsassék — espereshez, véleményadás végett, leküldetik.

21. Kolozsvári egyház régi számadásai — leküldetni határozottaknak.

22. Dáné István, v.-hunjad-zarándi esperes értesítésére a brád-ribicei egyház némely tőkéinek a Nemes-örökösöknél még két évig 6% mellett meghagyattak, erről értesítettvén a brád-ribicei egyház vagyoni viszonyainak kitesztázására kiküldött bizottság is, mely mihamarább kiszállásra egyuttal felszólítottatik.

Ezeken kívül még körülbelöl 28 darab kisebb fontosságú ügy láttatott el, melyekből a jelentősbekezt jövő al-kalommal közölni fogjuk.

TÁRCA.

Pestalozzi.

(Dr. Heppé „Gesch. d. Pedag.“ nyomán.)

(Folytatása és vége.)

Sándor cár különösen figyelmes lett Pestalozzi intézetére, és Fichté már előre megjósolta, hogy eme működési irányban az emberiség új életének csirája van rejtve.

1807-ben „Bericht an die Ältern und Publikum“ című művét adta ki, melyben intézetét, mint egy nagy családot tünteti föl, melynek tagjait az atyai, gyermeki, és testvéri szeretet láncái fűzik egy egészszé öszsze.

Az 1809-iki sweici szövetséggyűlés elé kérvényt nyújtott be az iránt, hogy intézetét vizsgálnák meg, melyben ekkor 165 gyermek nyert neveltetést, és pedig 6-tól 12 évesekig. Az intézetnél 15 tanító működött, s a növénydekéek közül 78 volt sweici, a többiek Európa mindenik államából, sőt Észak-Amerikából is jöttek.

A gyűlés egy 3 tagu bizottságot küldött ki kebeléből az intézet megvizsgálása végett; ezen bizottság öt napig időzött a hely színén, míg az intézet beszervezetével teljesen megismerkedett, és mindenek felöl kellő tudomást nyerhetett.

A bizottság nyilvános jelentést tett a gyűlés előtt a látottak és tapasztaltak felöl; ezen jelentés oly kedvezőleg és oly nagy elismeréssel szólt Pestalozzi intézetéről, hogy ez által aniak tekintélye még magasbra nőtt. Ez ideig

még helylyel-közzele lehetett eltérő nézeteket, diskuszsiókat hallani ama hires intézet felöl, de mostantól kezdve, mindez megszűnt, s az elismerés osztatlan lett.

— De a végzet megint súlyos csapást mért Pestalozzira, mert előállottak azon szomorú körülmények, melyek intézetének bukását előkészítették, s végre megsemmisítették azt.

A számtalan fényes látogató kedvéért, a gyermekeknek mindig parádézni kellett, s ez által a nevelés rendez menete zavarva volt. A tanítók mindenike önfejlőleg akart eljárni, s e miatt az egyetértés fölbomlott közöttük; az intézet helyisége is mindig szűkebb és kényelmetlenebb lett. És a mi legfőbb volt, a tanítók nyiltan meghasonlottak, két külön pártra szakadván.

Szintén ez időben veszté el Pestalozzi nejét is, ki 1815 dec. 11-én, 80 éves korában jobb létre szenderült. Rendkívüli fájdalmat érzett most Pestalozzi, midőn nejét kiterítve látta a gyászravatalon; kebelére tette a bibliát, a maga is oda borult a kedves halottra, és ily szavakban tört ki: „menynyit szenvedtünk mi egyutt; éreztük a szükségét, láttuk a nyomort; gyakran ott álltunk a betegek és árvák között, elhagyatva mindenkitől, sőt sokan még gunynyal is illettek! Mi adta belénk a bátorságot, hogy megküzdjünk mindezekkel?! Ez a könyv adott mindent“!

Neje halálakor tört ki a vizsály intézeténél tanítói

kara közt is, és egyszerre 12 tanító hagyta el a pályát, melyen eddig működött.

1825-ben az intézet végképp feloszlott; az öreg Pestalozzi az élet küzdelmei által megtörve, ismét visszatért Neuhofba, hol az előtt 50 évvel alapította az első nevelő intézetet.

Végre is, egy még el nem ért cél, s anynyi szép remény omladéka felett kellett megállania; méjj bánatának „hatytyu dalában“ ad kifejezést, s itt egyszermind köszönetet mond azoknak, kik nehéz munkájában segéd kezet nyújtottak neki. 1827-ben febr. 17-én halt meg Bruggban, hova Neuhofból azért ment, hogy orvosi kezelés alatt legyen.

Hullája a szegények házába vitetett, és innen Birrbe szállították, hol föllelte végre az örök nyugalmat.

A sirhantot, mely a nagy férfiú porait földi, bánatos szívvvel, és a legbensőbb részvétellel állották körül azok, kik egykor tanítványai voltak. Ennyit Pestalozzi élettörténetéből.

Gondolatainak és működésének a nevelésügyre vonatkozó jelentősége abban állott, hogy ő állítá föl az elvet: miszerint a tanító oktatása pedagógiai alapon nyugvó nevelés is legyen egyszermind, s a nevelés és oktatás egymással szoros összefüggésben, benső viszonyban kell hogy álljanak.

Minden oktatás tehát nevelés is legyen, és e kettőnek közös célja nem lehet egyéb, minthogy általuk az emberi természetben fekvő erők, tehetségek kifejtessenek, s mintegy öntudatosá tegyék a növendéket azon képességeire, melyek bensőjében elrejtve vannak.

A szellemi képzés minden fokozatának, még a legmagasabbnak is, egy és ugyanazon elemi alaptól kell kiemelkednie.

Minden embert, kivétel nélkül, részesévé kell tenni az általános, tisztán emberré képzésnek; ez a legelső szükséglet, és sokkal nagyobb értékű, mint a későbbi specialis szakképzés.

A pedagógia emelkedjék valódi művészetté, mely segítségére megy az egyeseknek a bennök levő természeti erők kifejtésénél; a nevelés által gyakorolt befolyás hasson a növendéknek úgy szépészeti érzékeire, mint szintén erkölcsi érzetére és értelmére is.

Az oktatás mindig szemléltetés útján történjék, először adják kezébe a tárgyat, aztán nevezzük meg, írjuk le tulajdonságait, és így juttassuk a növendéket oda, hogy magának a tárgyról tiszta fogalmat alkothasson.

Az egyetemes emberré nevelés legfőbb és végcélja pedig az, hogy a szabadságot mindenki ne csak akarni, hanem helyesen megítélni, és vele okszerűen élni is, képes legyen.

Pestalozzi az egyedül helyes irányu alapos elemi képzés megállapítója volt; az ő fellépte előtt az oktatás célja az volt, hogy a lehetőleg rövid idő alatt minél több tudománnyal tömjék meg a növen-

dék fejét. S ezzel szemben kimondja, hogy az ember szellemi tehetségeinek összehangzatos kifejtése csak helyes és alapos elemi képzés után történhetik.

Az olvasni és írni tanításnál nem csak az a cél, hogy minél előbb megtanulja növendékünk a betűk alakjait utánozni, hanem hogy a huzamosb gyakorlás által a gyermekben a szellemi és erkölcsi erők is fejtsenek.

— Az igaz, hogy mindezen eszmék már Pestalozzi előtt is itt-ott felmerültek, de az eddig csak sejtett igazságnak ő adott határozott alakot.

Pestalozzinak jó indulatu és komoly szándéku ellenfelei is akadtak, kik őt idealistának, a szélsőségek emberének tartották; kicsinyelték egy s más eljárását, és kimondották azt, hogy Pestalozzi minden erőlködése éppen csak olyan, mint a Basedow philanthropismusa, mely (1774—84) oly korán sirba dült.

Voltak olyanok is, kik külső magaviseletét gáncsolták, őt cinismussal vádolták, sőt egy frankfurti tanár (1808) egyetemi előadásain ily szavakkal emlékezett meg Pestalozziról: „ő nem más, egy ámitónál, (Schwindler) azt hiszi, hogy valami újat adott, pedig, uraim, a mit önök tölem hallanak és tanulnak, arról Pestalozzinak még sejtelve sincs.“

— Azonban, szűkkeblűség elvitatni, s rövidlátás, nem venni észre azt, hogy Pestalozzi működése hajnali pirja volt a mostani összes nevelési állapotoknak.

Pestalozzi óta lett a gyermek növendék a szó teljes értelmében, addig csak tanítójának fegyence volt. Ő mondá ki, hogy a nevelés alapja az érzésbe, a szívbe, és az édes anyák kezeibe van letéve; a fő, ész, értelem csak később veszik át a szerepet.

Legtöbbet köszönhetnek Pestalozzinak a népiskolák. A porosz népiskoláknál már 1809-ben Zeller A. K. az ő elveit juttatá érvényre. Azóta, igaz hogy sok változtatás, javítás, haladás történt mindenütt; azóta Fröbel rendszere által egy lépéssel ismét előre haladtunk, s az ő „gyermek kertjei“ lettek elterjedve a külföldön, és lassankint meghonosulnak talán hazánkban is.

De azért, ha közelebről megfigyeljük akármelyik jól rendezett népiskolában a tankezelést: lehetetlen, minden lépten-nyomon Pestalozzi alkotó nagy szellemének határozott kinyomatát észre nem vennünk.

Fridr. W. Aug. Fröbel a Pestalozzi által vetett alapra állott, és így sikerült neki 1826-ban „Menschen Erziehung“ című művében a nevelés igazi benső, életteljes felfogását megadni, s elveit gyakorlatilag is érvényre juttatni.

Napjainkban már vajmi keveset gondolnak arra, hogy „de mortuis aut bene, aut nihil“, hanem elnézés, kimélet nélkül szoktunk megítélni mindenkit; ma nagyobb az igazság iránti érdeklődés, mint valaha.

Legyünk hát igazságosak, s mondjuk ki, hogy bármennyire eltérők legyenek a nézetek Pestalozziról az egyes részletekben, de anynyi tagadhatatlanul igaz marad: hogy a nevelés ügyünk életében új korszakot nyitott!

Az újabb theologia Schleiermachernek, a pedagógia pedig Pestalozzinak köszöni létét!

Bod Károly.

VIDÉKI ÉLETT.

A v.-hunyad-zarándi egyházmegyéből

(Eperesi jelentés a Déván aug. 5-én tartott közgyűlésen.)

(Folytatása és vége.)

IV. Engedje meg a t. közgyűlés, hogy foglaljam el becses figyelmét még néhány percig. Jelentésem nem volna teljes, ha meg nem mondanám, mivel birunk a jelenben? tehát mi és mennyi alapunk van, a melyet őrizve és nevelve, a jövő iránt bizalommal lehetünk. Felsorolnom kell az egyes egyházak vagyonát tőkékben, fekvőkben és egyéb jövedelmekben.

1. Bácsii egyháznak van fekvőségekben 11 hold, 1256 öl, alaptőkéje 461 frt. 41 kr.; kocsma, juhlegelési jogokból sat. 100 frt. körül évenként. Papi jövedelem 306 frt. 87 kr.

2. Boldogfalvának fekvőségekben 7 hold, 350 öl, alaptőkéje a gróf Kendeffiné, Bethlen Krisztina alapítványa, a m. egyházi főtanács kezelése alatt. Papi jövedelem 444 frt. 24 kr. Kántor-tanítói jövedelem 231 frt.

3. Borbátviznek fekvőségekben 1 hold, 42 öl, alaptőkéje a puji és galaci leányegyházakéval együtt 1380 frt. 28 kr. Havasokból, kocsomákból, juhlegelési jogból sat. évenként 5—600 frt. Papi jövedelem a fejezvi 50 frttal együtt 413 frt. 75 kr.

4. Brádnak fekvőségekben 3 hold, 1200 öl, alaptőkéje a ribicei leányegyházéval együtt 1870 végén 10,307 frt. 63 kr. Vásárvámból, juhlegelési jogból évenként 1200—1500 frt. körül. Papi jövedelem 576 frt. 50 kr. Kántor-tanítói 364 frt.

5. Brettyének van fekvőségekben 8 hold, 1336 öl, alaptőkéje 1414 frt. 50 kr. Kocsoma jövedelméből évenként 60 frt. körül. Papi jövedelem 434 frt.

6. Dévának fekvőségekben 40 hold, 394 öl, alaptőkéje 2440 frt. 93 kr., meg 700 frt. = 3140 frt. Kocsma-jog megváltásért az uradalomtól 112 frt. évenként. Ezenkívül a Fodor-féle alapítvány 1600 frt. Papi jövedelem 760 frt. Kántor-tanítói 239 frt.

7. Fejérviznek fekvőségekben 7 hold, 214 öl, alaptőkéje 4870 frt. Havasokból, kocsoma, juhlegelési jogokból évenként 200 frt. körül. Papi jövedelem 302 frt. 50 kr.

8. Algyógnak fekvőségekben 10 hold, 64 öl, alaptőkéje nincs. Papi jövedelem 383 frt. 60 kr., kántor-tanítói 238 frt. 60 kr.

9. Harónak fekvőségekben 23 hold, 585 öl, alaptőkéje 2931 frt. 81 kr., kocsoma jövedelem évenként 4—5 frt. Papi jövedelem most szervezetetik. Kántor-tanítói 303 forint.

10. Hátszegnek fekvőségekben 18 hold, 17 öl, alaptőkéje 2222 frt. 34 kr., kocsoma jövedelem évenként most 600 frt. Papi jövedelem 840 frt. 52 kr. Kántor-tanítói 243 frt. 34 kr.

11. Hosdátanak fekvőségekben a zeykfalvival együtt 45 hold, 1693 öl, alaptőkéje 628 frt. 33 kr., kocsoma, legelés, húsvágás sat. jogokból évenként 250 frt. körül. Papi jövedelem 307 frt. 89 kr. Kántor-tanítói 217 forint 50 kr.

12. V.-Hunyadnak fekvőségekben 24 hold, 1090 öl, alaptőkéje 518 frt. Papi jövedelem 375 frt. 45 kr. Kántor-tanítói 185 frt. 45 kr. Ezen egyháznak 309 frt, 33 kr. tizedkárptóllási kamatja van.

13. M. Illyének fekvőségekben 1 hold, tizedkárptóllási kamatja 34 frt. 47 kr.

14. Kéméndnek fekvőségekben 5 hold, 1380 öl, alaptőkéje 315 frt. 31 kr. Papi jövedelem 111 frt.

15. Kitidnek fekvőségekben 17 hold, 1046 öl, alaptőkéje 906 frt. 71 kr., kocsoma jövedelem évenként 40 forint körül. Papi jövedelem 67 frt. 85 kr.

16. Klotivának fekvőségekben 3 hold, alaptőkéje 1363 frt. Havasokból évenként 200 frt. körül.

17. Körösbányának fekvőségekben 66 hold, 600 öl, alaptőkéje 1701 frt. Papi jövedelem 525 frt. 65 kr.

18. Kriscsornak fekvőségekben 128 hold, 870 öl alaptőkéje 1449 frt. Juhlegelési sat. jogokból évenként 60 frt, körül. Papi jövedelem 338 frt.

19. Lozsádnak fekvőségekben 3 hold, 1070 öl, alaptőkéje 2491 frt. 70 kr., kocsoma jövedelemből évenként 500 körül. Papi jövedelem 501 frt. 20 kr. Kántor-tanítói 406 frt.

20. M. Némethinek fekvőségekben 5 hold, alaptőkéje 10,000 frt. ord. urb. papiros. Papi állomás felállítására most van munkában.

21. Pestesnek fekvőségekben 41 hold, 350 öl, alaptőkéje 1031 frt. 63 kr. Papi jövedelem 309 frt, 74 kr. Kántor-tanítói 139 frt. 60 kr.

22. Pesténynek fekvőségekben 13 hold, 1306 öl, alaptőkéje 1461 frt. 51 kr. Papi jövedelem 367 frt. Kántor-tanítói 268 frt.

23. Rákosdnak van fekvőségekben 1 hold, 1045 öl, alaptőkéje 1100 frt. Papi jövedelem 256 frt. 94 kr. Kántor-tanítói 179 frt. 33 kr.

24. Rápoltnak fekvőségekben 26 hold, 1138 öl, alaptőkéje 1186 frt. 21 kr., kocsoma, taksa sat. jövedelméből évenként 70 frt, körül. Papi jövedelem 397 forint 84 kr. Kántor-tanítói jövedelem 113 frt. 52 kr.

25. Solymosnak fekvőségekben 18 hold, 71 öl, alaptőkéje 1230 frt., kocsoma jövedelemből évenként 40 frt. körül. Papi jövedelem 272 frt. 56 kr.

26. Tordosnak fekvőségekben 149 hold, 967 öl, alap-tökeje 2033 frt. 56 kr. Papi jövedelem 1910 frt. 47 kr. Kántor-tanítói jövedelem 351 frt.

27. Szászvárosnak fekvőségekben 37 hold, alaptöktje 15,400 frt. Malom jövedelme évenként 350 frt. körül.

A felsoroltak szerint, egyházmegyénk egyházközsegeinek birtokában van fekvőségekben összesen 721 hold, 384 öl, alaptökekben 79545 frt. 26 kr., ide számítva Boldogfalva, Kendeffi-féle, Hunyad és Illye tizedkárptlási tökéket a menyinyiben tudhatjuk, ide nem számítva Szászváros és Tordos tizedkárptlási tökéit. Havasokból, korcsonyokból, juhlegelési, vásárvámi sat. jogokból évenkénti összes jövedelem 4287 frt. körül.

Azon óhajttal zárom be jelentésemet: vajha, sikerülne nekünk, a kik hivatta vagyunk a jelenben örködni, megvédve, növelve és teljesen biztosítva, bocsátani által utódainkra a kimutatott alapokat, s azok által anyagilag biztosítani nemzetünk és vallásunk jövőjét hazánk ezen szögletében. Istennek szent lelke legyen munkás bennünk egyenkint, és hassa át tanácskozásunkat!

Dáné István.

K Ü L Ö N F É L É K .

= A Ballagi bácsi „Egyházi és iskolai lap“-ja átvevén lapunkból — egyebek közt — az „unitáriusok idei zsinati főtanácsi üléseiről“ szóló igen ügyesen írt közleményt is egész terjedelmében, e passussal vezeti be: „nagy örömmre szolgál, hogy a következő cikket az „Erd. prot. közlöny“-ből vehetem át.“ Nem tehetjük, hogy ki ne fejezzük örömünket a felett, hogy erdélyi dolgokat illetőleg, lapunk valódi forrassá nőtte ki magát akár egyházi, akár nevelési ügyben; de e passusnak éle ellen mi — öntudatunknak teljes érzetében — engedje meg Ballagi bácsi, hogy határozottan tiltakozzunk. Örvendjen azon, ha az ultramontan táborban lát fölszállani vagy egy jótékony szikrát; örvendjen, ha a kalvinista orthodoxia is meghajtja fejét a felvilágosodás szelleme előtt; de az „Erd. prot. közlöny“ nem tartozik egyikhez sem; lapunknak iránya, célja határozottan szabadelvű volt, az ma és az lesz mindaddig, míg a mostani kezekben lesz vezetése. Lehet, hogy a modus procedendi-ben eltérhetünk talán, de korunk konsekvenciáit mi teljesen elfogadjuk; sőt ezek megett maradni, szégyennek, bűnnek tartanók. E konkrét esetben is — unitárius atyánkfiaival szemben — mi önvádat nem érzünk, hanem igen testvéri szeretetet; s ha van valami olyan, melyért Ballagi bácsi a fennebbi passussal megtisztelt, annak éle nem ellenünk fordul. Mi szívünkben óhajtuk a teljes egyetértést, együttműködést: s reméljük, hogy azt el is érjük. Rajtunk nem fog múlni! Szolgáljon tudásul.

= (Nyugta és hála-nyilvánítás.) 38, azaz harmincnyolc o. é. frtokról, melyből 26 frtot, mint az „Erdélyi prot. közlöny“ gyűjtését, 12 frtot, mint a „Vasár-

napi ujság“ küldeményét a nt. szerkeszsőség után kezhez vettem, melyről, midőn megnyugtatom, jóltevéim iránti hálámat kifejezni, szent kötelességemnek ismerem. Óralja-Boldogfalva, szeptember 25-én, 1872. Fábri József, ref. lelkész.

= Háromszéken „leány árvaház“ fellállítását vették tervbe a minden szépre és jóra kész nők. Sikert kívánunk a nemes törekvésnek s meg vagyunk győződve, hogy Háromszék be fogja bizonyítani, hogy teljesen színvonalán áll a kor szellemének.

= Említésre méltó, hogy a soproni pottanfolyam előadásaira a többek között egy 60 éves tanító naponként 2 órányi távolságból gyalogolt be s ott — saját szavaiként — „paradicsomban érezte magát.“ Szegény öreg, csak enynyi anyagi jutalmat érdemlettél meg?

= Az ermelandi püspök addig renitenskedett Poroszország törvényei és alkotmánya ellen, hogy a porosz-kultusz-miniszter betiltotta javadalmazását. Ezek az urak értik, hogy hol kell megfogni a dolgot. — Menyinyi viz fog lefolyni a Dunán, a mig nálunk ilyen rendszabályokhoz nyulnak. Nó persze, mert hát nálunk a püspökök félmilliót fizetése isten kegyelméből van, (!) s ahoz nincs, nem lehet köze az ország kormányának. Megvirrad még valaha....!

= Berlinben, a községi tanítók augusztusi gyűlésén egy vállalat lépett életbe, mely se többet, se kevesebbet nem akar eszközölni, mint azon 40000 gyermeket, kik a községi iskolákat látogatják, irkákval ellátni. A vállalkozó által ugyanekkor előmutatott irkaminták a papirosnak ugy menyinyiségi, mint minőségi és egyéb kiállítás tekintetében a legkitünőbbnek mondhatók. Mindamelllett, hogy az irkák változatlanul a régié maradnak, a kiállítás jobb és szebb lesz a eddiginél, a vállalkozó gyáros a bevétel 10 o/ó-lékát a egyletnek engedi át. Nem lehetne-e nálunk is ilyesmiről gondoskodni?

= A pápa ő szentsége (!) folyó hó 20-án ismét tartott egy beszédet a nála tisztelgő küldötségnak, melyben ismételten vádolta az olasz kormányt, hogy nem respektálja legyőzött ellenfelét, mert e napon a Romában — mint bevételének évfordulóján — tett üdvölvésekre így nyilatkozott: „nem tagadhatom, hogy ama lövések, melyeket reggel öt óra körül hallottam, méjj fájdalmat okoztak szívemnek. Ezen lövésekre, valamint más bizonyos, alacsony örömnnyilatkozatokra nem volt szükség, melyek a győzőhöz, ki a legyőzöttel szemközti nagylelkűségnek csak első szabályait is megtanulta, nem illenek.“ — És e tekintetben csakugyan csalhatatlan igazsága van a pápának; a haladoklónak nincs miért mutogatni a jövő szép napokat!

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 10, 1872.

93—41. SZAM.

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarulca 237 sz. —

A kolozsvári egyetem tanárai.

A várva várt kinevezés megjött. Az eredeti szöveg így hangzik:

Vallás- és közoktatási magyar miniszterem előterjesztésére, az ujonnan felállítandó kolozsvári egyetemhez, és pedig:

a) a jogi és államtudományi karhoz: 1. az egyetemes európai és hazai jogtörténelemre: dr. Óvári Kelemen, pesti egyetemi magántanárt; 2. a magyar és erdélyi magán- és bányajogra: dr. Kolozsvári Sándor, kolozsvári jogakadémiai rendes tanárt; 3. az osztrák magánjogra: dr. Haller Károly, kolozsvári jogakadémiai rendes tanárt; 4. a törvénykezési eljárás, s váltó- és kereskedelmi jogra: dr. Plósz Sándor, pesti kir. törvényszéki bíró; 5. az ésjogra és encyclopaediára, valamint a protestáns egyházjog előadására: dr. Jenei Viktor, udvarhelyi főtanodai tanárt; 6. a büntető jogra: dr. Groisz Gusztáv, kolozsvári jogakadémiai rendes tanárt; 7. a magyar közjogra, s közigazgatási és pénzügyi törvényismére; dr. Korbuly Imre, pozsonyi jogakadémiai rendes és egyetemi magántanárt; 8. a katolikus egyházjog és hűbérjogra: dr. Csiki Viktor, kolozsvári jogakadémiai rendes tanárt; 9. a nemzetgazdaságtan és pénzügytanra: dr. Berde Áron, m. t. akadémiai tagot, s kolozsvári jogakadémiai tanárt — rendes tanárokkul; továbbá: 10. a római jogra: dr. Farkas Lajos, nagysebeni jogakadémiai rendkívüli tanárt; 11. az alkotmányi és közigazgatási politikára: dr. Concha Győző, egyetemi magántanárt — rendkívüli tanárokká.

b) az orvosi karhoz: 1. a leiró- és tájbonctani tanszékre: dr. Cifra Ferencet, a kolozsvári orvos-sebészi tanintézet rendes tanárát; 2. a kórbonctanra: dr. Genersich Antal, kolozsvári orvos-sebészi tanintézeti rendes tanárt; 3. az élet- és szövettanra: dr. Török Aurél, kolozsvári orvos-sebészi tanintézeti rendes tanárt; 4. a különös kór- és gyógytanra: dr. Máchik Béla, a kolozsvári orvos-sebészi tanintézeti rendes tanárt; 5. a sebészetre: dr. Brand József, kolozsvári orvos-sebészi tanintézeti rendes tanárt; 6. a szülészetre: dr. Maizner János, ugyanottani rendes tanárt; 7. a szemészetre: dr. Schulek Vilmos, ugyanottani rendes tanárt; 8. az állam-orvostanra: dr. Fodor József, pesti egyetemi magán- és segédtanárt, nyilvános rendes tanárokká; továbbá: 9. az általános kórgyógy- és gyógyszerstanra dr.

Ajtai Sándor, pesti egyetemi tanár-segédet; 10. az állatjárványtan, és állati rendészetre: Mina János, sebész és állatgyógymestert, s kolozsvári orvos-sebészi tanintézeti rendes tanárt; 11. az élet- és kórvegytanra: dr. Plósz Pál, pesti egyetemi magántanárt és tanársegédet — rendkívüli tanárokká.

c) a bölcsészeti és menynyiségtan-termeszettudományi karhoz: 1. a klasszikai philológiára: Szamosy János, budai gymnasiumi rendes- és egyetemi magántanárt, és Homann Ottó, bölcsészettudort és egyetemi magántanárt; 2. a magyarnyelvre; Imre Sándor, m. t. akadémiai tagot, és debreceni főtanodai rendes tanárt; 3. a németnyelvre: Meltzl Hugó, bölcsészettudort; 4. a bölcsészetre: Szász Béla, kolozsvári ref. főtanodai rendes tanárt; 5. a neveléstanra: Felméri Lajos, sárospataki ref. főtanodai rendes tanárt; 6. a hazai történelemre: Szabó Károly, m. t. akadémiai rendes tagot, s erdélyi muzeum-egyleti könyvtárnokot; 7. az egyetemes történelemre: Ladányi Gedeon, debreceni ref. főtanodai rendes tanárt; 8. a történelmi segédtudományokra: Finály Henrik, m. t. akadémiai tagot, s az erdélyi muzeum-egylet titkárát; 9. a felsőbb menynyiségtanra: Martini Lajos, m. t. akadémiai tagot, és kolozsvári távirdai igazgató; 10. a kísérleti természettanra: Abt Antai, bölcsészettudort, budai gymnasium rendes- és egyetemi magántanárt; 11. a vegytanra: dr. Fleischer Antal, pesti egyetemi vegytanár-segédet; 12. az ásvány- és földtanra: dr. Koch Antal, budai főgymnasiumi rendes tanárt — rendes tanárokká — mindnyáját a megállapított illetményekkel, és ezen felül Mina János, orvoskari rendkívüli tanárt, tekintettel eddigi fizetésére, nyugdíjába beszámítandó háromszáz frtnyi személyes pótlékkal, kinevezem.

Kelt Ischlben, 1872. évi szeptember hó 29-kén.

Ferenc József, s. k.

Trefort Ágoston, s. k.

A konfeszziók kérdése,

tekintettel az ugy nevezett „apostoli hitformára.”

(Felolvastatott a magyarországi prot. egyet. közgyűlésén, 1872, október 1-én.)

Uraim! Egyletünk választmányának megtisztelő felhívása nyomán, önök becses figyelmét — elnézésüket s türelmüket kérve — igénybe veszem.

Értekezésem tárgyát a konfeszziók kérdése fogja képezni, főtekintettel az úgy nevezett apostoli hitformára. E kérdésnek utóbbi ága — ha jól tudom — magyar egyházi irodalmunk terén tüzetesebben fejtegetve s megvitatta nem volt, míg a külföld legkitünőbb egyházi tudósainak egész tábora szállott időnkint ellene, vagy mellette sikra úgy, hogy ma már jó részt kitisztáztottnak, s így eldöntöttnek tekinthető. Engedjék meg önök, hogy a történelmi nyomozás és bírálathoz létrejött eredményeit előadhassam, s ez által hazánkban e nagy fontosságú kérdés kitisztázására parányi szolgálatot tehessek.

A rombolás herostrati dicsőségét nem keresem; az olcsó népszerűség hervatag koronájára nem vágyom; csak azon boldogító öntudatra, hogy az igazság ügyének szolgálhattam. Nem csak nekem, egész egyházunknak nemes célja ez, mely felé a méltatlan gyanúsítások és alaptalan rágalom dacára törekszik azon erős meggyőződésben, hogy helyreigazítani a tévedéseket, oszlatni az előítéleteket, földeríteni az igazságot: nem áldástalan rombolás, hanem áldásteljes építés.

Nem tartozom azoknak sorába, kik a történelmi fejlődés rendjén létrejött konfeszziók felett általában könnyelműen pálcát törnek, s azokat olybá tekintik, mint a melyek csupán a régiségek értékével bírnak. Maradandó becsesel bíró drága kincsei a vallásos szellemnek rejlenek azokban; botorul cselekszik, ki a salakos alkatrészekkel együtt e kincseket is könnyedén elveti. Különbösen is, a konfeszziók épp oly kellékei a felekezetek létezésének ma, mint hajdan. A vallásos szellemnek öröklő szüksége, hogy önmagát kifejezze; s éppen ezért, már a Krisztus is — noha a száraz hitformulának nem volt barátja — a *πίστις* mellett a *ᾠμολογος*-ra nagy súlyt fektetett, midőn így szólt „a ki vallást tesz én rólam az emberek előtt, arról én is vallást teszek az én menynevei atyám előtt.“ *) Jól tudta, hogy a közös hit tartja össze a sziveket.

A vallásos szellem ez öröklő szükségében találjuk annak magyarázatát, hogy a történelem nem mutat fel egyetlenegy oly felekezetet sem, melynek ne lett volna ilyen, vagy amolyan konfeszziója; és nem csak azért, mert az egyes felekezetek tagjai között ezek tartják ébren az együvé-tartozás tudalmát, hanem azért is, mert a más hitűekkel szemben ezek jelzik az egyes eltérések s különbségek határ-

vonalat; s e mellett azon álláspontot is körvonalozzák, melyet az illető felekezet a társadalomban az állammal szemben elfoglal.

Más kérdés az, hogy a konfeszzióknak az egyes felekezetek kebelében, s illetőleg tagjaival szemben, minő mérvben, s értelemben tulajdonítható kötelező erő? Egy történelmi visszazpillantás tájékozásul szolgál e tekintetben.

A római egyház, már a Tertulian korától kezdve, olybá tekinti a konfeszziókat, mint változhatlanokat, s feltétlenül kötelezőket. Szerinte, a konfeszziót az egyház csálhatlan tekintélye védi, s ennél fogva az *regula fidei immobilis* és *informabilis*. Aquinói Tamás erre vonatkozólag azon naiv megjegyzést teszi, hogy e fölfogás távolról sem alterálja a szentírás legfőbb tekintélyét, mert a konfeszzió nem egyéb, mint kivonat a szentírásból, s konfeszzió tulajdonképpén nem is létezik több, csak egy (*symbolum apostolorum*), s a későbbre létrejötték amannak csupán magyarázatai, melyeket a fölmerült egyes eretneki vélemények tettek szükségessé. Ennél fogva az egyháznak, s illetőleg az egyház tekintélye birtokosának, a pápának, ha nem is áll jogában hatályon kívül helyezni a hagyományos konfeszziókat, de az igaz, hogy újabb hitformulák kibocsátása által azoknak bővebb magyarázatát adja (*ordinare symbolum*), mely jogát a római egyház a tridenti concilium határozványaiiban, s ezek nyomán a legújabb időkben is teljes mértékben gyakorolta. *)

A prot. egyház a reformáció korában emettől lényegesen eltérő álláspontot foglalt el e kérdésben is. Midőn a szentírásnak, vagy jobban mondva, a szentírásban isten igéjének kizárólagos tekintélyét fogadta el alapelvül, szükségképpen valamenynyi konfeszzió feltétlenül kötelező erejének meg kellene szűnni. Azokat csak olybá tekinté, mint *testimonia fidei*, az az, bizonyosságait annak, hogy isten igéjét az egyház egyik, vagy másik korban mikint fogta föl és értelmezte. Az augsburgi hitvallás előszava a többek közt így nyilatkozik: „*offerimus... nostrorum concionatorum et nostram confessionem, cujus modi doctrinam ex Scripturis sacris et puro verbo Dei habemus... illi tradiderint ac in ecclesiis nostris tractaverint.*“ A helvéciai vallástétel nyilatkozata e tárgyban még határozottabb: „*non*

*) Máté 10. 32.

*) L. Herzog Real-Encyclopedie 15-ik köt. 285 l.

aliud sustinemus in causa fidei iudicem, quam ipsum Deum, per scripturas sanctas pronunciantem, quid verum sit, quid falsum, quid sequendum sit, quidque fugiendum. Ita iudiciis non nisi spiritualium hominum, ex verbo Dei petitis acquiescimus.“ *)

A gallikan hitvallás is ezen álláspontot foglalja el, még a legnagyobb tekintélyű konfeszziókkal szemben is „quam obrem etiam tria illa symbola (Apost. Nic. Athanas.) id circo approbamus quod sunt verbo Dei scripto consentanea“ (Conf. gall. cap. 5.).

Hogy a reformatorok korában távolról se gondoltak örökre érvényes és kötelező konfeszziók készítésére, tanúsítja a reformatorok eljárása is. Luther a smalkáldi articulusokat, Melankhton az augsburgi hitvallást több ízben módosították, s az evangeliomi rendek a módosítványokat elfogadták, s p. o. 1537-ben a smalkáldi konvent határozatilag útasította a hittudósokat, hogy vegyék újabb revisio alá a konfeszziót, s változtassanak rajta, ha a szentirástól eltérő.

Még alig voltak azonban behantolva a reformatorok sirjai, kezdett fölszínre emelkedni azon irányzat, mely a konfeszzióknak feltétlenül kötelező erőt tulajdonít. Már a 16-ik század utolsó évtizedeiben az egyetemek hittanárainak esküvel kellett magukat arra kötelezni, hogy a régi és újabb konfeszziók értelmében fognak tanítani. Osiander hiába emelte föl szavát, vitatva, hogy a feltétlen tanegység követelése a reformatorok elveivel, s általában a roformáció szellemével ellenkező. Válaszul azt nyerte, hogy a terjedő eretnokségek, az anabaptisták és antitrinitariások túlsapongásai ez eljárást szükségessé teszik, s kellőleg indokolják. Kezdetek létrejönni az u. n. corpora doctrinae, a kötelező erővel bíró symbolikus iratok codexei, s mind általánosabban bevett gyakorlat lőn, esküt követelni az illetőktől.

Sőt még ennél is tovább mentek. Vitatták, hogy a konfeszziók inspiracio termékei, ennél fogva divina auctoritas jellegével bírnak. Az egész 17-ik században, az orthodoxia századában, ez a felfogás volt az uralkodó. Még Spener is, nehogy az eretnokség bűnébe essék, némi tartozkodással mert hangot adni azon „szerény“ nézetének, hogy e felfogás téves. Csaknem egy egész század telt el, míg

az ébredő szabadabb szellem forrongásaival szemben, e konfeszziók feltétlen hivei is szükségesnek tartották kinyilatkoztatni, hogy azoknak kötelező ereje nem a külformára, csupán a tartalom lényegére vonatkozik; a konfeszziók nem norma credendorum, csupán norma docendorum, s p. o. Genf már 1706-ban kötelező formulájában e kifejezés helyett: „sic sentio,“ ezt tette „sic docebo.“

Az eskütétel gyakorlata azonban, kevés kivétellel, mégis föntartatott, s ez az oka, hogy e kérdés feletti küzdelem, főleg miután a rationalismus ellen támadó visszahatás nyomán az új hit harca az ő ellen megkezdődött, ujult erővel tört ki. A hivek egyetemének túlnyomó többsége, mondhatni mindent, azon meggyőződésre jutott, hogy a konfeszziókban a lényegesből nagyon kevés, ellenben nagyon is sok van a lényegtelenből, abból a mi tulajdonképp nem is a vallásra tartozó, hanem elvont hittudományi tétel, s egy népszerű hitvallásban teljességgel nincs a maga helyén. E meggyőződés kifolyásai gyanánt tekinthetők mindazon kísérletek, melyek az újabb időkben a régiek helyébe új konfeszziók készítését célozták, melyek közül igen figyelemre méltó, a nagy tudományu Hase által készített confessio fidei ecclesiae evang. nostri temporis rationibus accommodata (1836).

A szellemek forrongása e nagy fontosságnak kérdés megoldása érdekében élénkebb ma, mint valaha, s a külföldi hullámvetésnek egy-egy gyűrűje még hozzánk is elhat.

De e téren is igazolva látjuk azon állítást, mely szerint korunk a szélsőségek kora.

Ott küzd egyfelől erős phalanxa azon férfiaknak, kiknek az az egy szerencsétlenségük van, hogy miért nem születtek a középkorban, vagy legfőlebb a 17-ik században, a konfeszszionalismus virágzó szakában. E tisztas férfiak jobb sorsra érdemes erejüket, valóban, hálátlan és áldástalan munkára pazarolják, midőn azon családban ringatják magukat, hogy a konfeszziók betűihez való merev tapodásban rejlik azon arcanum, mely egyetlen mentőszó az egyház végfelbomlása ellen. Feledik, hogy a kereszténység hallhatatlan élete nem függ sem egyik, sem másik konfeszsziónak egyes tételeitől, hanem azon szellemtől, mely istené. Mint Gamaliel mondá: „ha emberekől lett volna e tanács, semmivé lett volna rég, de mert istentől van, fel

*) Confessio helvetica cap. II.

nem bonthatja azt semmiféle emberi hatalom" (Apost. 5. 38—39.).

Ott küzd másfelől azoknak tábora, kik a multal feltétlenül szakítani akarnak, kiknek fölfogása szerint a konfeszziók egy romba dőlt világnak emlékjelei csupán, de azoknak bármily értelemben is kötelező erőt tulajdonítani, a feltétlen tanszabadság ellen elkövetett merénylet, megtagadása a szabad vizsgálódás azon elidegeníthetlen jogának, melyet a protestantismus zászlójára irt.

Nézetem szerint, mindkét felfogás, bár egyformán jogosult, de túlzott, s ennél fogva téves.

E kérdés helyes megoldása mulhatlan feltételnek tartom, határozottan megkülönböztetni a konfeszziók lényegét azoknak formájától, a szellemet a betűtől, a változhatlan typut a változó és változtatható külalaktól.

Még a legtökéletesebb konfeszzió sem tekintendő olybá, mint a Krisztus evangyeliomának teljesen hű tükre. Kivétel nélkül, valamenynyi magán viseli kisebb-nagyobb mértékben bélyegét azon kor felfogásának, gondolkodás-módjának, kifejezési formáinak, melyben létrejött; a 16-ik századiakon pedig kiváló mértékben észlelhetők a scholastika nyomai. Kísérletek azok csupán oly célból, hogy bennök és általok kifejezést nyerjen az, a mi tulajdonképpen, a szó teljesebb és méjjebb értelmében kifejezhetetlen, azon unica regula, mely változhatatlan és örök, a verbum divinum. Bármily nagyra becsüljük is a reformátorok munkáját, sőt vitassuk bár azt, hogy az nem közönséges emberi munka volt: nem tekinthetjük őket olybá, mint az egyház törvényadóit, hitünknek feltétlen urait. Ellenkezőleg, éppen az ők nemes példájuk által minket, bizni azon szellemenben, melyet „mi is vettünk“, s mely minket is lassankint „elvezérel minden igazságra.“*)

El nem vitázható jogunkkal élünk ennél fogva, sőt mulasztatlan kötelességünket teljesítjük, midőn a konfeszziókat lelkiismeretes vizsgálódásunk, sőt bírálatunk tárgyává teszszük; nem ringatva magunkat azon csalálomban, mintha birtokában volnánk már a teljes igazságnak. A ráuk bizott kincseknek nem csak féltékeny őrei, hanem epyszersmind a sálakos elemektől megtisztítói, sőt gyarapítói kell hogy legyünk. Egy igen találó megjegyzés szerint, a konfeszziók mérő-föld-mutatói annak, hogy meddig haladtak őseink; de annak nem, hogy meddig haladtunk, vagy haladhatunk mi.

A reformátorok szellemének méltó örökösei ennél fogva a prot. egyházban nem azok, kik olybá tekintik a konfeszziókat, mint sérthetetlen határléneákat, melyeken túllépni az igaz hit ellen elkövetett szentségtörés; nem azok, kik a független véleményt nyilvánító fejéhez mohó kárörömmel sujtják az eretnekség bűneinek súlyos vádját; hanem azok, kik hiven a reformáció elvéhez, lelkiismeretes vizsgálódás útján többről többre, jobbról jobbra törekeshetnek.

E haladásban azonban nem lehet, nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a protestáns egyháznak, ha meg akarja magát óvni a végfelbomlástól, birnia kell a belső egységnek bizonyos mértékével; nem nélkülözheti azon maradandó jelleget, melyet az a reformáció korában nyert, a vallásos hit és élet azon alapigazságait, melyeken — mint szegyeletköveken — nyugszik a protestantismus épülete; ennél fogva jusson a fejlődésnek bármily magos fokára, nem szakíthat teljesen azon hittet, melyben az ősök éltek és haltak, melyet konfeszzióikban kifejeztek, s mely részben a mi hitünk is...igen, a menyynyiben azok isten igéjével megegyezők.

Szász Domokos.

(Folytatjuk.)

Iskolaügyi rendszabályok,

(a küllői reformált egyházmegye minden iskoláját érdeklőleg: az iskoláztatás, felügyelet és tansegély szempontjából.)

(Folytatása és vége.)

IV. CIKK.

Tanítók.

9. §. Az egyházakban a tanítók kötelesek, október első napjától június 1-ső napjáig rendes iskolát tartani, és ott, kivéve az ünnep- és vasárnapokat, naponként legalább négy órát tanítani.

10. §. A tanfolyam alatt a lelkész köteles, a nagyobb növendékeknek hetenkint legalább hét órát, az általa szabadon választott tantárgyakból, a vallás mellett, tanítani.

11. §. Ott, hol az iskolai vagyon megengedi, rendes-, vagy segéd-tanítói állomások — a már létezőken kívül — az iskolaszék és iskolatanácsos kölcsönös megegyezésökkel, egy évre, vagy élethossziglani tartamára, felállíthatók, s az iskolatanácsos elnöklete alatti választógyűlésen, választás által, betölthetők. Azonban, a még nem szolgált, s kitűnő bizonyítvánnyal el nem látott tanító csak feltételeesen választandó egy évre, mely idő folyam alatt, köteles, szakfériak előtt, tanítói vizsgálatot tenni, mely vizsgálat,

*) I. Kor. 7. 40; I. Ján. 2. 20. 27.

ha kielégítő nem lenne, valamint, ha iskolatanítói szak-képzettsége, jártassága annyira hiányosnak bizonyulna, hogy azon iskolában, a tanügy világos kára nélkül, helyet nem foglalhat, év végével, ké' hó előtti felmondással, az egyház által, az iskolatanácsos közbejöttével, elmozdítandó.

12. §. Hol az iskolatanító és lelkész a tanítást a népnevelés igényeinek megfelelőleg töltik be, s az egyház vagyona a fizetés-főlemelést megengedi, az irt tanító és lelkész az iskolaszék és iskolatanácsos jóváhagyása, illetőleg elhatározása folytán, külön díjazást is eszközölhetnek.

13. §. Az iskolatanácsos-, járásbizottság- és iskolai széknek szem elől nem tévesztendő feladatuk, kötelességük az iskolai vagyon minden lehető módoni gyarapítása; az egyes egyházak gyűlésén e tárgyban működni, és ez ügyben hozott határozatokat rögtön fogantatba vétetni, venni, felelet terhe alatt.

V. CIKK.

T a n t á r g y a k .

14. §. Az egyházaink felekezeti iskoláiban is az 1868. XXXVIII. törvénycikkben és ezekre tett miniszteri útasításban előírt tantárgyak tanítandók; oda értve a lelkész által tanítandó vallástant is. Továbbá, a magas kormány által szakférfiaktól megbírált és ajánlott tankönyvek fogadandók el iskoláinkban is, tanítás végett.

15. §. A gyümölcsnevelés, valamint a gazdaszat elemei tavaszon, nyáron és őszön, szintén tanítandók, gyakorlati példákban mutatván be minden miveletet a tanító a tanulóknak. (Ide tartoznak még: méhészet, eperfaültetés és selyemhernyó-tenyésztés.)

16. §. A tanulók nem szerinti elkülönítésével, s más intézkedések keresztülvitelével — hol az egyház anyagi helyzete megengedi — az iskolai-szék bizatik meg.

VI. CIKK.

T a n ü g y i k ö z g y ű l é s .

17. §. Minden évben, a közvizsgálatok utáni héten, központi helyen, az iskolatanácsos elnöklete alatt, tanügyi közgyűlés tartatik, melynek tárgyai:

1. a) Az elnök minden járás iskoláinak anyagi és szellemi állapotáról körülményes értesítést ad.

b) Előadja nyilvános felolvasásban, kik voltak a szorgalmas, kik a hanyag tanítók, s kik teljesen képzetlenek, kiknek kell magukat még képezni?

c) Statistice kimutatja, hány tanuló járt rendszeren, hány rendetlenül, hány maradt egészen el, s minő körülmények folytán; minő eredménnyel folytak le a vizsgálatok, mely egyházak iskolai tanítói nyertek egyházi pótlékfizetést; hol épült új iskola? sat. sat.

2. A tanítók általuk választott, s az iskolatanácsosnál előre bejelentett tantárgyakról értekeznek, a gyűlés színe előtt.

3. A tansegély a tanügyi közgyűlésen osztatik ki, $\frac{4}{5}$ -öd részben a tanítók és $\frac{1}{5}$ -öd részben szegény tanulók közt, tankönyvre; a segélyzendők névsorát a tanügyi közgyűlés kebeléből szabadon választott bizottmány állítja össze; a kiosztásban a következő körülmények figyelembe veendőek:

- a) a tanításban legtöbb siker felmutatása;
- b) szorgalmas, szegény, családos tanítói helyzet;
- c) legjobb értekezés bemutatása;

4. A tanügyi közgyűlés tagjai: az iskolatanácsos, mint elnök, és a járásbizottság tagjai.

5. A tanügyi közgyűlés jegyzőkönyve az egyházmegei közgyűlésnek mindig bemutatandó.

VII. CIKK.

T a n s e g é l y .

18. §. Az egyházmege tansegélyző-egyletet alkot. Az egyházmegei közgyűlés maga kebeléből albizottságot nevez ki, mely folyó évi november 1-sőjéig az általa kidolgozott alapszabályokat az azon napon tartandó és gondnokok és járás-bizottsági elnökökből összeüelendő gyűlésnek bemutatja, mely azt megvizsgálván és elfogadván, a közgyűlés utólagos jóváhagyás reményében, életbe lépteti, s akkint intézkedik, hogy a jövő 1871-ik évi tavaszi tanügyi közgyűlésen a tansegély már kiosztassék.

Ezen iskolaügyi rendszabályok teljesedésbe vételével és vétetésével méltóságos Horváth Gyula, iskolatanácsos ur, bizatik meg.

Dicső-Szent-Márton, 1870. szept. 7-én.

Az egyházmegei közgyűlés jegyzőkönyvéből

kiadta:

Tokaji János, s. k.
egyházmegei főjegyző.

T Á R C A .

A magyarországi protestáns-egylet közgyűlése.

Első nap, október 1-én.

A magyar országos prot. egylet ma tartá második közgyűlést a szénatéri református templomban. A gyűlés megnyitását megelőzőleg Csiskó János, kassai ref. lelkész, tartott tartalmas, s az egylet céljaira vonatkozó egyházi szónoklatot, mely után az isteni tisztelet elvégeztet-

vén, az egylet tisztviselői az urasztala előtt fölállított asztal köré ültek, s Fördős Lajos, kecskeméti esperes, mint az egyletnek ez idő szerint alelnöke, nyitá meg a gyűlést néhány alkalomszerű szóval, felszólítván (a rendes titkár Kovács Albert betegsége folytán) Farkas József másodtitkár urat a titkári jelentés felolvasására, s Margócsi Józsefet a jegyzői teendők átvételére.

A titkári jelentés megemlékezővén az egylet tavai történet megalakultáról, örvendetes tudomásul veszi az egyletnek rövid életéhez képest gyors lendületét. A központi

választmány a lefolyt első évben három ülést tartott. Ez ülésekben határozta el a bizottság egy új vallásos irányú néplap kiadását, mely „Keresztyén Család“ cím alatt ez évi újévtől kezdve Kovács Albert és Farkas József urak szerkesztése alatt meg is indult, most ugyan még a kezdet nehézségével küzdvén, és az egyesület anyagi támogatására szorulván. A bizottság továbbá azon helyzetben is volt, hogy a társulat megbízásából két pályázatot hirdethetett ki. Az egyik pályázat, mely 300 forintnyi díjt tűzött ki azon kérdésre: „Mily forrásból származnak ama körjelek, melyek 1848 óta a reform. vallási életben hazánkban mutatkoznak?\" már tegnap érte végét. Csúpan egy pályamű érkezett be a határnapig „Ábrándozás az élet megrontója“ jelige alatt. A közgyűlés hivatta lesz, e műre bírálókat nevezni ki. Remélhető, hogy a másik pályakérdés, melyre 600 frt. van kifizetve, minthogy tágabb köröket is érdekel, nagyobb eredményt fog felmutatni. A pályakérdés következő: „Adassék elő a magyar protestáns egyház története a szatmári békétől a türelmi rendelet kibocsátásáig.“ Határnap 1873. dec. 31-ike. Az egyesület közp. bizottságának kebeléből irodalmi bizottság is alakul Ballagi Mór elnöklété alatt, mely különösen az egyesületi könyvtár létesítésére fog főgondot fordítani. Kiterjesztette az egyesület működését a humanisztikus irányban is, keretébe foglalván árvaházak felállításának, a koldulás megszüntetésének, az úttörő lelképászterok intézményének behozását, illetőleg sürgetését. Megemlékezik továbbá a jelentés a társulat vidéki fiók-egyleteiről is. Már az első évben 17 fiók-egylet alakult a haza különféle vidékein, s Erdélyben is, bár a múlt évi politikai izgatottság tagadhatatlanul lehangolólag hatott a fiók-egyletek alakulására. Föl- említhetjük a kassai, veszprém-palotai, kecskeméti, háromszéki, s hódmező-vásárhelyi fiók-egyleteket, mint a melyek évi működéseikről már örvendetes tudósításokat küldtek be a bizottságnak. A háromszéki egyesület maga is több fiók-egyletet foglal magában, s ezért kerületi egyesület nevet vett föl. Legsorgalmasabb volt a kassai fiók-egylet. A többi egyesületek még csak nem rég alakulván meg, működéseikről még semmi sem jelezhető. E fiók-egyletek tehetségeik szerint kisebb-nagyobb összeggel járultak a társulati tőke gyarapításához. A jelentés megéjjelezetett.

Ballagi Mór indítványára a fiók-egyleteknek köszönet fog szavaztatni lelkes működésükért. Indítványozza továbbá, hogy a beérkezett pályamunkára három bíráló választásuk. Az irodalmi bizottság fog ez iránt a holnapi ülésen előterjesztést tenni.

Tárgyalásra került ezután a magyarországi miszsió ügy felől való előterjesztés, melyet alelnök Fördös Lajos szerkesztett. E szerint a bánya egyházkerületben a miszsióügy már rendezve van. Szép lendületnek indul a Bánátban is.

A szlavoniai miszsió szervezése is megkezdett. Tanítók és lelkészek küldettek oda. Több egyházkerületben a ref. községek sűrűn levén egymáshoz, a miszsióügy szervezése nem találtatott szükségesnek. A gyűlés d. u. 1¹/₂-kor eloszolván, dél után folytatott. Megjegyezzük, hogy az egyesület a miszsióügyi célokra rendelkezésre álló 400

forintnyi összeggel 109 frttal a kolozsvári árvaház alapító tagjai közé lépett.

A délutáni ülésen, mely már a reform. gymnasium épület nagytermében folyt le, Szász Domokos, kolozsvári lelkész, egy másfél óra hosszú, alapos fölolvast tartott, ezen tétel jölt: „A konfeszziók kérdése, különös tehintettel az u. n. apostoli hitformára.“ Az értekezés, mely a római egyháznak a 3-ik századtól a 6-ik századig elfogadott hitelve körül forgott, nagy tetszésben részesült. Ezután az egyesületi tagok tagsági díjjainak megállapítása levén napirenden, elhatározott nagy többséggel, hogy az országos protestáns-egyleti tag évdíjjul 1 frtot, a fiók-egyletek tagjai, mint olyanok, 50 krt. tartoznak fizetni évenként. Ez ellen szólottak Littkey lelkész, ki 3 frtra akarván emelni a tagsági díjt, azért a tagoknak az egyesületi közlőny ingyen való járulását javasla, s Csis kó, kassai lelkész, ki legalább két forinttra akarta emelni az évi díjt. Ez ügy a fönebbi módon eldöntvén, az ülés este fél hatkor szétoszlott.

Második nap, október 2-án.

A magyar protestáns-egylet közgyűlésének második és utolsó ülése reggel 9 órakor megnyitván, Fördös Lajos elnöklété alatt, Simén Domokos, kolozsvári tanár, másfél órát igénybe vevő fölolvast tartott, ezen tétel fölött: „A szabad vallásos irány előnye, állása és teendője a keresztyénségben.“ Ez értekezés alaposan fejtegeti, mily reformok lehetőek és szükségesek a mai vallási életben. Az értekezés nagy tetszést aratott. Következett ezután az irodalmi bizottság jelentése, s az e fölött való tanácskozás. E jelentés néhány érdekesebb adatokat tartalmaz, melyekből a következőket említhetjük. A bizottság Channing Ellery Vilmos ismeretes amerikai író műveinek magyar fordítására, s ennek terjesztésére figyelmet fordítván, indítványt tett, hogy az eddig megjelent fordítványok a „Keresztyén család“ olvasói közt osztassanak szét. Ez indítvány életbeléptetése azonban ily alakban nehézségekre adhatván alkalmat, Ballagi Mór és Dömötör János urak hozzászólása után, Fördös Lajos elnök indítványára, az egész ügy a választmányhoz útasítottatott, hogy azon utak- és módokról, melyek által Channing epochális műveinek magyar fordítását a magyar közönség közt leglobban lehetne terjeszteni, tervet készítvén, javaslatait a jövő közgyűlésnek mutassa be. Szóba jött ezután az irodalmi bizottság által megpendített könyvkiadási vállalat eszméje. Az alapterv szerint évenként 150 ivre terjedő művek bocsátatnának ki az egyesület azon tagjai közt, kik évenként 4 forintot fizetvén, ezért legalább három évre köteleznék magukat. Ballagi néhány szóval kiemelte e vállalat fontosságát, s rámutatott a természettudományi társulat példájára, mint a melynek egy hason alapra fektetett vállalata kitünő sikert aratott. A vállalat könyvkiadmányai „Keresztyén (theologiai) könyvtár“ név alatt jelennének meg. Fördös elnök indítványára az ügy egy albizottságnak fog átadatni, mely az irodalmi bizottságból alakulván, külön csúpan e tárggyal foglalkozandik, s a jövő

közgyűlésnek kész referátumot fog előterjeszteni. A „parochiális könyvtárak“ létesítését is érintvén a jelentés, elhatározottat, hogy a bizottság ebbeli indítványának végrehajtásával a társulati titkár bizassék meg. Az egyleti közlöny a „Keresztény család“ helyzete jövőn szóba, a jelentés azon részét, mely e lap mostoha viszonyairól emlékezik meg, sajnálattal vette tudomásul a közgyűlés. Elfogadtatott az irodalmi bizottság azon indítványa, mely szerint hathatós fölhívás bocsáttassék szét a lap támogatása érdekében; főleg pedig az egylet tagjainak tétessék kötelességévé, hogy a lapra, kivétel nélkül, előfizessenek. A fennemlitett pályamű kérdése iránt ma hozott határozat. Még az utolsó percben egy második pályamű is érkezvén be, mindkét pályamű bírálóiá Zelenka Pál, Laukó Károly és Baksai Sándor tag urak választottak, kik jövő évi január 1-éig fogják ítéletüket beadni. Ha a pályamunkák elégteleneknek ítéltetnének, a pályázati határidő még egy évvel meg fog hosszabbíttatni. — Az egyleti alapszabályok némi hiányainak kipótlása szükségesnek mutatkozván, e pótlások a belügyminiszterium által kijelölt irányban ma megtétettek. Ezzel az ülés az ezen évi közgyűlés tárgyát kimerítvén, az alelnök és közp. bizottmány választása ejtetett meg, Ballagi Mór indítványára az egylet az elnök választásától ismét elállván. A szavazatok összeállítása közt Littkey Péter, lelkész, tartott felolvasást, e tétel fölött: „Mikint lehet és kell a nem hívőket a vallásnak megnyerni“, melyben kikelt a protestantismusnál is az egyházi reform terén tapasztalható indolencia ellen. A szavazatok következő eredményre vezettek

Megválasztatott alelnöknek: Fördős Lajos. Választmányi tagoknak: dr. Arányi Lajos, dr. Ballagi Mór, Batizfalvi István, Bozó Pál, Borcsa Mihály, Buzogány Áron, Csiskó János, gr. Degenfeld Lajos, Demeter Samu, Dobos János, Édes Albert, Fábri János, Farkas József, Ferenc József, Fehér Péter, Hegedüs János, dr. Kovács Ödön, Kriza János, Laukó Károly, Madas Károly, Mándi Bertalan, Papp Károly, Szász Domokos, Kiss Gábor, Thanhoffer Pál, Tolcsvai Nagy Gedeon, dr. Vécsey Tamás, Wéber Samu, Zelenka Pál, Zsivora György.

Ez eredmény kihirdetése után, elnök néhány szívélyes szóval bezárá az idej közgyűlést.

K Ü L Ö N F É L É K .

= A kolozsvári egyetemhez, mint lapunk főhelyén is olvasható, megtörténtek hát a kinevezések legnagyobb részben; azon egy néhánynak kinevezése is, kik még hátra vannak, bizonyára nem sokára fognak vártni magukra. A névsor a legjobb benyomást tette ország szerte; s magunk sem késünk kifejezni örömlünket felette: mert vagy olyanok, kik már országos tisztelettel dicsekszenek; vagy olyanok, kikhez a legszebb remények vannak kötve. Széles kiterjedésű lapirodalmunkban támadt egy-egy dissonans hang is e kinevezés felett, egyenesen személyeket támadván meg; de ez urak elfeledték, hogy még ott is, hol más nemű kulturai fejlődésnek örvendenek, mint Porosz-

országban, és éppen Berlinben is, 150 tanár közül 10—15 dicsekedhetik európai hírrel, a többire nézve megelégednek, ha helyüket betöltik. Honnan vennünk mi 40—50 oly embert, kik pottentumok legyenek? Általában, e kinevezés a legszerencsésebb, és mi fokozott reménnyel vagyunk eltelve egyetemünk jövődjé iránt. Isten adja a maga áldását és kegyelmét, hogy anynyi remény és oly szent akarat ne lett légyen hiábanvaló!

= (Jelentés a „Protestáns heti lapról.“) Anyagi akadály miatt, a megindításra szükséges előfizetők ötnyolcadrésze érkezvén csak e napig, a „Prot. heti lap“ október hónappal pályáját meg nem kezdheti; meghosszabbítjuk tehát az előfizetési időt f. évi december 15-kéig, addig is folytonosan fogadván el előfizetőket. Már jelentkezett tisztelt előfizetőinket a megrendelt időtartam szerint újvra jegyezzük át, ekkor fogván a lap megjelenni. A lap támogatására sietőknek kifejezve köszönetünket, s várakozó elnézésöket esdve, maradtunk, Debrecenben, október 1-én, 1872. Tisztelettel Balogh Ferenc és Tóth Sámuel, hittanárok és szerkesztők. — E jelentést közre adva, nem tehetjük, hogy méjj sajnálatunkat ne fejezzük ki e valószínűség esemény felett, hogy egy olcsó, prot. vállalat még csak meg sem indulhat, és pedig a részvértlenség miatt. Hogyan; hát anynyira vagyunk már, hogy prot. büszkeségünk nem érzi azt az arcúl-csapást, mely minden ily alkalommal éri; hát anynyira benne vagyunk a dikciózásban, hogy ezzel megelégedve, nem tartjuk szükségesnek tettekkel állani elő? Hja, Debrecen; az orthodoxia; a Révészek! Köpenyeg ez, urak, melylyel takarózik a lelki nyomorékság és a buzgóság teljes hiánya. A tudomány tudomány marad minden körülmények között; s ez tiszteletet érdemel, és a ki nem adja meg, maga felett monotta ki a meggyalázó ítéletet. Németország nem így tesz; és a német protestantismus nagy és hatalmas, pedig ott még a Hengstenberg lapjának is volt tömérdek pártolója. A magyar birodalomban eddig elő csak kettő él valahogy, és már a harmadik meg sem indulhat! Szivesen kérjük olvasóinkat, szavainkat ne, de azok értelmét vegyék fontolóra: és siessenek, jelét adni, hogy a magyar protestantismus élni akar, élni fog.

= (Pályázati hirdetés.) A „Kolozs-dobokamegyei néptanítók egylete“ által három darab m. kir. aranyból álló pályadíj tűzetik ki, következő pályakérdés megoldására: „Mikint kell a néptanítóknak eljárni, hogy tanítványai a népiskola által nyújtott ismereteknek a közéletben fölhasználására képesítessenek?“ A pályázati föltételek a következők: 1. Csak az egylet tagjai pályázhatnak. 2. A pályadíj csupán önálló becsesl bíró munka szerzőjének adatik ki. 3. A pályázati határidő 1872-ik évi dec. hó 31-ig terjed ki, mely napig a jelíggel ellátott, idegen kézzel, olvashatólag írott, s lapszámozott pályamunkák — a szerző nevét tartalmazó jelíggel zárt levéllel együtt — postai uton alólírt egyleti elnökhöz (Kolozsvárra, bel-király utca) küldendők. Kelt Kolozsvártt, október 1-én, 1872. Paal Ferenc, egyleti elnök.

= A fehérvári kath. egyházi lap mult számában jelentette, hogy anyagi és szellemi pártolás hiányában, istenben megboldogult; vulgo: megbukott. Anynyi bizonyos, hogy nem volt egyébre való; bár mi igen sajnáljuk halálát, mert igen kedélyesen lehetett vele veszekedni. De nem nyomhatjuk el csodálkozásunkat, hogy Fogarasi ő excellenciája — ki igen bőkezűnek ismertette meg magát — egy néhány száz forintot sajnált tőle. S ez a leglélebb kritika élehetlensége felett; mert ha valamire való lett volna, nem-kondult vala meg felette a halál-harang. De ha már így van: *requiescat in pace!*

= Mai számunkkal veszik olvasóink a „Prédikátori tár” három ivét, mint a jul.—aug. szept. negyedévre szóló illetéket. Fogadják szívesen; s legyenek elnézéssel, hogy — tisztán technikai akadályok miatt — csak ma küldhettük szét. Az utolsó három ivre nézve, kik mint munkatársak akarnak részt venni, tiszteljenek meg keresztelési, esketés-i agendákkal, halotti könyörgésekkel sat. és pedig minél hamarább, annál inkább megköszönjük. Istennek áldása munkánkon!

KÖRÖZTETNEK.

953—1872.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a felső-boldogaszonyfalvi iskola-tanítói állomás.

Fizetése 181 frt. 17 kr. o. é. és tisztességes lakás. Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Karácson Mózes aa.-hoz, Sz.-Kereszturra küldendők.

Kolozsvártt, október 3, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

969—1872.

1) Déézi egyházmegyénkben a magyar-láposi másod osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok déézi esperes t. t. Almási Sámuel aa.-hoz, S.-m.- Berkeszre (u. p. N.-Sonkut) küldendők.

2) Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a dályai iskola-tanítói állomás.

Fizetése 284 frt. 73 kr. tisztességes lakás és gazdasági épületek.

Pályázati határnap november 15.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Karácson Mózes aa.-hoz, Sz.-Kereszturra küldendők.

Kolozsvártt, október 4. 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

977—1872.

Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben a szil-szentkirályi kántor-tanítói állomás.

Javadalmi:

1) Hetven véka gabona, részben törökbuza.

2) Negyven veder bor.

3) Tizenkét szekér tűzifa, beszállítva az egyházközség által.

4) Minden tanköteles gyermektől (számuk 22) fejkenként 40--40 kr.

5) Egy három vékás férőjű szántó, melyet az egyháztagnak mivelnek s vetnek be a tanító által adandó maggal.

6) Lakás és telek haszonélvezete.

7) A temetőben termő fű.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok szilágy-szolnoki esperes t. t. Dombi Lajos aa.-hoz, Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, október 5. 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

988—1872.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben:

1) A sztánai ürességben lévő másod-osztályu lelkészi állomás. Fizetése 285 frt. 58 kr. o. é. van téve, mely összeg a következő részletekből kerül ki:

a) Van jelenben 49 egész kepe fizető, kik fizetnek egyen-egyen.

a) 1½ kalangya rozst = 73½ kalangya.

b) 2 veder mustot = 98 veder.

c) 1 kis-véka zabot = 49 véka.

d) 1 szekér fát = 49 szekér.; de ebből 6 szekérrel a tanítónak kell adni.

b) Van 10 olyan kepe fizető, kik fizetnek egyen egyen 3 véka rozst = 30 véka.

c) A keresztelés 1 kenyér és csirke.

d) Temetés 1 frt. o. ó.

e) Esketésért a helybeli kepe-fizetők semmit sem fizetnek.

f) 15 véka őszi és 2 kis-véka törökbuza alá való szántó; ezt az egyháztagnak mivelik.

g) 6 szekér szénára való kaszáló, melyet az egyház munkál meg.

2) A türei kántor-tanítói állomás: fizetése 173 frt. 63 kr. o. é.

3) A nyárszói kántor-tanítói állomás: fizetése 126 frt. 1½ kr. o. é.

4) A kis-petrii kántor-tanítói állomás: fizetése 118 frt. 11¾ kr. o. é.

Pályázati határnap mind négy állomásra nézve november vége.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, október 7. 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nvomatott Stein J.-nál, az év. ref. főtanoda betűivel, Kolozsvártt.

Mai számunkhoz van mellékelve a „Prédikátori tár” 7—9 ive.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 17, 1872.

94—42. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A konfeszziók kérdése,

tekintettel az ugy nevezett „apostoli hitformára.”

(Felolvasatott a magyarországi prot. egyet közgyűlésén, 1872, október 1-én.)

(Folytatás.)

E tájékozó észrevételek előre bocsátása után, engedjék meg önök, hogy tulajdonképpeni tárgyamra térjek. Figyelmet érdemlő tárgy! Liskó igen helyesen jegyzi meg, hogy az u. n. apostoli hitforma valamenynyi keresztyén konfeszzió közt a legnagyobb jelentőségű, s kétségen kívül a legismeretesebb, mert ámbár a keleti egyház soha sem fogadta el, de a nyugotiban csaknem másfélezer év óta érvénnyel bír. Alkotásában a legkitünőbb egyházi atyák, méjyre pillantó szellemek, általában az egyházi férfiaknak ezrei vettek részt; s miután létrejött, századokon át, a keresztyén népek nagy része vallásos életének alapját, s mondhatni, célját ez képezte. Az ősök hitének, a vértanuság korának, anynyi emberöltők dicsőséggel átélte küzdelmeinek emlékezte által levőn megszentelve: sokan még ma is olybá tekintik, mint az egész keresztyénség zászlaját, melyhez a bizonyos győzelem ígérete van csatolva. Mások ellenben azt vitatják, hogy a keresztyénség szellemi haladásának egyik legfőbb akadálya; egyes tételei, mint egy rombadólt világ utóbangjai csendülnek a lélekben. És nem rejlik-e ez állításban némi igazság? Avagy, ki hiszi ma, hogy a föld kérge alatt pokol van, melyből az ó testamentomi kegyes lelkeket a Krisztus kiszabadította? Avagy, ki hiszi ma, hogy a Krisztus földi teste az égbe szállott, s az ujra vizsgálva fog térni, itélni a világ felett? Avagy, ki hiszi ma, hogy ugyanazon test, melyben most élünk, föl fog támadni? *) Bizony, akár a hit, akár a kétely világánál tekintsük e hitvallást, egyformán méltó tárgya a kiváló figyelemnek.

*) Liaco: Das apostolische Glaubensbekenntnis 2-ik l. Berlin 1872.

Lássuk hát főbb mozzanataiban e hitvallás eredetét, alakulását, érvényre emelkedését, s végre, jelezzük e kérdésben saját álláspontunkat.

I. A történelmi nyomozás kétségei kívüli adatokkal s érvekkel kimutatja, hogy e hitvallás, jelen formájában, az apostoli korban nem létezett. Ez állítás különben tüzetes igazolást ma már alig is igényel; mert nem csak a protestáns, hanem még a kitünőbb katolikus egyházi történetírók is apostoli eredetét határozottan tagadják. Legyen hát elég az authentia kérdésében csak egy pár érvet említeni föl. Az apostoli iratokban nem találjuk semmi nyomát; sőt a mi több, az apostoli igehirdetésnek, a Péter zsidó, és a Pál pogány keresztyénségének sarkalatos tételei még érintve sincsenek benne. Az isten és emberszeretet, istennek lélekben és igazságban való imádása, a gondviselés, az ima, az idvesség és kegyelem eszméi, a Krisztus evangélioma, példája, a megtérés, az ujjazületés magasztos tanai mind-mind hiányzanak belőle. Ellenben, sok oly tanról tesz említést, mely az apostolok előtt merőben ismeretlen volt, s a vallásos szellemnek sokkal későbbi terméke; mint p. o. a katolikus egyház eszméje, s bűnbocsátó hatalma, a földön élő hiveknek a szentekkel való közössége, a Pál nézetével homlokegyenest ellenkező érzéki felfogás a test feltámadásáról, a Krisztusnak pokolra szállása sat.

E hitvallás későbbi eredete mellett erős érvül szolgál azon történelmi tény is, mely szerint ama heves belküzdelmekben, s pártra szakadásokban, melyektől nem volt ment, főleg a Pál föllépését követett időkben, még az apostoli egyház sem, egyetlen adat nem tanúsítja, hogy a pártok közül bármelyik is e hitvallást használta volna fegyverül a többiekkel szemben; a mi föl nem tehető azon esetben, ha ez lett volna már akkor a keresztyénség konfeszziója. Nem csak az apostolok, még az u. n. apostoli atyák irataiban sincs egyetlen hivatkozás se rá, sőt még a

sincs említve, hogy lett volna a keresztyéneknek bármilyen konfessziója is. Kezdetben még a keresztségnek sem volt határozott, s közhasználatu formulája. Többnyire a keresztséget egyszerűen a Jézus Krisztus nevében hajtották végre. A zsidó keresztyének kijelentették, hogy a Jézust messiásnak tartják; a pogányok e mellett még kifejezték azon hitüket, hogy csak egy isten van.

Az első pünköst alkalmával az első hivek e kérdésére „atyámfiak, férfiak! mit cselekedjünk?” Péter válaszában semmiféle határozott formulát nem szab előnkbe. Az új szövetségi iratokban följegyzett többi kereszteselési cselekvényeknél sincs semmiféle formuláról említés. A II-ik századból fönmaradt adatok azonban tanúsítják, hogy az apostolok halála után csak hamar, midőn megkezdődött az új szövetségi iratok egybegyűjtése és sokszorosítása, figyelmeket magára vonta a mesternek amaz utasítása, mely a Máté szerinti evangéliom XXVIII-ik részének 19-ik versében található föl e szavakban „elmenvén, tautsatok minden népeket, atyának, fiunak, szent léleknek nevébe.” A kegyelet érzelme megszentelte e szavakat, s használatukat a keresztségnek nemsokára a keresztyének egész egyeteme természetesen, illőnek, sőt vallásos jelentőséggel bírónak tekintette. Ettől már csak egy lépés volt odáig, hogy általánosan kötelező formulává legyen, s csak hamar ez is megtörtént. E formulában található föl az u. n. apostoli hitvallás eredetének magva.

II. A vallások történetében vannak korszakok, midőn egyes nyughatatlan s uralomra vágyó szellemek nem elégsznek meg azzal, a mit mindenki elfogad és szükségét érzik, a közérzet határán túllépni. A II-ik és III-ik század u. n. eretnek-felekezetei mind elfogadták a keresztségi formulát; az tehát senkit se zárt ki az egyház kebeléből. Ez volt az oka, hogy e formulát csak hamar olybá tekintették, mint a mely nem kielégítő. Némileg igazolták azonban ezt az akkori kivételes körülmények is.

Az üldözések vihara zúgott, s e nehéz napokban e vezérférfiak, s befolyásuk nyomán az egyes gyülekezetek is mind méjebben érezték annak szükségét, hogy erejüket egyesítsék. Az egyháznak külső egysége még nem volt; sem pápája, sem rendszerezített hierarchiája, sem mindenkit kötelező konfessziója. A nagy nyomás, melyet az eddig teljesen független gyülekezetek szenvedtek, felkelti bennök a vágyat, hogy egymással, mint testvérek, mint Ter-

tulian kifejezé: pro consanguinitate szövetségre lépjenek. De természetesen, fölmerült az a kérdés, hogy kik lehetnek e szövetség méltó tagjai? E kérdést a vezérférfiak szellemi fölőnye oda dönté el, hogy azon gyülekezetek, melyek az áttért zsidóknak és pogányoknak igen sok engedményeket tettek, nem méltók erre. Figyelmet érdemlő körülmény, hogy e kérdés eldöntésében a főszerepet nem a római egyház játszta, s általában a centralisációra irányzott törekvések nem onnan vették eredetüket. Az egyházi és vallásos élet központja, és irányadója akkor az afrikai egyház volt a III-ik századtól egészen a VI-ig. A Tertulianok, Cyprianok és Ágostonok szigorú, hajthatatlan, az ellenvéleményűek iránt türelmetlen, s azokat kizáró szelleme uralta az egész nyugati egyházat. Ezeknek befolyása nyomán jött létre a zsidó synagoga-rendszer mintájára azon szigorú egyházi fegyelem, mely kérlelhetlenül sujtotta mindazokat, kik legkisebb mértékben is az eretnokség bűnébe estek. Az egyház exclusiv fogalmának érvényre emelkedésében ez volt az egyik mozzanat, melynek szükségképpen következménye az lőn, hogy a szövetség kebelébe csak a „választottak, az igaz hitűek” juthattak be. A másik, azon kornak a zártkörű, mondhatni, titkos társulatok iránti előszeretetésében rejlik, mely a pogányságról örökségképpen a keresztyénekre is rászállott. A bölcsészek által is helyeselt szokássá lőn a mysteriumok cultusa, mely hova-tovább mind élesebben elkülönzé a magasabb rendű igazságok birtokosait, „a beavatottakat” a tudatlan tömegtől, a közönséges hivatottól, s a cathekumenusoktól. Még a templomokat is a pogány, s főleg zsidó templomok mintájára kezdték építeni legbelül a szentek szentjével, hova csak a választottak juthattak be, azon kívül a csarnokokkal, s a cathekumenusok udvarával. Megfeledeztek a mester e szavairól: „a melyeket én nektek fülbe mondok, prédikáljátok azokat a házak tetjéről”, s arról, mit az apostol mondott a hivek egész egyeteméről „ti választott nemzetiség, királyi papság, szent nép vagytok!”

Már a III-ik században ily magába zárt titkos társulat jellegét magára öltötte a kath. egyház is. A beavatottak számára kezdetben a jelszó a keresztségi formula volt „az atyának, fiunak, sz. léleknek nevében.” De már Tertulian így nyilatkozik: „az új keresztyénektől valamivel többet kívánunk, mint az ur az evangéliomban.”*)

*) Tertulian: De corona militis, 3: „Amplius aliquid respondentes, quam Dominus in Evangelio determinavit.”

Mi volt ez a „valamivel több?” Titok. De e titkot egy más iratban ő maga elárulja e szavakban: „szükségképp megemlítik az egyházat is, mert a hol jelen van az atya, fiu, sz. lélek, jelen van az egyház is, mely e háromnak teste.“ *) Ime, így szülemlett meg ama szörnýt elv, mely szerint az egyházon, a katolikus egyházon kívül nincs idvesség. Ez elv, melyet legelsőbbben a később eretnek gyanánt elítélt Origenes formulázott; még határozottabb s merészebb indokolást nyert az Augustinus irataiban, ki az örök kárhozatra méltóknak ítélte mindazokat, kiket az egyház övéinek el nem ismer: a zsidókat, kik régi vallásukhoz ragaszkodnak, valamenynyi pogányt és eretneket, még a keresztség nélkül meghalt gyermekeket is. Szerinte, az egyházon kívül, még az erények is „splendida peccata.“ E felfogás terméke a symbolikus tekintélyre emelkedett keresztségi formula emez első adaléka „hiszek egy keresztyén egyházat“, mely tételhez későbbre járult a „közönséges“ (katolikus) jelző. Teljesen magamévá teszem Coquerehnek e pontra tett következő találó reflexióit „tudjátok meg, van nekünk is hitünk, nem csak az atyában, fiuban és sz. lélekben, de a szentegyházban is; szeretjük azt, s szívünk teljességéből hivei vagyunk, de ez az élő és igaz egyház nincs egy hitvallás szűk keretébe zárva; nincs egy hierarchiához láncolva. Nem csak hogy óvakodik a vérontástól, sőt azt sem engedi senkinek, hogy vérét érette ontsa. Ez egyház igazán testvéri szövetség, a hivek szövetsége, egysülete mindazoknak, kik bárhol, s bármely korban, hisznek istenben, a Jézusban és a sz. lélekben; de senkitől se kívánja, hogy képtelenségeket higgyen; még arra se kényszerít senkit, hogy az igazat higgye, tudván, hogy a kényszerített hitnek értéke nincs. Ez egyház magas, mint az igazság, mely az égig ér; mindenekre kiterjedő, mint a keresztyéni szeretet; nem zár ki senkit, sőt magához öleli, s fenséges öszhangzásba egyesíti a keresztyénség valamenynyi árnyalatait. Ez egyház nem arra törekszik, hogy a világot uralja, hanem hogy azt megszentelje; célja nem saját hatalmának öregbitése, hanem a lelkek erkölcsi-vallásos haladása; isten nevében harcol, az emberekért munkál a helyett, hogy önmagáért harcolna s munkálna... Egyetlen jel, melyről tag-

jait megismeri, nem csak apostoli, de isteni hitvallása a Jézus ama halhatatlan szavaiban rejlik, melyeket a hitvallások valamenynyi készítői hiába akarnak kitorúlni az evangeliomból „arról ismernek meg, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretenditek egymást.“

De szálljunk alá e tiszta, üde, enyhe légkörből, s kísérjük tovább a kezünk alatti hitvallás alakulását.

De hogy ezt tehesük, föl kell önök előtt pár pillanatra tárnom egy oly világot, mely a 19-ik század gyermekei előtt merőben idegenszerű, s oly talányokban bővölködő, melyeknek megfejtése ránk nézve ma már csaknem a lehetetlenségek körébe tartozó. Értem a keleti szellemnek, jobban mondva, a keleti phantasiának ama merész, a józan értelem határain messzire túlcsapongó alkotásait, melyeket a keresztyénség első századaiban a bölcsészet és vallás világában létre hozott, s a keresztyénség kebelében érvényre emelni a vakbuzgalom egész hevével törekedett. Ez alkotások egyik legsajátságosabbika az a tudomány (ha ugyan e nevet megérdemli), mely nem kevesebbet tűzött ki céljául, mint minden titkok megfejtését; nem bölcsészet, mert hiányzik benne minden észszerűség; de nem is vallás, mert a hitet elveti, s magasabb rendű ismeret útján kizárólag tudásra törekszik; az egyiptomi, pars, hind és keresztyén bölcsészetnek és vallásnak chaotikus vegyülete, az összes bölcsészeti rendszereknek, s mythologikus hagyományoknak zagyaléka; a szó teljes értelmében, a legképtelenebb elméleteknek egész labirintusa. Ma már alig tudjuk fölfogni, hogy mikint nőhetett ki magát mégis oly nagy hatalommá, s mikint szédíthetett el, s hódíthatott meg századokon át millió és millió szellemeket Indiában, Alexandriában, Görögországban és Rómában? A keresztyén egyház kezdettől fogva küzdött ellene, s végre győzött. A zászló a küzdelem alatt, s a győzelem emlékjele a küzdelem után az u. n. apostoli hitvallás volt, mely e küzdelem folyamában jelentékeny változásokon ment át.

E tudományt alapítói *γνοσις*-nak, „magosabb rendű ismeretnek“ nevezték, s keletkezése az első századra visszavihető. A legújabb nyomozások szerint alapítója nem Cerinth, hanem Simon Magus, kit követői „isten hatalmának“, „nagyinak“ nevezték el. E tudomány tárgyának magvát a következő abstract eszmék fejtegetése képezte honnan származik a ros, az erkölcsi és phisikai, a világ

*) Tert. de Bapt. 6: „Necessario adjicitur Ecclesiae mentio, quoniam ubi tres, idest Pater, Filius et Spiritus Sanctus, ibi Ecclesia, quae trium corpus est.“

egyetemben? Hogy jött létre a világegyetem, mely a jónak és rosznak csodálatos vegyülete? Mi a vég-hetetlen, s mi a véges? Mi a szellem, s mi az anyag? Azt mondták, hogy e kérdésekre a közönséges tudomány, s még a ker. hit se képes felelni, de ők birtokában vannak annak a magasabb rendű ismeretnek, mely e titkokat megfejtí. A megfejtés — rövidre vonva — következő e világ, melyben uralkodó a rosz, nem a nagy isten műve. Az abszolút közvetlenül nem érintkezhetik a végessel, a szellem az anyaggal. Az anyag a rosz, a sötétség, a halál; a szellem a jó, a világosság, az élet. Mindkettő örökkévaló. A kettő közt létezik a dolgoknak egy harmadik rendje, egy egész világ, mely ama kettőt közvetíti, s melylyel mind a szellem, mind az anyag érintkezik. E harmadik világ azonban csak ideiglenesen létező; átmenetet képez az anyagból a szellembé. A vég-hetetlen szellemből emanált felsőbb és alsóbb rangú, de hova-tovább mind tökéletlenebb lényeknek, s személyesített eszméknek egész hosszu sorozata, szám szerint 365. Ezek az Eonok, melyek betöltik a végtelen űrt, alkotják együttvéve a pleromát, az istennek teljességét. Ez Eonok közül a legalsóbb rendű, a Demiurg, nem teremtetten, mert az anyag örökkévaló, csak formálta a most létező világot, s ez alkotó tökéletlenségében rejlik annak oka, hogy abban a rosz, a bűn uralkodó. Ez Eon a zsidók Jehovája s minden alkotása, mint tökéletlen, csak átmeneti, ideig való, s meg fog semmisítettü. E világnak, a Demiurg hatalmából, megváltásra van szüksége. E megváltást hajtja végre a Demiurnál egy sokkal tökéletesebb Eon, az emanációk sorozatában az első a messias, ki a megváltás titkát, e magasabb rendű ismeretet közli az ő választottjaival, a beavatottakkal, a valódi gnostikusokkal, kik ennélfogva mindentudók, és tökéletesek, míg a többiek csak akkor lesznek megváltottak, midőn e titkokba beavattatnak; de mindaddig az igazi gnostikusok bezárt körén, titkos társulatán kívül vannak, az anyag uralma alatt élnek. Ime, a gnostikusok főbb tételei, melyek azokban még feles számú árnyalatokra oszlottak, mert legalább harmincra tehető a gnosticizmus keretén belül kifejlett, egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő rendszerek száma. Az öszszes bölcsészeti és vallásos világnézetek egybeolvasztását, öszszhangzásba hozását tűzvén ki célul, a tudomány különböző árnyalatai felölelték valamennyit. Főltalálhatók benne az emanáció és inkarnáció tanai, melyek ind és egyiptomi ere-

detűek; a pars dualismus; a Plato „ideái“ a stoikusok erkölcsi elvei, a zsidók vallásos hagyományai, a kabbala, a messiási eszme, szóval, mindannak phantastikus keveréke, mit a kutató és hívő szellem évezredekön át alkotott.

Szász Domokos.

(Folytatjuk.)

Az igazgató-tanács üléseiből,

Kolozsvártt, október 10-én, 1872.

Elnök: Ince Mihály. Jelen voltak: br. Bánfi Dezső, Szabó Ádám, Szász Domokos, Szabó Samu, és dr. Kolozvári Sándor, mint helyettes titkár.

1. A kultusz-miniszterium leküldi Szász Béla, Kolozvári Sándor és dr. Jenei Viktor udvarhelyi tanároknak a kolozsvári egyetemhez lett kineveztetésökrül szóló okmányt, azon útasítással, hogy nevezett tanárok eddigi működésöktül felmentetvén, október 15-re Kolozsvártt megjelenni, felhivassanak. — Közölnetni határozatott az illető tanodákkal.

2. A m.-földvári lelkész jelentést tesz, hogy azon egyház 800 frtos államkölcson kötvénye töle ellopott. — A kérdéses kötvény amortisációjára a szükséges lépések megtételni határozatottak.

3. A transzpozicionalis bizottság jelentést tesz több, a néhai titkár kezei között volt és a s.-sz.-györgyi, marosvásárhelyi tanodákat, a babuci egyházat, a Iórincc-révei tanítót sat. illető állampapírok, s kiegyenlített készpénz kamatok menyunyiségéről. — Ugy a kérdéses állampapírok, mint pénzek, azonnal rendeltetésök helyére küldése iránt a szükséges intézkedés megtételni.

4. Biró Sándor, dézsi egyházmegyei gondnok jelenti, hogy a gondnokságról soha le nem mondott, s a volt egyházi főtanácsnak korábbi felmentő irata más által koholt hamis lemondáson történt. — Az igazg. tanács sajnálattal győződött meg, hogy a lemondás csakugyan költött, s az illetőnek névalírása utánzásával más által iratott, miért buzgó gondnok atyánkfíat gondnoki hivatalába továbbra is örömet megtartja, s az állevelet, a netalán szükséges nyomozás megejthetése végett, gondnoknak leküldi.

5. Püspök aa. átküldi a budai központi statistikai hivatal felszólítását az 1871 és 1872-ik évi statistikai kimutatások felküldése tárgyában. — A szükséges intézkedések megtételtek.

6. Benkő János, görgényi esperes kéri, hogy az államsegély hová fordításáról készített kimutatás mellett felküldött s az ölyvesi és komlódi egyházakat illető takarékpénztári könyvek leküldessenek. — Leküldetni határozatott.

7. Kultusz-miniszterium tudatja, hogy a galac-brailai egyház zavarainak lecsendesítése tárgyában tett fölterjesztésre a közös külügyminiszterium utján a romániai konszultus útasítására nézve a kellő lépéseket megtette. — Tudásul vétetett.

8. Püspök aa. jelenti, hogy a ploesti egyházban a lelkészi állomást csak akkor bocsáthatja pályázat alá, ha

az azzal járó javadalmak és kötelességek tudva vannak. — E tárgyban leirat intéztetett a ploesti egyházhhoz.

9. Püspök aa. némely kezéhez befolyt pénzekről tesz jelentést. — Pénztárnok útasított azok szabályszerű át-vételére.

10. Dózsa Dénezs, szászvárosi tanár, a szász nemzeti egyetem pénztárából fizetendő egy negyedévi illeték felve-hetése céljából a szokásos nyugtát kiállítani, elküldetni kéri. — A nyugta ki fog állíttatni, és Kis Károly gond-nok kezéhez Szebenbe leküldetni, a pénz felvétele, s meg-küldése végett.

11. Dombi Lajos, a diósadi egyház tizedkárpótlási benlevő kamatait, s a tőkéből 50 frtot iskola felszerelési célra, kiutaltatni kéri. — A kamatok kiutaltatnak, de tőke ki nem adható.

12. Tolvaj Zsigmond panaszt emel az udvarhelyi ta-noda előljárásgának eljárása ellen, a pénztárnok-biztosíték kimutatása tárgyában. — Felvilágosítás-adás végett lekül-detett az udvarhelyi tanodához.

13. Vásárhelyi tanoda felterjeszti az 1871-ki kebli-leg megvizsgált számadásainak eredményét. — Felülvizs-gálat eszközölése céljából áttétetett számvevő aa.-hoz.

14. Br. Radák Ádám panaszt emel, hogy az ozdi egyháznak terjedelmes legelőjét a falu bitorolja; jelenti továbbá, hogy a mikeszási egyházban a lelkeszi hivatal régen betöltetlen van sat. — Előbbi tárgyban illetékes es-peres felvilágosítás adásra szólíttatik fel; 2-ik tárgyban püspök aa. a szükséges intézkedések megtételére felszólít-tatik.

15. Földteherm. alapigazgatóság tudatja, hogy B.-Szolnokmegyében a domokosi, felső-szócsi és láposi, vala-mint Kővárvidéken Koltó-Katalin községekben papi tized nem létezett, s így a bejelentett állítólagos veszteségek nem is kárpótolhatók, fenmaradván az illető lelkészeknek a jog, a már kárpótolt földesurak ellen perrel felléphetni. — Rendes úton az illetőkkel közölni határozottatott.

16. N. Enyedi tanoda felküldi 1871-ik évi keblileg megvizsgált számadásának eredményét. — Áttétetett szám-vevő aa.-hoz.

17. Az udvarhelyi tanoda előljárásga a gr. Teleki-féle jutalomdíj kinek lett odaiteléséről tesz jelentést. — Pénztárnok útasított annak szabályszerű kiadására.

18. Basa Mihály jelentést tesz azon köztörvénytörvény-széki határozatról, mely egyh. főtanácsi meghagyáshoz képest, Kállai Sándor új-tordai papnak Ó-tordán két évi adminis-trátorsága megjutalmazása tárgyában hozott. — A ben-tartott egész 410 frt. Kállai Sándor részére kiadatni ha-tározottatott.

19. Az udvarhelyi tanoda indítványt tesz a köze-lebbi közgyűlés jegyzőkönyvének 8-ad-rétben leendő kinyo-matása tárgyában. — A törvények különben is külön 8-ad, vagy 4-ed réttben levő kinyomatandók, a jegyzőkönyvre nézve a régi alak megtartatni határozottatott.

Október 14-iki ülés.

Elnök: Ince Mihály. Jelen voltak: br. Bánfi Dezső, Szász Domokos, Szabó Samu, Szabó Ádám, és dr. Kolos-vári Sándor, mint helyettes titkár.

1. Dr. Kolosvári Sándor jelenti, hogy miután a tit-kári teendőket különben is csak addig vállalta el, míg körülményei engedik, most ismételten kinyilatkoztatja, hogy a titkári, különben is felette halmozott, teendőket tovább nem végezheti, magát a helyettesítés alól fölmentetni kéri. — Kérelmező a titkár-teendőknek még legalább folyó hó vegeig vitelére felkéretik.

2. A vicei egyháznak államköltsön kötvényei kicseré-lése, s a ref. egyház, és a görög keleti egyház közötti megosztása, s nevökre iratása tárgyában, a kötvények a szükségelt közigazgatási hatóság engedélyének rávezetése céljából leküldetni határozottatott.

3. Püspök aa. tudomás-vétel végett átteszi br. Vay Miklósnak a generalis konvent összehívása tárgyában hozzá intézett levelét; valamint az ezen levélre adott püs-pöki válasz másolatát, melyben nézetét közli azon tár-gyakra nézve, melyek egyházkerületünk részéről az össze-ülendő konvent tárgysorozatába felveendőek volnának; mi-lyenek első sorban: a romániai egyházak ügye, közép tano-dák rendezési ügye, cameraticum beneficiumaink ügyének erkölcsi támogatása sat. — Tudásul vétetvén, erről ugy nagyméltóságú br. Vay Miklós, valamint főt. püspök aa. azon hozzáadással határozottatott értesíttetni, hogy a meg-jelenendő tagokra nézve igazg. tanácsunk a közgyűlés meg-állapodásától el nem térhet, ugy püspök aa.-nak azon báró Vay urnak tett ajánlatát, hogy id. gr. Teleki Domokos gondnok ur helyett br. Kemény Gábor államgondnok ur hivatnék meg, ily értelemben el nem fogadhatja. Különben is a póttagok azért levén választva, hogy ha a meghívandó rendes tagok közül a megjelenésben egyik vagy másik akadályozva lenne, azok hivassanak meg. Igazg. tanácsunk óhajtja azonban, hogy báró Kemény Gábor államgondnok atyánkfia a konventben résztvegyen, mi végre őt a közgyű-lésnek utólagos bejelentés, s attól jóváhagyás reményében fel is kérni határozta.

4. Illyés Lajos, Károly és Sándor testvérek 1200 darab ezüst huszasra menő főkép a székési egyházat, s majd a vásárhelyi tanodát érdeklő alapítványáról igazg. tanácsunk köszönő elismeréssel vevén tudomást, a kultusz-miniszterium e tárgy felhívásához képest nevezett alapít-ványról érdeklettek értesíteni határozottatott.

5. Anyaszentegyházunk ujjaszervezéséről szóló törvény tudomásvétel végett a kormányhoz, valamint a testvér su-perintendenciákhoz megküldetni határozottatott oly célból, hogy egyházkerületünk kormányzati szervezéséről, s kor-mányszó közegeiről tudomást véve, anyaszentegyházunkat érdeklő megkeresvényeiket és rendeleteiket igazg. taná-csunkhoz címezve, küldjék meg.

T Á R C A.

Püspöki vizsgálat a marosi egyházmegyében.

Szeptember 20-án érkezett a főpásztor Nyárád-tökre, hol az indóháznál várta esperes, jegyző és gondnokok közül gróf Toldalagi Viktor, a karácsonfalvi első központhoz tartozó papok, iskolatanítók, és többen a világiak közül, a tisztség részéről Szentiványi Kálmán vezetése alatt.

Megindult a menet úgy hét órakor fel a Nyárád-völgyén. Csillagos volt már az ég, midőn eljutánk a központra, hol diszkapoval várta és fogadta a püspököt az egyház papja és népe. Reggel isteni tisztelet tartatott, a mikor szokott érces és kedves hangján imát bocsátott fel az egek urához nt. Basa Mihály. Azután szószékbe lépett a püspök, ki ismeretes ékes, szólásával nagy hatást idézett elő. Isteni tisztelet után megvizsgálta a főpásztor az ezen központhoz tartozó 10 egyházat.

Ebéd után utnak indult a 2-ik csoport helyére, Ny. Szent-Benedekre, hová sietett a nép, látni a püspököt. Eleibe lovagolt a székely ifjúság, és bekísérte említett helyre, hol diadalkapoval fogadta nem csak a nép, de többen a főrangnak közül is. Reggel a templomozást maga a püspök egyedül végezte, a szemekre könnyűket csalva ékesen szólásával; azután vizitációja volt nyolc egyháznak.

Ebéd után ment tovább Gegesbe, hol diszben fogadta az eleven székely nép; eleibe jött egy egész völgynek népe, kicsinyje, nagya; kocsiját székely lovasság vette körül, megállították, köszöntették kapuról-kapura, lépésről lépésre. Kitérő öröm sugárzott a nép arcán, hogy láthatja a főpásztort. Másnap megtevé a vizsgálatot, indult a generalis vizitáció Só-Váradra; már a felmenő völgyen a makfalvi székely lovasok a püspök elibe jöttek; a mint a hegyre érkeztünk, meglepő jelenség volt látni az özönlő népet. Leszált a püspök, megnézni Makfalva nagyszerű ujonnan épült templomát, és a br. Wesselényi-iskolát, a nép hullámozó özönébe alig tudott menni. Ez így volt Kibédén és Váradon, egyik egyház fényesebben fogadta, mint a másik; valóságos diadalmenet volt.

Másnap megtartatván e központba is a vizsgálat, mentünk a Bekecs alá, hol az értelmiség és nép, minden emberi erőttől kitelhető kitüntetésekkel fogadta a főpásztort; a diadalkapuk, a lovas banderium egymást érték. Másnap templomozáskor szónokolt nt. Elekes Károly, főjegyző, velősen; azután vizitáció.

Itt a nyárad-szeredai gondnok egy diókoszorút adott a püspöknek azon óhajással: a menyinyi dió van e koszoruban, anynyi áldás kísérvje a főpásztort. Mikor elindult, több könnyező szemet lehetett látni, mert a püspök apostoli méltósággal viselte magát, bánása vonzó, és lekötélvező volt.

Onnan a generalis vizitáció Koronkába ment, hol egyházmegyei gondnok, gróf Toldalagi Viktor ur, és ked-

ves neje őseiktől örökölt kálvinista őszinteséggel és melegséggel fogadták a püspököt. Másnap egyházi szónoklatot tartott maga a püspök, nagyszerű eszméket népszerűsítve, elbájosító és hódító modorával. A vizitáció után, estvére, túl a marosi egyházak egyikébe, M. Madarasra ment, ott a külső kitüntetés jelei nem voltak láthatók, mert a bizonyos menetel nem volt jelezve biztosan, de annál melegebb volt a benső fogadás. Pataki Miklós ur, és kedves neje magyar nyíltsággal és szivességgel fogadták a főpásztort és környezetét. Itt 13 egyházat vizsgált meg, s szombaton dél után utnak indult M. Vásárhelyre, miután kijelentette megelégedését ez egyházmegyével, és ennek papságával.

Szombaton estve adta át egyházmegyénk a marosvásárhelyi egyháznak, hol hasonló pompával és melegséggel fogadták. Másnap prédikált a vár-templomban; több szemet könnyekkel töltött be elragadó hasonlataival és mesteri szónoklatával; megvizitálta a marosvásárhelyi egyházat is; bölcseségének erős bizonyosságát adta itt is; a könnyen támadható vihart finom tapintattal lecsendesítve, szólott: békesség ti néktek, és lőn nagy békesség!

A püspök itt hódítást tett a szívek birodalmában: bizony, anynyi embert nyert meg a nép közül, valamenynyit látta és hallotta. Hivatalos eljárásában bölcs és tapintatos volt: a jókat megjutalmazta elismerésével, a gyengébbeket nem lesújtani, hanem felemelni és bátorítani igyekezett. Itt nevét megörökítette; a püspöki hivatal iránt nagy bizalmat keltett; egyéni társalgása kedélyes és kedves volt. Mi értjük, és ismerjük a püspököt. Mi kérjük istent, tartsa meg az idők hosszu során az anyaszentegyháznak.

A püspök kíséretében volt az egyházmegyei gondnokok közül gr. Toldalagi Viktor mind végig; megszoktuk őt látni mindenütt, hol ingyen munka és kötelesség van. Adjon isten minden egyházmegyének ilyen gondnokokat; ez az igazi pátronus! y.

VIDÉKI ÉLETT.

Küküllő-egyházmegyei közgyűlés.

Egyházmegyénk esperese képviseleti gyűlést hívott össze folyó évi június 5-re D.-Szent-Mártonba, mint központi helyre, s bárha az időjárás kedvezőtlenége sokakat gátolt a megjelenésben, mégis a képviselők, papság és tanítók részéről nyilvánított közös érdeklődés, és a tanácskozásokban részvét kedvesen lepett meg.

A közgyűlést rendes istenitisztelet előzte meg; szónokolt teremii lelkész, Kakasi Márton. Az istenitisztelet után az egyházmegyei képviseleti gyűlés a megyei tisztviselőség egyik helyiségében elhelyezkedvén, esperes atyánkfia és főgondnok m. Szilvási Sándor ur kettős elnöklésük alatt a gyűlést esperes atyánkfia nyitja meg, s miután ünnepélyesen üdvözli az egyházmegyei képviseleti

közgyűlést, élénken ecseteli, hogy a szervezkedési intézkedés alapján kifejlett képviselői rendszer, a múltban nem felelt meg azon kívánalomnak, mely ahoz jogosan kapcsolva volt; mert sok levén az aratásra való gabona, kevés volt az arató, vagyis kevés ügyszeretet, s képviselő-testületi cselekvési szellem nyilvánult, s nagy volt a közöny, a lágy melegség, mely egyházmegyénk közügyei irányában tanusított; azonban reméli, hogy a tisztelt képviselő urak, tekintetbe vévén az anyaszentegyház és egyházmegyénk érdekeit, a fontos hivatást, melynek betöltésére hivatottak, segédkezéket fognak nyújtani az egyházmegye szellemi és anyagi ügyeinek rendezésére, előmozdítására erre kéri a mindenható segédelmét is.

Az egyházmegyei képviselők három évi időtartamra választatván, miután e három év lejárt, s ennek következtében az új választás elrendeltetett, s eszközöltetett is, az új választás eredményét esperes atyánkfia előterjeszti. Többen újból megválasztattak, jöttek be új tagok is, s mindannyian alapos reményt nyújtanak az iránt, hogy a benők helyezett bizalomnak megfelelően, váltetett igyekezettel segitendik az egyházmegyei üdvös és hasznos intézkedések életbe léptetését.

Olvastattak a méltóságos és főtiszteletű püspök urnak az 1870-ik évre vonatkozó vizsgálati jegyzőkönyvre tett észrevételei, általánosságban és részletesen. Egyházmegyénk kellő tisztelettel, s hálás érzelemmel beismeri, hogy ilyszerű felülvizsgálása a vizsgálati jegyzőkönyveknek a célt, s eredményt tekintve, mindig csak kívánatos leendő, s kifejezést ad azon óhajtnak: vajha, minél kevesebb észrevételek tételére szolgálna okul az egyházmegyei vizsgálati jegyzőkönyv.

Folytattatik június hó 6-án a közgyűlés, s következett a vizsgálati jegyzőkönyv szerinti esperesi előterjesztés. Feljön tüntetve minden egyes egyházat illetőleg: mi jó, mi célszerű intézkedést tett, avagy mit mulasztott, hogy ebből kitűnjék, hol és mit kell orvosolni, helyrehozni.

Kitűnt, hogy legnépesebb és vagyonosabb M. Bogát. Lelkek száma 893. Tankötelesek száma 182. Elkülönítve tanítatnak. Feljárt 50 fiu, és 54 leány. Helyes ok — betegség, ruhátlanság, szolgálat és felsőbb iskolába járás miatt — nem járt 43; nem helyes ok miatt nem járt 35. Tőkepenze 1233 frt. 31 kr. Kegyhagyományi tőkepenze 138 frt. 44 kr.; ez Paksi Mihály kegyhagyománya. Krajcáros élőtőke 71 frt. 66 kr. Koporsó takaró tőke 29 frt. 35 kr. Iskolatőke — melyről még pénztárnok és gondnok Fosztó László ur nem számolt, s kinek számoltatására egy három tagú vegyes bizottság látszott szükségesnek — mintegy 2000 frt. Iskolai magtár 90 véka rozs, és ennek három évi kamata, ez is fennebb irt gondnok kezelésén nyugszik, s nincs beszámolva. Pénztár maradvány 1309 frt. 1 1/2 kr.; kiadatott egy része kamatozás végett, s kelőleg biztosítva.

Jelezni kívánom azt, hogy egyházmegyénkben ezen egyházközség, már az 1862-ik évtől fogva, tanoncait a tandíj fizetés alól fölmentette, s a tanítónak 100 o. é. fo-

rintot akint biztosított, hogy azt az iskolatőke kamatjából évnegyedi, vagy félévi részletekben nyugta mellett biztosan kikaphassa; azonban, feltételül kikötötte, hogy a tanító köteles leendő, eredményesen tanítani, s tanoncaival évenként kétszer olyan vizsgát állani ki, hogy mind a szülők, mind az egyházi előljároság meg lehessenek elégedve; ellenkező esetben, a tandíj az iskolatőke nevelésére fordítandó. Az egyházközség illetén intézkedése, fájdalom, nem érvényesíthetett, s nem támogattott a fensőbb hatóság által. Következik

M. Bodon. Lelkek száma 498. Tankötelesek száma 47. Feljárt iskolába 37; nem járt fel 10, más hitűektől feljárt 2. A tanoncok együtt tanítatnak. Tőkepenze — 828 frt. 40 kr. Pénztármaradvány 215 frt. 24 kr. Kamathátralék 141 frt. 16 kr. Iskolai tőke 576 frt. Fekvősége — 100 hold, 1150 □ öl. Az iskolatőkének megalapításában nagy érdeme van t. Molnar Károly képviselő urnak.

Kutyfalva. Lelkek száma itt 435. Tankötelesek száma 63. Tanító nincs. A lelkész, miután a tanító képzetlené vált a tanításra, és fel is mondott. tanított, s a közvizsgát is megtartotta. A tőkepenz 146 frt. 90 kr. Kiszajátítási tőke 366 frt. 66 kr. Iskolatőke 61 frt. 30 kr. Kamathátralék 29 frt. 86 kr. Iskolai tőkepenz kamathátraléka 28 frt. 60 kr. Pénztári készlet 17 frt. 61 kr. Külső fekvősége 45 hold, 616 □ öl. Magtára 142 véka és 14 kupa.

Radóth, egy 524 lelket számláló egyházközség. Tankötelesek száma itt 58. Feljárt iskolába 12, nem járt fel 46. Fekvősége 66 hold, 78 □ öl. Pénztármaradvány — 58 frt 76 1/2 kr. Alaptőkéje 31 frt. 66 kr. Adóhátralék 168 frt. Illeték adóhátralék 110 frt. A tanító nem felel meg azon várakozásnak, mely hivatásához kötve van; ezért egy nyomozó bizottság kiküldése látszott szükségesnek.

Csapó. E kevés népességű, s csak 165 lelket számláló egyházközség a közelebről keresztülvitt tagosítási munkálattal biztosított, de az eredmény máskint ütött ki, mint a hogy elintézve volt, kevesebb fekvőséget kapván, mint a menynyi jegyzőkönyvileg meg volt ajánlva. Ide is alkalmazható amaz ismeretes latin mondás et voluisse sat est? Tankötelesek száma 1872-ik évben 12, feljárt 12. Az 1871-ik évben, hogy menynyi volt, a jegyzőkönyvben nincs felmutatva, s közvizsga sem volt 371-ik évben; azonban, jelen évben dicséretes kivételül lehet konstatálni, hogy a tanító kielégítő közvizsgát mutatott fel tanoncaival. Külső fekvősége 72 hold, 200 □ öl. Ebből iskolai tag 18 hold, tanítói 10 hold, egyházi 4 hold. Minthogy ez utóbbi 32 hold az egyházi törvények ignorálásával haszonbérbe adatott, s a tanító és iskola érdeke is szem elől tévesztve van; ezért ezen eljárás, mint szabályellenes, a m. egyh. főtanácshoz megsemmisítés végett felterjesztetni határozottatott. Tőkepenze 100 frt. Kegyhagyományi tőke, m. Berzencei Sándor-féle 200 frt., urbéri állampapirban. Ez beváltatván, a templomra elköltetett; azonban, ennek visszafizetése elrendeltetett. Adóhátraléka 66 frt. 54 kr. Illeték adóhátraléka is van. Iskolaháza

nincs. A tanító saját lakosztályában tanítja tanoncát; ezen tanítóik is nagyon rossz állapotban van, s nem felel meg a célnak. Ezen egyházközség érdekében t. Gyárfás Lajos ur és neje Réz Anna urnő áldozatkészségüket nyilvánították, a múlt évi zsinati jegyzőkönyv szerint, s remélni lehet, hogy több áldozattal is fognak járulni az anyaszent-egyház és nevelés oltárához.

Tokaji János.

(Folytatása következik.)

Erdővidéki egyházmegyéből.

Bölön, október 8.

Esperesünk, Lukácsfi Lajos urnak, mai napon vettem körlevelét, melyben november 6-ára összehívja erdővidéki egyházmegyénk közgyűlését a direktori számadás, iskolaügy és államsegély-folyamodás, három főtárgyában.

Ez eddig, a maga rendén van.

Hanem, e becses lapok olvasói elébe kívánom ezennel terjeszteni esperesünknek ugyanezen körlevelében kitett azon felhívását, hogy papi értekezletet tartva, cseréljük ki gondolatainkat ezen kérdésekről:

a) Sárospataki hittanár Nagy Gedeon ur a debreceni „Figyelmező“-ben azt jelentvén ki, hogy neki elég a Jézus — Krisztus nélkül: „vajjon, nekünk elég-e a Jézus Krisztus nélkül?”

b) Az uriszentvacsora kiosztása alkalmával feltétni szokott három kérdés mikép volna cél- és korszerűleg formulázandó?

c) Az iskolatanítói értekezletben pedig az énektanítás hogy intéztessék korszerűleg?

Esperesünk ezen kérdéseit tisztelettel móltányolom ugyan, de mégis az értekezlet megtartása után fogom észrevételeimet megtenni. Ugy gondolom, hogy ezen tárgyak egy kevés figyelmet érdemelnek addig is, míg mi erdővidékiek hozzájuk szólunk, és belátásunkkal a közönség elibe lépni merészleldünk, a mit el sem fogunk mulasztani. *)

Sebestyén Károly,
bölöni ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A vallás- és közoktatási miniszter a kolozsvári egyetem tanárait utasította, hogy f. évi október 15-ére Kolozsvárra jelenjenek meg. Továbbá, gróf Mikó Imrét megbizta, hogy az egyetem alakuló közgyűlésén, valamint az egyes karok első ülésén elnököljön, a tanárokkal az esküt tétesse le, és a rektor és a prorektor, valamint a dekánek és prodekánek választásait hajtassa végre, mire nézve, valamint az egyetem szervezése iránt fennálló szabályrendeleteket, mihez tartás végett, leküldötte. Intézk-

*) Feszült érdekeltséggel várjuk a híven közlendő eredményt. Boldog lesz Erdővidék, ha e kérdéseket úgy oldja meg, hogy szemrehányást nem tehet magának oly mulasztások miatt, melyek e kérdésekkel sommi kapcsolatban nem állanak. Vederemo!

Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

dett a miniszter arra nézve is, hogy a tanárképezde felállításának előmunkálatait az új egyetem haladéktalanul megkezdje.

— A Váradi Károly barátunk cikkét átvevén a Ballagi lapja, után nyomatta szerkesztői megjegyzésünket is, mit arra tettünk azon közöny végett, melylyel unit. atyánkfiai lapunk iránt viseltek. Ezt Ferenc József barátunk most egy pár glossával kíséri a Ballagi lapjában; azt mondja, hogy ők többet dolgoznak nekünk, mint mi az ők „Ker. magvető“-jükbe, és hogy mi sem vagyunk előfizetői az ők vállalatuknak, mint nekünk nincs egyetlen egy unitárius előfizetőnk. Nó hát, ezzel már tisztában vagyunk. És ha ez azt teszi, hogy maradjunk ezután is ilyen viszonyban: mi ezennel kifejezzük őszinte sajnálatunkat; ha pedig azt teszi, hogy ezután lépünk más viszonyba: a felett igen nagyon örvendénk. Ám, a dolgozón és előfizetésen kívül is lehet — legalább mi úgy képzeljük — valami, a mit mi erkölcsi részvétnek nevezünk. az a meleg érdeklődés, mely nem szemrehányással igazolja magát, így szólván: te sem vagy jobb a Deákné vásznánál! E dologra különben vissza fogunk térni, azzal a jóakarattal és szeretettel, melyet mi szívünk teljességéből óhajunk.

— Pesten dr. Goldzieher Ignác egyetemi magántanárnál 24. ref. theologus jelentkezett a hibernyelv tanulmányozására. Ezt azért említjük meg, mert a mai élelmes világban valóságos kuriosumnak tartjuk; s egyszerűs mind fel akarjuk kémi az enyedi theol. fakultás növendékeit, hogy kövessék e szép példát. Akármilyen legyen az, a mit az ember tud, az a mienk; minden egyéb csak — haszontalanság.

— A bécsi tanács legközelebb nem kevesebb, mint hétmillió forintot szavazott meg új iskolák építésére. Ezek nem veszekednek a Jézus Krisztus felett; hanem munkálkodnak és megfogják a dolgot ott, a hol kell; tudván, hogy e pénznek boldogító kamatja majd az leend, hogy minden parancs nélkül is meg fogja érteni mindenki, hogy ki volt Jézus, és ki volt a Krisztus. Vajjon, nem volna-e jó, követni a példát?!

— Hibaigazítás. Lapunk legközelebbi számában megjelent 988 sz. köröztetésben a sztánai másodosztályú lelkészi állomás fizetése nem 285 frt. hanem 485 frt.; mit ezennel helyreigazítunk.

KÖRÖZTETEK.

1008—1872.

Kézdii egyházmegyénkben a k. albisi kántortanítói állomás.

Fizetése 400 frt. o. é.

Pályázati határnap november 15.

A folyamodványok kézdii esperes t. t. Szini János aa.-hoz K. Albisra (u. p. Al-Csernáton) küldendők.

Kolozsvártt, október 12-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyiltposta.

Béty. K. S. urnak. Hát, bizony nem tudjuk mi, hogy mikint lesz az? Csak hadd érjék még; a mi nálunk van, az el nem vesz.

Fehérvár. F. S. urnak Reméljük, eddig megkapta lapjainkat?

Mikeszásza. M. A. urnak. Engedjen meg, de levelét nem közölhetjük. Formája miatt — nem. Oly alakba kellene önteni, hogy társaság-képes lehessen; így nem az.

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 24, 1872.

95—43. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A konfesziók kérdése,

tekintettel az ugy nevezett „apostoli hitformára.“

(Felolvasatott a magyarországi prot. egyesület közgyűlésén, 1872, október 1-én.)

(Folytatás.)

A keresztyénség hamar átlátva a fenyegető veszélyt, már létrejött első pillanatában sikra szállott e bódító, lélek-kápráztató rendszer ellen, mely azzal büszkélkedék, hogy minden titkot fölfejte. E visszahatás nyomai az új szövetség egyes irataiban is fölismerhetők, melyeknek értelmezésében e körülmény adja a kulcsot.

Pál a kolossebéliekhez küldött levelében erélyes hangon támadja meg a gnosis főbb tételeit. Vitatja, hogy nem az Eonok összességében, hanem kizárólag a Krisztusban található föl istennek minden teljessége, kinek alá vannak rendelve „láthatók és láthatatlanok, királyi birodalmok, és hatalmasságok.“ Tagadja, hogy a világ egy alsóbb rendű Eon által formáltatott volna; sőt a teremtés dicsőségét, buzgalmának elragadtatásában, a Krisztusnak tulajdonítja: „mindenek ő általa, és ő ránézve teremtettek.“¹⁾ Őva inti a keresztyéneket, hogy ne engedjék magukat a gnostikusok „csalárd bölcsessége, s hiábanvaló tudománya által elszédítettetni.“²⁾ Timotheushoz intézett első levelében haszontalanságnak nevezi a „vég nélküli való nemzetségek elősorolását“, t. i. az Eonok szervezési laistromát;³⁾ kikel azon „kevesek ellen, kik hiábanvaló kérdéseket támasztanak“, s az ilyeneket „megveszett elméjű embereknek“ nevezi.⁴⁾

János apostol első levelében anti-krisztusoknak mondja azokat, kik „e gonosz tudományt“ vall-

ják, s tagadják a Jézus „krisztusi“ méltóságát,¹⁾ ki minden Eonoknak felette való, maga az élet, a világosság, az ige.²⁾ Mint Pál, ő is vitatja, hogy a teremtésben is része van.

Judás apostol levelében e tudomány híveiről azt mondja, hogy „olyanok, mint a víz nélkül való fellegek, meghervadt, haszontalan, kétszer holt, és többől kiszaggatott fák; mint a megháborodott tenger habjai, melyek a setétség homályosságában maradnak örökké.“³⁾

Valószínűleg erre vonatkozó az apokalipsisnek is az a helye, mely e tudományt „a sátán méjjséges álnokságának“ bélyegzi.⁴⁾

Hasonló értelemben nyilatkoznak a gnostikus álmódosításokról az első századok apostoli, s egyházi atyái is, a főbbek Ireneus, Tertulian, Hyppolit sat.

Ez előzmények kellő világításba helyezik önök előtt azon átalakulásokat, illetőleg toldalékokat, melyeket a keresztyén egyház a gnostikusok elleni önvédelmi harcában, tiltakozásul az eretneki tanok ellen, az u. n. apostoli hitvallás, vagy jobban mondva, a keresztségi formula egyes tételeihez tön.

A keresztségi formula hangsúlyozta az istenben, az atyában vetett hitet. Ezzel szemben a gnostikusoknak egyik pantheistikus árnyalata azt vitatta, hogy isten nem egyéb, mint a mindeneket átható, mozgó erő, melynek emanációja a világ. Egy másik dualistikus árnyalat azt vitatta, hogy isten nem egyéb, mint az öröktől fogva létező anyag rendezője, a világ építő mestere. Ez állításokkal szemben, az egyház kifejezést akart adni azon hitének, mely szerint isten nem olybá tekintendő, mint a természetet átható és mozgó erő; sem pedig olybá, mint a chaotikus anyagnak csupán rendezője: hanem olybá, mint az ég és föld mindenható

¹⁾ Kolossé 1. 15—19.

²⁾ Kolossé 2. 8.

³⁾ 1. Tim. 1. 4.

⁴⁾ 1. Tim. 6. 5—6.

¹⁾ I. Ján. 2. 18—22.

²⁾ Ján. 1. 1—18,

³⁾ Judás 12.

⁴⁾ Apocal. 2. 24.

teremtője. E körülírás fölvetetett a hitvallás első tételéhez. Miért van ebben csupán a teremtésről említés, s miért nincs a gondviselésről, istennek szellemi voltáról, lélekben s igazságban való imádásáról? Egyszerűen azon oknál fogva, mert e kérdések nem képezték azon időben a vita, illetőleg a támadás tárgyát.

A keresztségi formula hangsúlyozta az egyháznak a Krisztusban vetett hitét. De mikint fogták föl ezt a különböző pártok? Az ebioniták, a zsidó keresztyének egyik árnyalata olybá tekintette bár, mint messiást; de tagadta, hogy a közönséges emberi nagyság mértékét túlhaladó isteni erővel birt volna. Az egyház tiltakozását fejezte ki e tételben: „istennek egy szülött fia.“ A doketák, s általában a gnostikusok valamenynyi árnyalatai, hangsúlyozván az anyag, a test bűnös voltát: kétségbe vonták, hogy a Krisztusban az isteni szellem egyesülhetett volna azzal. Az egyház ez állítással szemben, bizonysgául annak, hogy benne kezdettől fogva istennek lelke lakozott, tiltakozását kifejezte e tételben: „fogantaték sz. lélektől, születék szüz Máriától.“ Ugyancsak ezek, alapelveikből kifolyólag, azt vitatták, hogy a Krisztusnak nem is volt valóságos teste, csak látszó; ennél fogva nem is szenvedhetett; nem is ő, hanem helyette cyrenei Simon feszítették föl, tehát meg se halt, el se temették, s föl se támadott. Az egyház ez állításokkal szemben, melőzve a Krisztus evangyeliomát, mely nem volt kétségbe vonva, phisikai életének főbb mozzanatait hangsúlyozta, egyes történeti tényekre hivatkozás által igazolván azokat e tételekben: „szenvedett Poncius Pilatusnak alatta, megfeszítették, meghala, eltemették.“ Így került Pilátus a kredoba.

Mellőzöm itt ezt a tételt: „száll alá poklokra“, mert az még későbbi adalék, s létrejöttének előzményeiről, s indokairól alább szólok. A gnostikusok elleni küzdelem, s visszahatás terméke azonban az a tétel, mely a testi feltámadásról szól. Tiltakozás ez a gnostikusok azon dualistikus fölfogása ellen, mely szerint a lélek és test, a szellem és anyag egymást teljesen kizáró ellentétek; a test, az anyag tisztátalan, s a bűn rabja. Ez elméletet akarta az egyház halomra dönteni, midőn a test feltámadását, tehát megdicsőítését hitcikké emelte. E hitcikk alapeszméjében méjj bölcselmi, s vallásos igazság rejlik. A szellem halhatatlanságának szük-

ségképpeni postulatuma az, hogy a jövő életben is nyilatkozási organummal fog birni. Pál ékesenszólásának egész erejével védte ez eszmét, hangsúlyozván azt, hogy az a test, melyet lelkünk a halál után nyer, nem ez a földi lesz, hanem annál sokkal tökéletesebb, s dicsőségesebb. „A test és vér — így szolt ő — nem örökölhetik az istennek országát. Minémü testtel támadnak fel a halottak? Balgatag ember! a mit te a földbe elvetsz, nem elevenedik meg, hanemha megrothadand. Vannak földi, s vannak menynevei testek, s ezeknek különb dicsőségük van; különböző a nap, hold és csillagok dicsősége. Így lesz a halottak feltámadása is. Elvettetik rothadandó, feltámasztatik dicsőséges; elvettetik gyalázatos, feltámasztatik dicsőséges; elvettetik erőtlén, feltámasztatik hatalmas; elvettetik állati, feltámasztatik lelki test.“ *)

Egészen a IV-ik századig voltak e fölfogásnak egyes hivei keleten, s a többek közt Origenes is. Az egyház azonban, hogy a gnostikus tévelygésnek még gyökerét is kitépje, glorifikálta a hullát, érvényre emelvén azon fölfogást, mely szerint nem más, hanem ugyanazon földi testünk lesz az örök dicsőség részese, ugyanazon formában, ugyanazon alkatrészekkel, mint Justin és Tertulian mondák még a csonkák, s bénák teste is. Az egyház által ennél fogva Origenes tényleg, Pál hallgatag eretnekeknek nyilvánítottak, s egyik se lehetne egy orthodox gyülekezetnek lelkésze ma sem.

Egy századnál tovább a hitvallásnak ez volt utolsó tétele. Az V-ik század közepe táján — főleg az Augustinus befolyása nyomán — vétettek föl abba a bűnbocsánat, s örök élet eszméi. Mily fenséges értelmű két tétel! Jól esik pár percig megpihennünk ezeknél. A bűnbocsánat! E hit, mint gyógyító balzsam hull szivünkre. Mintha örökké csengő, lelkünkbe csendülő viszhangja volna az eltévedt bárányról, az elveszett drachmáról, a tékozló fiúról szóló örökké igaz példabeszédeknek. Az örök élet! E hit bepillantánunk enged oda, hol lesz „uj ég és uj föld“; abba a szebb, tökéletesebb, boldogabb világba, melynek mi vagyunk, mi leszünk örökösei bizonynyal! E két tétel hitünk koronájának legdrágább, örökfényű két gyöngye!

De fájdalom, midőn e két tétel fölvetetett a hitvallásba, az egyház oly értelmezést adott azoknak, oly megszorítást csatolt hozzájuk, melyben minden

*) 1. Kor. 15.

jobb érzésünk megbotránkozik. Egy pár idézés megmagyarázza e merésznek tetsző állítást. Cyprian, Karhagó híres püspöke, e két tételről így nyilatkozik: „mikor így szólunk: hiszed-e az örök életet, és a bűnök bocsánatát a szentegyház által? Azt értjük alatta, hogy a bűnök csak az egyházban bocsáttathatnak meg; de az eretnekeknek, kik nincsenek az egyházban, semmiképpen nem.“ *)

Augustinus a többek között így ír: „egyre figyelmezzetek főként imáitokban, arra, hogy egészen fordítsátok el elméteket, s füleiteket azoktól, kik nem katolikusok; ekkor el fogjátok nyerni a bűnök bocsánatát, testetek feltámad, s részetek lesz az örök életben a szent egyház által.“ **) E pár idézés is kellő világításba helyezi azon felfogást, melynek nyomán e két tétel a hitvallásba fölvetetett. Csak körülírásai, s megerősítő pecsételi gyanánt szolgáltak ezek is a kizárólagosság azon szörnyű, kérlelhetetlen, valóban antikrisztusi elvének: „extra ecclesiam non est salus.“

E mellett azonban még kettős célt ért el az egyház e két tétel hitcikké emelése által. A Konstantin kora előtti eretnek-pártokkal, a montanistákkal, a donatistákkal, a novatianusokkal szemben, melyek az asketismust végletekig vitték, olybá tüntette föl magát, mint kegyelmes, bocsánatra kész. Ez eretnekek örökre elkárhozottaknak tartották mindazokat, kik az üldözések alatt hitökben megtántorodtak (lapsi), sőt azokat is, kik pénzért bizonyág-levelet vásároltak arról, hogy a pogány áldozatokat végrehajtották (libellatici), s végre még azokat is, kik — a haláltól menekülendő — szent irataikat az üldöző hatóságnak kiszolgáltatták (traditores). Sőt még tovább mentek. Az ilyenek által végrehajtott minden egyházi cselekvényt — szentségek kiszolgáltatását — érvénytelennek és semmisnek nyilvánítottak. A katolikus egyház ezekkel szemben, meg akarta nyugtatni a megfélemlített lelkeket; folyton nyitva tartani az irgalom és bocsánat kincstárát, de csak azoknak juttatni részt e kincsekből, kik az ő hivei. Ennek eredménye, s egyszersmind e toldalék által elért második cél volt: gyűlöltté tenni valamenynyi eretneket, a kárhozat bélyegét sütni homlokukra. . . . Alig pár évtizeddel később már az eretnekek vére festé a földet, s kezdetét vette ama „szent“ tragédia, melynek hősei hőhérook. . . . Fátyolt e képre!

Szász Domokos.

(Folytatjuk.)

*) Cyprian Opera p. 295; ugyanott p. 170.

**) August. opera t. V. col. 1385.

Helyreigazítás.

Tiszteletes szerkesztő ur! Becses lapja f. hó 17-ik számában az igazgató-tanács október 14-iki üléséből közli a báró Vay Miklós ur ő nagyméltósága levelére adott válaszlazsom egyes részleteit. Nem találván e közlést tárgyúknak, szükségesnek tartottam szórúl-szóra ide írni idézett levelém erre vonatkozó pontjait; sziveskedjék ezt helyreigazításképpen kiadni.

„Nem fogok késni . . . igazgató-tanácsunkat fölhívni: nem tartaná-e szükségesnek erdélyi egyházkerületünk azon sérelmes ügyében, mely „kameratikum beneficiumok“ neve alatt ismeretes . . . a testvér egyházkerületek testvéries gyámolitását felkérni?“

E szeriut tehát, a kameratikum beneficiumokat nem jelöltem konventi tárgynak; hanem azt, hogy ez ügy előforduljon-e a konventen, vagy ne: az igazgató-tanács belátására bízom.

Továbbá, közölvén a konventbe egyházkerületünk részéről megválasztott tagok névsorát, ezt irtam

„Miatán azonban legidősb gróf Teleki Domokos ur ő nagysága valamint képviselői állásától félrevonult, gyengélkedő egészsége miatt, szintugy a konventben is bajosan vehetne részt; helyette az igazgató-tanácsnak meghívandónak ajánlottam ujonnan választott közfőgondnokunkat, báró Kemény Gábor ur ő ngát.“

Ezzel szemben, a tiszteled lapjában világgá bocsátott közlés azt hagyván sejtetni, mintha én gróf Teleki Domokos ő ngát — kit legméjebben tisztellek — isten tudja, minő személyes indokból mellőzni akarnám, világosan állítja, hogy én br. Vay ő nméltóságát kértem fel, hogy a gróf helyett br. Kemény Gábort hívja meg; holott levelémnek egyenes értelme szerint az igazgató-tanácsnak tettem azt az ajánlatot, hogy ha gróf Teleki Domokos ur ő nagysága gyengélkedő egészsége miatt meg nem jelenhetnék, közfőgondnok br. Kemény Gábor ur ő nagysága lenne meghívandó; hogy a közfőgondnok báró ur minő módozat következtében vegyen részt a konventi tanácskozásokban, azt nagyon természetesen az igazgató-tanács tapasztalt bölcseségére bízom. *)

Kolozsvártt, október 18-án, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Egyetemi enquéte.

A tudományos egyetemek szervezésére készítendő törvényjavaslat tárgyában f. évi október 16-ra összehívott értekezlet elé megvitatás végett a vallás- és közoktatási miniszter következő kérdéseket terjesztett:

1. Készítették-e oly általános törvényjavaslat, melyben az egyetemek szervezetének lényegesebb kellékei megállapíthatnának; vagy pedig, egy konkrét esetre, t. i. a pesti egyetem újjászervezésére vonatkozó törvényjavaslat

*) Magunk igazolásául tartozunk megjegyezni, hogy illető tudósításunkat oly kézből kaptuk, hogy nem volt szabad kételkednünk tárgyilagosságán.

dolgoztassék ki, úgy azonban, hogy annak általános, s elvi intézkedései a kolozsvári egyetemre is alkalmaztassanak?

2. Menynyire terjeszkedjék ki e törvény az egyetemek szervezetének részleteire? Mely ügyeket, s mely tárgyakat volna célszerű a törvényben rendezni, s melyeket a törvény alapján megállapítandó szabályzatokkal?

3. Hány, s micsoda fakultások állapíttassanak meg; különösen pedig tárgyalandó leend a theologiai fakultás állása, s rendezése a pesti egyetemnél?

4. Célszerű-e az egyetemeken polytechnikumi fakultásokat állítani fel?

5. Az egyetembe felvételhez szükséges előképzettség igazolására, az eddig gyakorlatban volt érettségi vizsgák tartandók-e meg továbbra is, vagy ezek helyett más, s minő intézmény hozassék be?

6. A tanszabadság mikint szabályoztassék a törvényben, tekintettel a mostani gyakorlatra, t. i. a kötelezett tantárgyakra, s a tanórák menynységének meghatározására?

7. A tandíjak kérdése.

8. A szigorlatok minő rendszere megállapítandó, s különösen a doktoratusra szükséges vizsgák mikint rendeztessenek?

9. A rendkívül, s a magántanárok állása, s hatásköre mikint praecisiroztassék a törvényben?

10. Mikint volnának a jogakademiák reformálandók?

A Trefort közoktatási miniszter által összehívott enquéte meg is tartá üléseit a miniszter elnöklete alatt. Jelen voltak: Csengeri Antal, Hoffmann Pál, Horváth Mihály, Kautz Gyula, Korányi, Markusovszky, Mészáros, Molnár Aladár, Rupp, Schwarc Gyula, Than, Tanárky, Toldy Ferenc.

A tanácskozás eredménye a következő:

Az első kérdést illetőleg: hogy egy általános egyetemi törvény dolgoztassék-e ki, vagy pedig csak a pesti egyetemre vonatkozó, mely törvényjavaslat azután a kolozsvári egyetemre is alkalmaztatnék, az enquéte többsége egy általános egyetemi törvény készítése mellett nyilatkozott, s ebben minden beufoglaltatnék, mi a belső szervezetre vonatkozik; egyes esetekben aztán lehetne a helyi érdekeknek és viszonyoknak megfelelő módosításokat hozni javaslatba.

A mi a második kérdést illeti: hogy mely viszonyok szabályoztassanak a törvény és statutumok által, az enquéte hosszabb vita után is nem mondott ki végleges határozatot. A többség által hangoztatott elvek azonban oda vonhatók össze, hogy a maradandó intézmények törvény által, a körülményektől és viszonyoktól függők pedig statutumok által szabályoztassanak.

Legérdekesebb vita fejlődött ki a harmadik kérdés felett, mely a karok számára, s a pesti egyetem theologiai karának állására vonatkozik.

E kérdés megoldásától függ, mondá Trefort miniszter, az egyetem reformkérdésének megoldása, vagy annak elbukása is. A kérdés első részét illetőleg hamar tisztába jötték; a tudománykarok száma úgy a pesti, mint a kolozsvári egyetemen négyben állapított meg, és pedig e négy lenne: az orvosi, a jogi, a történet-bölcsészeti, és a

mathematika-természettudományi kar. Nehezebb volt a kérdés második része. Horváth püspök a pesti egyetemen a theologiai kar föntartása mellett szólt. Az episkopátus újabb időben ultramontán tendenciáknak hódol, melyektől az alsóbb papság eddig érintetlen maradt. Azon körülmény áttai, hogy a tanárok a theologiai karnál az állam által neveztetnek ki és fizettetnek, bizonyos függetlenség van számukra biztosítva. A theologiai kar hallgatói pedig más karok hallgatóival való érintkezés által bizonyos szabadabb szellemet szívnak be, melyet aztán saját kerületekben, vagy mint tanárok is tovább ültetnek. Horváth M. nem tett kifogást az ellen se, ha a többi felekezetek részére is rendeztetnek be karok. Hasonló értelemben szólt Toldy Ferenc is, ki még azt sürgeti, hogy a magyaryelv legyen a tanítási nyelv.

Schwarc Gyula és Hoffman Pál az előtte szólók nézetei ellen szóltak, mert a theologiai karra a többi karok nem gyakorolnak befolyást, az azonban igen a többiekre, a mint ez az egyetemi tanácsban a személyes ügyekben mutatkozik is.

Csengery azon nézetét fejezé ki, hogy a visszaélést minden esetre meg kell szüntetni. Végleges határozat nem hozatott.

A negyedik kérdésre: hogy az egyetemen technikai kar állíttassék-e fel, egyhangulag nemmel feleltek.

Érdemleges vitát idézett elő az ötödik kérdés is: tekintetbe vétessenek-e az érettségi vizsgálatok, és ha nem, minő intézkedések léptessenek helyébe?

Nagyon szomorú dolgokat lehetett ez alkalommal hallani; a bizottság egyik tagja azt véli, hogy gymnasiumainknál csakis reáliskoláink rosszabbak. Az érettségi vizsga kérdése szorosan összefügg a középiskola rendszerével. Mivel pedig a középiskolákat nem lehet radikálisan és most megváltoztatni, a legkülönbözőbb intézkedéseket ajánlották, mint például járó vizsgáló bizottságokat, állandó vizsgáló bizottságokat a főhelyeken, felvételi vizsgákat sat. Ez utóbbi expediens ellen megjegyztetett, hogy az egyetemi tanárokat nem lehet a vizsgákkal is terhelni, s különben sok kellemetlenséggel jár a szegényebb tanulóknak nézve. E kérdés tehát függőben hagyatott, míg a középiskolák szervezete nem kerül tárgyalás alá.

Egy második napi tanácskozásában a tanszabadság kérdése vitattatott meg, melyet nem úgy kell érteni: hogy fölszabadulás a tanulás alól, minél fogva csak bizonyos korlátok közt léptetendő életbe. A tanárok feladata — a tanácskozás megállapodása szerint — nem az, hogy tárgyát teljesen kimerítse, hanem első sorban az, hogy azt behatóan tárgyalja, s tanítványait a tanítás és a gondolkodás módszerébe avassa be. Kívánatosnak találtatott továbbá a rendes tanárok tanórái számának meghatározása. A kötelező tantárgyak kiszabásának rendszere elfogadtatott, nem különben az iskolázási idő meghatározása az egész kurzusokra nézve. Kívánatosnak mondatott a tanító s tanítvány közti szorosabb viszony, melynek módjai lennének az évi vizsgák, a katalogus-tartás és olvasás, valamint az u. n. kolloquiumok. A tandíjak megtartása egyhangulag kimondatott.

T Á R C A.

Erdélyi protestans egyetem,

a XVIII-dik században.

(Fololv. az akad. okt. 14. osztály-ülésében.)

A kolozsvári egyetem felállítását folyó 1872-ben, a tudomány s hazai műveltség érdekében egyiránt fontos és nagy jelentőséggel bír, mint örvendetes eseménynek kell tekinteni.

A mult században Mária Therézia királyné alatt a kormány hasonló tervvel foglalkozott, s az említett hazában, még pedig a protestansok számára, egy főtanintézetet akart alapítani.

Ennek történelmi multjára visszatekinteni, az akkori időt, viszonyokat, törekvéseket, s a célt, mit az államhatalom elérni akart, ismertetni, szándékozom a tek. akadémia előtt tartandó felolvasásomban, vagy inkább emlékebeszédemben, melynek címe: Erdélyi protestans egyetem a XVIII-dik században.

Az összehasonlítás a mult s jelen század két egyetemének idő s jogi viszonyai közt, mire az értekezés alkalmazhatóságot ad, úgy hiszem, nem minden érdek és tanúság nélküli.

Óhajtottam volna egyszermind az akkori erdélyi tanügy állását is a tek. akadémia előtt előadni. De egyfelől, az arra vonatkozó e részben terjedelmes okmányokban foglalt adatoknak halmaza azt nem engedi, másfelől pedig — ha Isten engedi, — szándékozom a mult századi erdélyi egyetemről egy külön s lehetőleg a tanügyet is kimerítő monographiát készíteni, miről annak idejében a tekintetes akadémiának számot adni, el nem mulasztom.

Az 1761-dik esztendő szeptemberében külföldi egyetemekre tanulás végett kimenni szándékozó, s engedelemért, valamint útlevélért az udvarhoz folyamodó több erdélyi prot. ifjak ügye terjesztett fel Mária Therésia királynéhoz, ki az arra nézve folyt tárgyalások következtében az erdélyi udvari kancelláriához e kéziratát, illetőleg, legelsőbb határozatát intézte:

„Én felette üdvösnek tartom Erdélyben, valamint az ágostai hitvallásnak theológiája, úgy más tudományoknak tanítása végett egyetemek felállításáról komolyan gondoskodni. Ez által elejét lehetne venni azon új és fonák hitágazatoknak s a katholikus vallás, sőt a kormány elleni gyűlölséget is tápláló igen gonosz elveknél, miket a tanuló ifjak beszívnek, s midőn a hazába visszatérnek, magukkal oda bevisznek. S mivel a tanárok fizetésüket az udvartól fogják kapni, s így attól függőnek, az új, veszélyes hitágazatok elterjedésének gátot lehetni vetni.“

A királyné azért, midőn e rendeletet kibocsátá, s a protestans ifjakat a külföldre járástól visszatartoztatni akará, egyszermind szükségesnek tartá számukra a hazában állítani fel egy főtanintézetet, mely az idegen államveszélyes egyetemeket pótolja, s a kormány „üdvös“ céljának szolgáljon, az erdélyi udvari kancelláriának parancsolá, ez ügyben véleményes tudósítást terjesztetni fel.

Valóban, érdekes körülmény az, hogy a bécsi udvari körökben akkor az erdélyi protestans főiskolákra, mint szintén a külszági egyetemekre nézve is, oly vélemény uralkodott, mintha azoknak feladata s hivatása kártékony, sőt államfelforgató tanok terjesztése volna.

Miután e körülmény volt a kérdéses egyetem föllállításában a kormány kiindulási pontja, szükség, megismerkedni azon különböző intézkedésekkel, mik az erdélyi törvényekben a tanuló ifjaknak külszági akadémiákra járása felől találtatnak.

Az Approbata III-ik része, 14-ik címe azoknak, „kik idegen országba deáki tudománynak, nyelveknek tanulásért, peregrinálásért — — — ki akarnának menni“, azt megengedte, egyszermind azok számára az utlevél — *salvus conductus* — kiadását is rendelte.

E törvény a Compilata III. R. 9-ik c. által lényeges módosítást szenvedett. Annak erejénél fogva „a tanulásra, peregrinálásra mehetés“ egyáltalában megengedtetett, azt a fejedelmek sem tilthatták meg, kik, ha az utlevél kiadását magtagadnák, vagy csak halasztanák, az illetők a nélkül is szabadon elmehessenek; sőt a cikk végén kimondatott „hogy ki e végzés ellen cselekednék, annak eltörlését kívánná, — — — „ a jövendő világon istentől átkozott legyen, e világon pedig becsülete vesztett.“

Mária Therézia királynő alatt az 1752-ik esztendőben kelt első új törvényoikk — *novellaris* artikus — a külföldre utazást fejedelmi engedély nélkül is felszabadítá, s annál fogva „az uralkodó tekintélyére s örökös jogára nézve sérelmes és botrányos“ országos végzést eltörlölte, s a gubernium kötelességévé tette a kimenni akarók állapotának s helyzetének arra alkalmas férfiak által végére járni, valamint előjáróik bizonyításából is képességük s a dologból a közönségre háruló haszon felől meggyőződést szerezni, — s az ilyen tanulók kormányzéki utlevelet kapván, azt az udvarnál mutatassák elé, s ott írásban kötelezzék magukat, hogy csupán barátságos tartományokban fognak kimenni, s kik e reversalis ellen cselekednének, a törvényben a hűtlenségre kiszabott büntetéssel lakoljanak.

Mily fontos államügynek tekintették; miért törvénybe is iktatták Mária Therézia alatt a protestans ifjaknak külföldön tanulását: azt e törvényoikkból ma is méltó bámulással lehet látni.

Mária Therézia királynő parancsa következtében, az erdélyi udvari kancellária az egyetem ügyében 1761-ben november 3-án körülményes tudósítást tett.

A nevezett udvari kancellária elnöke s udvari kancellár grof Bethlen Gábor, mint Dobokamegye főispánja 1751-ben katholizált s annak jutalmául Bácsben erdélyi udvari kancellári tanácsos lett, négy év mulva pedig 1755-ben erdélyi udvari kancellárrá kineveztetett. E főhivatalában tíz évig igen buzgó, tevékeny eszköze volt az udvarnak s azon politikának, mely a hazai törvénynek mellőzését, sőt tapodását

maga feladatává tette, a szabadságot így elnyomta s végre a jezsuitáknak tulnyomó befolyásra jutásával, a hazai jogviszonyok s államélet igen szomorú képet mutató abszolutismusra vezetett, valamint teljesen bevezetett egyházi és politikai reakciót alapított meg. Ez állítás igazságát egyebek közt, az erdélyi egyetem felállítását elrendelő legfelsőbb kézirat is bizonyítja s azt sajátyszerűleg illusztrálja.

Szilágyi Ferenc.

(Vége következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

Küküllő-egyházmezei közgyűlés.

(Folytatás.)

Ugra: itt a lelkek száma 370. Tankötelesek száma 35. Feljárt iskolába 26, nem jár fel 9. Fekvésége 33 hold, és 69 □ öl. Pénztári maradványa 44 frt. 65 kr. Tőkepénze 67 frt. 90 kr. Iskola tőke 30 frt. 75 kr. Kegyhagyományi tőke gr. Teleki Juliánna-féle 129 frt. 64 kr. Szorgalmi jövedelme: 5 szekér törökbúza, 27 kalongya búza, ugyanennyi az iskola részére is; ez jelenleg csépleetlen. Terhelő adóssága 150 frt., melyet templom építésére vettek, s még nem törlesztettek. Földadó-hátralék 45 frt. 42 kr. Illeték adóhátralék 7 frt. 49 kr.

M. Dellő. Lelkek száma itt 216. Tankötelesek száma 38. Feljárt iskolába 38. Nem köteles iskolába járók 5. Külső fekvősége 17 hold, 433 □ öl. Van egy szilfás berke 1 holdnyi területű, és az úgy nevezett vackoros, ebből a papi és tanítói bérfát fizetik. Alaptőkéje 555 frt. 50 kr. Kegyhagyományi tőke néhai b. e. főtisztelendő püspök Antal János-féle 105, azaz, százöt frt. o. é., ennek 6°/_o-kos kamatja a tanítónak adatik évenként. Iskola tőke 16 frt. 90 kr. Magtár 54 véka 4 kupa; ezek a vizsgálat folytán alapítottak.

O. Déllő. Itt a lélekszám 152. Tankötelesek száma 24. Feljárt iskolába 14. Nem jár fel 10, részint ruhátlanság, részint szolgálat miatt. Külső fekvősége 14 hold, 726 □ öl. Szorgalmi jövedelme 52 kalongya zab, 38 véka csős törökbúza. Alaptőkéje 310 frt. 97 kr. Pénztári készlet 42 frt, 53¹/₂ kr. Pénztári hátralék 75 frt. 94 kr. Kegyhagyományi tőke n. b. e. püspök Antal János-féle a lévitának kamatozó egy ház, vagyis annak értéke, ennek évi jövedelme 2 frt. 80 kr. a lévitának adatik. Ezen kívül 24 o. é. frt. b. e. már említett püspök urtól, hogy annak kamatjából a lévita számára évenként egy jó törökbúza föld, vagy szénatermő hely vásároltassék ösztöndíjjal szorgalmas tanításért.

B. Besenyő. Lélekszám 446. Tankötelesek száma 53. Feljárt 20. Nem járt fel iskolába ruhátlanság, szolgálat miatt 20; hanyagságból 11. Külső fekvősége 21 hold, 1219 □ öl. Tőkepénze 218 frt. Iskola tőke 36 frt. Pénztármaradvány 31 frt. 15 kr. Csős törökbúza készlet 141 véka. Iskola tőke csős törökbúza kamatja 28 véka. Magtár 18 véka és 8 kupa. Iskolai föld, a közlegelőből kiszakítva, 10 hold.

Teremi. Lélekszám 257. Tankötelesek száma 30. Feljárt 12. Nem járt fel ruhátlanság és szolgálat miatt 18. Konfirmáltatott 20. Olvasni tudott 2, írni egy sem. Külső fekvősége 35 hold, 395 □ öl. Szorgalmi jövedelem 97 véka csős törökbúza. Templom építési tőke 15 frt. Dézma kár-

pótlási tőke 504 frt. Iskola tőke 3 frt. 40 kr. Magtára 26 véka. Kegyhagyományi tőke, jobbágypénz cím alatt, n. gróf Bethlen János által hagyományozva 210 o. é. frt. Ennek kamatja nem fizettetvén pontosan, sőt még a tőkét is soha el nem akarván ismerni, felhajtás végett ügyvédnek adatott.

Ujfalu. Leány-egyháza Tereminek. Lélekszám 689. Tankötelesek száma 60. Feljárt 26. Nem járt fel ruhátlanság és szolgálat miatt 16, hanyagságból 18. Konfirmáltatott 47. Ezek közül csak három tudott olvasni, írni. Külső fekvősége 1 hold, 1528 □ öl. Szorgalmi jövedelme 64 véka csős törökbúza. Kegyhagyományi tőke n. b. e. gróf Bethlen János által alapítva 210 o. é. frt. Kamatoz a lévitának évenként 12 frtot o. é. Iskola tőkéje 11 frt. 50 kr. Pénztármaradványa 12 frt. 78 kr.

N. Kend. A vallásos élet, buzgóság itt már nagyobb mérvű, mint az eddig előszámolt egyházakban. A tanköteleseket maguk a szülők felvezetik az iskolába, s örvendenek, ha taníttathassák őket. Itt a lélekszám 682. Tankötelesek száma 71. Iskolába járt 62. Nem járt fel ruhátlanság és hanyagság miatt 9. Itt a lelkész nagy gondot fordít a tanításra, a tanulókon a pontos és szakértő tanítás eredményei örömmel tapasztaltattak. Külső fekvősége 27 hold, 1250 □ öl. Szorgalmi jövedelme 51 kalongya búza, 36 kalongya zab, 34 veder bor. Alaptőkéje 659 frt. 21 kr. Iskola tőke 101 frt. 10 kr. Iskolai bortár 52 veder. Pénztári maradvány 60 frt. 2¹/₂ kr. Konfirmáltatott 16. Írni, olvasni tudott 15.

K. Kend. Ez is buzgó kis egyház-község. Lélekszám itt 249. Tankötelesek száma 34. Feljárt iskolába 25. Nem járt fel hanyagságból 9. Külső fekvősége: 31 hold, 966 □ öl. Szorgalmi jövedelme 34 véka zab, 150 véka csős törökbúza. Alaptőkéje 509 frt. 6 kr. Iskolatőkéje 30 frt. Kegyhagyományi tőkéje Pataki László-féle 35 frt. Terhelő adóssága 35 frt. Pénztár maradvány 94 frt. 25 kr. Ebből fedezhető a terhelő adósság. A tanító dicséretesen működik, a lelkész maga tanít is.

Egrestő. Lélekszám 274. Tankötelesek száma 36. Feljárt iskolába 22. Nem járt fel hanyagság és ruhátlanság miatt 14. Nem köteles iskolába járó 2. A lelkész itt is tanító. Azonban, kívánatos volna egy külön tanítói állomás felállítása. Külön fekvősége 10 hold, 946 □ öl. Szorgalmi jövedelme 57 véka csős törökbúza, 27 véka rozs. Alaptőkéje 168 frt. 36 kr. Iskolatőke 2 frt. 90 kr. Kegyhagyományi tőke Miklós Debora-féle 26 frt. 80 kr. Iskolai magtára 9 véka. Pénztár maradványa 13 frt. 38 kr. Itt a gondnok dicséretes szorgalmat és munkásságot fejtett ki az épületek kijavíttatásában, papi kepe és kamatok felszedésében.

Tokaji János,
jegyző.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= E hó 19-ike örökre feledhetetlen fog maradni az erdélyi részek, s mondhatni, a magyar kultúra történetében. E napon öltött látható testet amaz ige, mely századokon keresztül képezte forró óhaját a nemzetnek, s mely

e napon teljesedett. Egyetemünk tanári kara letette az esküt a lyceum disztermében, s ez által megkezdett a megszületett élet joga és kötelessége. Gróf Mikó Imre — e páratlan munkásságu, áldozatra mindig kész és minden tiszteletre méltó férfiú, mint miniszteri biztos — meghatóan és mint mindig fölemelkedett szellemű beszéddel hívta fel a tanárokat az eskütételre; mely megtörténvén, egy néhány szóval ismételtén üdvözölte őket, melyre Imre Sándor — e puritán kedélyű, s általános tiszteletben részesülő tudós tanár felelvén: a megható ünnepély végett ért, melyben Kolozsvár értelmisége vett részt. Azonnal meg is kezdetett az alakulási munkálat, melynek eredménye a következő: a jogi karnál dékánna választott dr. Groisz Gusztáv, prodékánna dr. Korbuly Imre; az orvosi karnál, dékánna dr. Ciffra Ferenc, prodékánna dr. Genersich Antal; a bölcsészeti karnál dékánna Imreh Sándor, prodékánna Szabó Károly; a matematikai és természettudományi karnál dékánna dr. Abt Antal, prodékánna Martini Lajos. A rektorválasztás a jogi karra esvén, megválasztott Berde Áron, prorektorra Brassai Sámuel. És ezzel átesvén a kezdeten, mihelyt minden előmunkálatok befejeztetnek, egyetemünk meg fog nyilni, hogy fölemelje ama zászlót, melynek neve: kultúra, szellemi előhaladás. Isten adja a maga áldását a megkezdendő nemes munkásságra, mely oly erőket egyesített a tanári karban, hogy bizton remélhetjük a legjobbat, hogy büszkeségeivé fognak válni — a menyinyiben még nem azok — a magyar tudományosságna.

= Egyetemünkhöz újabban kinevezettek a) a jogi és államtudományi karhoz a statistikára: dr. Vályi Gábor, maros-vásárhelyi kir. törvényszéki bíró; b) a menyinyiségna és természettudományi karhoz 1. az állattan, s összehasonlító bonctanra: dr. Enc Géza, kolozsmonostori gazdasági intézeti tanár; 2. a növénytanra: dr. Kánitz Ágost; 3. az elemi menyinyiségna: Brassai Sámuel, a m. akademia rendes tagja és az erdélyi muzeum-egylet igazgatója.

= Eppen most került ki sajtó alól: „Néhai Vadas József, kolozsvári első pap és nyugalmazott esperes egyházi beszédei. Kiadták: Nagy Péter, erd. evang. ref. püspök. Szász Gerő, ev. ref. első pap és esperes Szász Domokos, ev. ref. második pap és egyhm. jegyző.“ Első füzet. A 181 hasábon megjelent erős kötet huszonöt különféle alkalmi beszédet tartalmaz, s megrendelhető Stein János muzeum-egyleti könyvtárusnál 1 frt. 20 kron. Addig is, mig terjedelmes ismertetést közölhetnénk néhai hivaltársunk e derék szellemi hagyatékáról: melegen ajánljuk pap-társaink figyelmébe és szives részvételébe, anynyival inkább, mert megszerezvén e beszédeket, nem csupán egy meleg szív, világos fő, és tudományosan képzett papnak munkássága eredményével ismerkednek meg önmagukra nézve előnyösen, hanem a mellett, egy szűkes anyagi körülmények között hátramaradt igen népes család iránt mutatják ki a részvételégségét, a menyinyiben a tiszta jövedelem az örökösök egyetelen vagyona. Midőn papi özvegyekről és árvákról van szó, kinek nem csendülnek meg lelkében Krisztus szavai: „a ki egynek gondját felveszi, az én gondomat veszi

fel!“ A mint, és a hogy követjük a mestert, csak anynyiban vagyunk az ő tanítványai. Jó cselekedettel mutassátok meg, hogy Krisztuséi vagytok, és az elvetett mag terem hatvan és száz anynyit!

= (Nyilatkozat.) Midőn az igazgató-tanács szept. 29-én tartott ülésének tárgyalásait olvasni, szerencsém lehetett ezen lapok 92—40. számából, megdöböntem a 16-ik pont alatti tárgyalást olvasván, mert hogy a baróthi levita, és Zaturecky Gábor minő folyamodást terjeszthettek fel az erdővidéki köztörvényszék határozata ellen, az oloszteleki pap mikint beszoalása tárgyában: én azt nem tudom, nem tudhatom, mivel tudomásom szerint, köztörvényszékünk másfél év óta nem is tartatott; sem hozzám, mint espereshez, az érintett folyamodás tárgyában sem szóval, sem írásban semmi panasz eddig a napig be nem adatott. Ezen nyilatkozatomat azért e lapokban közé tenni, mind magamat, mind köztörvényszékünket illetőleg, kötelességemnek ismertem. Nagy-Bacon, október 10-én, 1872. Lukácsfi Lajos, erdővidéki ref. esperes.

= Beküldetett szerkesztőségünkhöz a debreceni ref. főiskola értesítvénye, mely részletesen megismertet e virágzó tanoda állásával. Kiemeljük belőle a következő adatokat. Van benne tanár és tanító összesen 52; tanuló összesen 1081, kik közül az érettebbek hat különböző önképző körben munkálkodnak szellemi előhaladásukon; elő vannak számlálva az adakozások, és a költségek, melyeket a könyvtár gyarapítására fordítanak sat. Örömmel forgattuk végig az igazán tartalmas és ügyesen összeállított füzetköt, mely megnyerő képet tár fel e derék intézetről, mely hivatva van, hogy a magyar protestantizmusna, mint eddig, ugy ezután is „Alma matere“ legyen!

= Gróf Pály János, Pozsony megye főispánja, installációja alkalmával kijelentette, hogy egész évi fizetését nevelési célokra kívánja fordítani, és azt végre is hajtotta, midőn 6,500 forintot osztott ki iskolák megnyitására, vagy fentartására; e mellett, hivatalos körutaiban mindenütt meglátogatja az iskolákat, hogy magának biztos tudomást szerezzen azokról, s így szóval és tettel mindent elkövet a népnevelés érdekében. Ecce homo! kinek a hivatal nem dignitas csupán; és hatalmát nem korteskedésre használja fel, hanem arra, a mi egyedül képes fentartani Magyarországot. Mentől kevesebb az ily felemelő, vigasztaló példa, annál inkább megérdemli a halhatatlanság tiszteletét!

= A pesti egyetemen volt az elmúlt tanévben összesen 135 tanár és pedig a theol. fakultásban 7 rendes, 2 helyettes; a jogiban 10 rendes, 2 rendkívüli, 1 helyettes, és 7 magántanár; az orvosin 12 rendes, 7 rendkívüli, 16 magántanár, és 12 tanár-segéd; végre, a bölcsészeti ben 23 rendes; 5 rendkívüli, 4 hadtani, 15 magántanár, 6 tanító, és 6 tanár-segéd. A téli félévben volt 2506 hallgató, ebből 70 theol., 1216 jogász, 645 orvos, 203 bölcsész, 125 gyógyszerész, 41 sebész és 103 bába. A nyári félévben volt 2073 hallgató, s ezek között 65 theol., 1099 jogász, 485 orvos, 166 bölcsész, 97 gyógyszerész, 41 sebész, és 120 bába.

= A schweizi egyházi lapban, a „Reform“-ban, a szabadelvű Lang és Bitzius közlönyében, Magyarorszá-

ról egyházi tekintetben az utolsónak tollából a következő megjegyzés olvasható: Magyarországon sem állanak jobban a dolgok kath. részről, mint Ausztriában. A püspökök, kik ellenzék voltak a conciliumban, békét kötöttek Rómával, s kárpótolni igyekeznek magukat azzal, hogy szemérmetlenkednek (Unverschämtheit) a kormány ellen. Stroszmayer, a diakovári püspök ugyan nyugton van; de alig hihető, hogy ő is primásságra leselkedik. Protestáus részről több élénkség mutatkozik, októberben alakult meg a protest. egyesület, s mindenek felett, irodalmi uton munkás; ám itt sem hiányzik az ellentétesség: Magyarország Basele — Debrecen. — Tartozkodunk minden megjegyzéstől; a ki a dolgokkal csak valamennyire ismeretes, tájékozhatja magát, hogy a külföldi prot. életnek legszabadabb árnyalata mennyire bir alapos-sággal egyházi ügyeink felől.

= A „Magyar állam“ a következő statisztikai kimutatást közli Csensztochauban egészben 180,000 bucsujáró jelent meg; e számból 1,113 vidéki menetire esik 108,000. A varsói vonat 3,200 személyt hozott, és a vidékből 3,200 zarándok érkezett; Pósenből (Poroszország) 50,000, Galiciából 15,000 személy jött sat. A kocsik és járművek száma 3,700 volt. „A mivéldési statistika pedig épp e vidékek részeit sorozza a legmivéletlenebbek közé, — jegyzi meg a „Hon“; és mi sem fojthatjuk el szánalmunkat és megvetésünket a lélekismeretlen tüzelem felett, mely játékot úz a legszentebbel, az ebek elébe vetvén azt. Soha el nem hiszszük azt, hogy istennek nevét ily dolgokkal lehet tisztelni; de a kárhozatra azok méltók, kik az értelmetlenséget így lopják meg saját hasznukra. Meszsze van még a világosság!

„ARANY-KÖNYV.“

Nagytiszteletli szerkesztő ur! Tisztelettel kérem, becses lapja „Arany-könyv“-ében, legyen szives azon kegyes adakozók neveit megörökíteni, kik a holt-marosi egyház által vásárlandó harangra totomos összeget ajándékoztak, t. i. br. Kemény Kálmán 50 frt., id. gr. Teleki Domokos 15 frt., Benkő János 10 frt., br. Bánfi János 3 frt., özv. Éltető Jánosné 3 frt., Éltető Albertné 3 frt., Máthé Albertné 5 frt., Rác András 5 frt., B. Gy. 20 frt., Bakos Ferencné 2 frt., Bakos Józsefné 4 frt., id. Bakos Jánosné 1 frt., Pap Andrásné 1 frt., Ampor Andrásné 1 frt., özv. Nagy Györgyné 33 kr., Márton Istvánné 2 frt., Bakos Mihályné 2 frt., Ördög Istvánné 2 frt., Márton Mihályné 1 frt. 20 kr., Kibédi Istvánné 1 frt. 50 kr., Vita Andrásné 2 frt., Ördög Andrásné 1 frt., Vajda Miklósné 1 frt., Győri Andrásné 1 frt., Csatlós Andrásné 30 kr., Kuresi Györgyné 1 frt., Bakos Andrásné 1 frt. 50 kr., Burján Todorné 1 frt., özv. Demeter Györgyné 50 kr., id. Bakos Györgyné 1 frt., Kiss Sándorné 2 frt., ifj. Bakos Györgyné 50 kr., Bakos Ferencné 50 kr., Bakos Péterné 2 frt., özv. Bakos Józsefné 10 kr., özv. Bakos Miklósné 20 kr., Bakos Samuné 10 kr., Baki Ferencné 20 kr., Ciruj Péterné 10 kr., Ciruj Mihályné 20 kr., Medve Ferencné 50 kr., Csatlós Andrásné 20 kr., özv. Demeter Istvánné 12 kr., Pap Mihályné 1 frt., Kz. Csatlós Györgyné 50 kr., Szász Ferencné

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

20 kr., Csatlós Jánosné 50 kr., Bakos Ferencné 20 kr., id. Csatlós Györgyné 50 kr., Csatlós Péterné 20 kr., Kántor Gáborné 20 kr., Demeter Jánosné 20 kr., Csatlós Mária 50 kr., ifj. Balla Györgyné 20 kr., ifj. Bakos Ferencné 1 frt., Ördög Jánosné 50 kr., Bakos Miklósné 1 frt., id. Csatlós Jánosné 1 frt., Ciruj Nyikulájné 20 kr., Ciruj Juonné 20 kr., ifj. Csatlós Györgyné 50 kr., id. Gorbai Mihályné 40 kr., Nagy Mihályné 1 frt., Nagy Andrásné 20 kr., Kibédi K. András 1 frt., Bota Jánosné 1 forint, Győri Mihályné 40 kr., Győri Mártonné 50 kr., Gorbai Andrásné 50 kr., Frunta Jánosné 40 kr., Csatlós Kr. Andrásné 50 kr., id. Balla Györgyné 40 kr., Kántor Istvánné 40 kr., id. Csatlós Andrásné 40 kr., Gorbai Mihályné 40 kr., Balla Ferencné 50 kr., Balla Kata 10 kr., Ördög Andrásné 30 kr., Demeter Istvánné 20 kr., Mózes Vigner 50 kr., Ördög Istvánné 1 frt., ifj. Ördög Ferencné 50 kr., Ördög István 2 frt., Bakos Györgyné 1 frt., Bakos Andrásné 1 frt., ifj. Csatlós Józsefné 1 frt., Baki Mártonné 20 kr., Csatlós Ferencné 50 kr., id. Csatlós Mihályné 1 frt., özv. Kibédi Györgyné 50 kr., ifj. Bakos Jánosné 50 kr., Popán Pantyelemon 20 kr., Pap Sándor 20 kr., Bakos Ferencné 30 kr., Kiss Todor 1 frt., Csatlós Gáspárné 50 kr., Zsigmond Mihály 1 frt., Balla Andrásné 40 kr., Bitai Károly 1 frt., Ördög György 1 frt., Ilyés Mihály 1 frt. Sztrava Miklósné 2 frt., Albert Jánosné 1 frt., Losonci Jánosné 50 kr., Kiss Józsefné 1 frt., Béltéki Lajosné 1 frt., N. N. 1 frt., Schifheimer Sámuelné 1 frt., Frunza Ilyésné 20 kr. A magyarói ref. ekklezsia hivei 22 frt. 9 kr. A disznajói ref. ekklezsia hivei 20 frt. 45 kr. A vécei ref. ekklezsia hivei 8 frt. A felfalusi ref. ekklezsia hivei 4 frt. 73 kr. A körtvefői ref. ekklezsia hivei 4 frt. 10 kr. A beresztelki ref. ekklezsia hivei 6 frt. A magyarói gör. kath. egyház hivei 4 frt. 7 kr. A ruszi gör. kath. egyház hivei 4 frt. 83 kr. Citrom Simon 1 frt., id. Kibédi András 1 frt., Báthi István 1 forint.

Fogadják a kegyes adakozók egyházunk halálját, forró köszönetét. Szálljon istennek áldása azokra, kik örömmel és készséggel járultak adományaikkal a kitűzött cél elérhetésére, s élvezzék évek hosszu során keresztül a legszebb jutalmat, melyet az öntudat ad. Holt-Maros, okt. 9-én, 1872. Bóka György, holt-marosi ev. ref. pap.

KÖRÖZTETIK.

1036—1872.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a kecsesi ürességben levő iskola-tanítói állomás; fizetése tisztességes lakás terjedelmes belső telekkel, gazdasági épületekkel, és 202 frt. 44 kr. o. é.

Pályázati határnap folyó évi november vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Karácson Mózes aa.-hoz Sz.-Kereszturra küldendők.

Kolozsvártt, október 19-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, OKTÓBER 31, 1872.

96—44. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A konfeszziók kérdése,

tekintettel az ugy nevezett „apostoli hitformára.”

(Felolvastatott a magyarországi prot. egyet közgyűlésén, 1872, október 1-én.)

(Folytatás.)

„Mi, utódai az elmúlt századok üldözöttjeinek, ne gyűlöljük soha az embereket, de gyűlöljük lelkünk teljességéből az üldözés tényét, eszméjét, elvét. Egyesítsük minden akaratunkat, s minden erőnket a türelmetlenség túlkapásai ellen. Ki annak útját tudja állani, s helyét hűtlenül elhagyja, a türelmetlenek büntárgyává teszi önmagát. Harc a türelmetlenség ellen, bárminő formák, nevek alatt jelentkezzék! Pogány eredetű, s elvekeresztényellenes; istent sérti; a legszentebb jogokat, a legnemesebb érzelmeket lábbal tapodja, meggyalazza a vele élőket; dicsőségére szolgál, s erejét kétszerezi annak, ki elszenved.

„És hogy ez elv tarthatlanságát annál inkább kimutassuk, jegyezzük meg azt is, hogy nem csak igazságtalan és erkölcstelen, azon ürügy alatt, hogy istent védi azok ellen, kik lélekben és igazságban imádják, de egyszersmind teljesen hamis alapokon nyugvó. Határozottan kétségbe vonom, hogy bűneim bocsánata és örök életem, s bárkié is, bármely embertől, paptól, avagy világitól, conciliumtól, avagy pápától, felekezettől, avagy egyháztól függene. Egyedül istentől függ, s isten után mindenkinek saját lelkiismeretétől.

„E határozott, s mellőzhetlen kikötésekkel, tiltakozván teljes erőmből a credo e tételeinek történelmi, s katolikus értelme ellen: hitem szabadságának, az igazsággal és istennel való közvetlen érintkezésnek tiszta öntudatában, függetlenül minden földi tekintélytől, kijelentem, hogy lelkem teljességéből hiszek az evangéliom e fenséges ígéreteiben: a bűnök bocsánatában, és az örök életben.

„Hiszek a bűnök bocsánatában. Igen, minden lélek — még a legbűnösebb, s legtévelygőbb

is — végre megbánja bűneit, s magába tér. Szevedéseiből és botlásainak szükségképpen következményeiből okulva, előbb-utóbb a végtelen irgalom karjaiba veti magát, s vissza nem taszítatik.

„És hiszek az örök életben, létünk vég nélkülségében, a haladás és fejlődés végtelen fokozatain át; hiszem, hogy az élet célja — isten, a ki tökéletes lény, s kihez hasonlónak kell lennünk. Hiszem, hogy e feladat már kezdetét vette, hogy a jelen élet részét képezi az örökkévalónak, mely századokról századokra, örökkévalóságról örökkévalóságra terjed és emelkedik. Hiszem, hogy a rossz, a hamis, a rút, a gyűlölség enyészetre vannak rendelve, s nincs joguk, létezni. Hiszem, hogy a jó, az igaz, a szép, a szeretet halhatatlanok, s az apostolkint: „átváltozunk dicsőségről dicsőségre, az urnak képeére, az ő lelkének hatalma által.” *)

Két tétel keletkezését kell még megvilágítanom. Egyik ez: „száll alá poklokra.” Hol található fel ennek eredete? Az evangéliomban? Nem. Egy legendában. A Krisztus életének az evangéliomok nem adván teljesen kimerítő képét, a fönmaradt hézagokat az első századokban létrejött legendák töltötték be, melyek aztán az u. n. apokriphus evangéliomokban gyűjtettek öszsze. E legendák egyike elbeszéli, hogy az evangéliomok szerint a Krisztus halála után harmadnapra támadt föl, de egyik se tesz említést arról, hogy ez idő közben mi történt vele? E hézagot betölti a legenda, midőn azon titokszerű választ adja e kérdésre, hogy „ott tartozkodott, hol a többi halottak lelkei.” És hol tartozkodnak azok? A zsidó theologia tana szerint, a föld felszine alatt, egy félgömb alakú rideg, sivár helyen: a seolban. E hely — ugyancsak a zsidó mythos szerint — két részre oszlik. Az egyikben kioltatlan tűz ég, melynek lángjai kimondhatlan kínokban emésztik a gonoszokat. A másikban pihennek az igazak, élükön Ábrahám, Izsák és Jákobbal. A két

*) Athanase Coquerel, fils. Histoire du Credo 85—86 l.

helyet — bár nincs egymástól távol — áthidalhatlan és setét méjjség választja el... E mythost egyik leg-szebb példabeszédében fölhasználta a Krisztus is.

Átszivárgott ez egyfelől a zsidó-keresztyén befolyás, s másfelől éppen a krisztusi példabeszéd útján, a keresztyén egyházba is; mely azonban azt a változtatást tette rajta, hogy végtelen meszszeségre eltávolította egymástól a két helyet, s lón egyikből a lángoló pokol, s a másikból a ragyogó menyny... De mikint juthatna a bűnös emberek közül még a legigazabb is halála után egyszerre az idvezültek közé? Hová tértek meg az ó szövetség kegyes lelkei? A pokolba? Hisz akkor az ó szövetség elkárhozottak műve, s maga a Krisztus is azokuak nyomdokába lépett. A menynybe? Hisz akkor már a Krisztus előtt sem volt bezárva a menynyeknek kapuja; volt idvesség, melynek legalább egyesek részesei lehettek. A tisztító tűzbe, a purgatoriumba? Hisz akkor a kegyes lelkeket ezred évekig emésztették, ha nem is az örök kárhozat kinai, de igen a tisztító lángok. E sajtáságos dilemmából menekül ki az egyház azon vallásos elmélet fölállítása által, mely szerint a menyny, a pokol és purgatorium közt létezik még egy negyedik, tulvilági hely, melyet a tridenti concilium, midőn e hitcikket kodifikálta, következőleg irt körül: „e helyen tartozkodtak a mi urunk Jézus Krisztus eljövetele előtt a szentek lelkei, csendesen pihenve, nem érezve semmi fájdalmat, megváltásuk reményében, s éppen e szentek lelkei voltak azok, kik az Ábrahám kebelében várták idvezítőjüket, ki megszabadítá őket, midőn poklokra szállott. Ennél fogva, az ő halála s föltámadása előtt az ég senki számára se volt nyitva, hanem az igazak lelkei az Ábrahám kebelébe tértek. *)

Az új szövetségnek egy homályos helyét is fölhasználta az egyház e tan igazolására. Péter levelében ugyanis említve van, hogy a Krisztus halála után prédikált azon lelkeknek, kik régen engedetlenek valának, s a Noé korától kezdve, fogva tartattak. **) Az egyház nem vette betű szerinti értelemben e homályos kifejezést, sőt oda magyarázta, hogy a Krisztus halála és föltámadása idő közében a seolból kiszabadította, s megtérítette Izrael szentjeit. A szelid lelkű, s tudós alexandriai Kelemen azon

hitének adott kifejezést, hogy nem csak Izrael szentjeit, de a meghalt pogányok közül is az arra méltókat kiszabadította. Az egyház azonban nem akart ily kegyelmes lenni; de később mégis tett egyes kivételeket. A középkor megkegyelmezett p. o. Trajanak, s fölnyitotta előtte a menynyet, mert — állítólag — Gergely pápa az ő elkárhozott lelkéért addig imádkozott, míg isten megbocsátott neki.

Mellesleg megjegyzem, hogy a poklokra szállás tétele sok fejtörést okozott a reformátoroknak is. Luther három ízben három különböző véleményt mondott fölé. Legelőbb úgy értelmezte, hogy a Krisztusnak csak lelke szállott oda; később az egész hitcikket elvetette; s végre, hagyományos értelmében mégis elfogadta. Calvin allegorikus értelemben vette, s a Krisztus pokoli szenvedéseit értette alatta. Zwingli szerint nem jelent egyebet, mint a Krisztus halálának ténylegességét, mely által azok is megváltattak, kik világra jötte előtt haltak meg. A reformáció kora után egyes felekezetek, p. o. az erdélyi reformátusok, közssinati határozat alapján, e tételt — mint babonás hitre utat nyitót — egyszerűen kitorúlték.

Az utolsó megvilágítandó tétel „a szentek egyessége.“ Alapeszméje szép, igaz, s valódi keresztyén. Az igaz és jó szivekben, a főlemelkedett és nemes lelkekben mindig volt, van és lesz bizonyos benső öszhangzás, él azokban az egytűvé tartozásnak magasztos öntudata, mely az idő és tér minden távolságának dacára, azokat egymáshoz kapcsolja, egyesíti. Az igazságnak, a szeretetnek, az örök fejlődésnek, istennek csak egy országa van; s annak tagjai az időben és örökkévalóságban egymásnak testvérei!

A római egyház azonban ez eszmét, minden időkre, és minden emberekre kiterjedő magasztos jelentőségéből teljesen kiforgatta. Egyfelől az által, hogy universalis jellegét eltagadva, az abban rejlő méjj igazságot kizárólag saját javára konfiskálta. Másfelől az által, hogy egy határozottan körülirt rendszert alkotott belőle. Fölállítá azon elméletet, mely szerint a „szentek“, kiválóan a vértanuk sokkal több jót tettek, mint a menynyi elegendő lett volna arra, hogy idvezüljenek, s e felesleges jótettek közkincsét képezik az egyháznak, melyből tettszése szerint osztogathat. A hivek kétképpen részesülhetnek e kincsekben, ha segítségül hívják imáikban a szenteket, s ha az egyház e felesleges jótettekből részökbe juttat. Már Origenes azt tanítá, hogy

*) Lásd a tridenti katekesist.

**) Péter köz. lev. III. 19—20.

a meghalt hivek lelkei résztvesznek a földiek sorsában, s imádkoznak érettök istenhez. Tertuliánnak azon nézetét pedig, mely szerint a vértanúk lelkei közvetlenül menyinybe jutnak, s közbejárói szerepet játsznak, az egyház hivei nagy többsége, mely még akkor is politheistikus reminiscenciákkal táplálkozott, örömmel elfogadta. Ki e tévhit ellen szavát föl emelte, mint p. o. barcellonai Vigilantius, eretneknek nyilvánított. A tisztító tűzről kifejtett tan még nagyobb erősségeül szolgált azon elméletnek, mely szerint a szentek és a földön élő hivek közt folytonos egybeköttetés van; a győzelmes és vitézkedő egyház tagjai együvé tartoznak, együtt alkotják az anyaszentegyházat, a Krisztus testét. A szentek egysége eszméjének a hitvallásba fölvétele e fölfogásban találja magyarázatát s indokát.

Ime, uraim! így jött létre az u. n. apostoli hitvallás, lassankint fejlődve a III-ik századtól a VI-ikig. Tétéleinek jelentékeny része az akkor fölmerült eretneki vélemények elleni tiltakozásnak tekinthető; a többi pedig a római egyház akkori vallásos fölfogásának spontan terméke. Tévedés volna azonban, azt hinni, hogy e hitvallás, keletkezése alkalmával, már az egész keresztyénség közhitének lett volna kifejezője. Ellenkezőleg, századok teltek el, míg végre sikerült az egyházi hatalomnak általános érvényre emelni azt, de akkor is csak a nyugati keresztyénség kebelében. Nehány adattal a kérdés ez oldalát is meg kell világítanom.

Szász Domokos.

(Folytatjuk.)

A kolozsvári tudományos egyetemre vonatkozó törvények.

I.

Mi első Ferenc József, Isten kegyelméből 'austriai császár, Csehország királya, stb. és Magyarország apostoli királya.

Kedvelt Magyarországnak és társországai hű főrendei és képviselői közös egyetértéssel a következő törvénycikket terjesztették szentesítés végett Felségünk elé:

Törvénycikk,

a kolozsvári magyar királyi tudomány egyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről.

(Kihirdetett a képviselőházban 1872-ik évi okt. hó 12-én, a főrendekházában 1872-ik évi október hó 14-én.)

1. §. Kolozsvárott a tanszabadság elvének alapján magyar királyi tudomány-egyetem állittatik fel.

A kolozsvári királyi jogakadémia és az orvossebészeti tanintézet megszüntettetnek.

2. §. Addig, míg az egyetemi oktatás külön törvény által nem szabályoztatik, a pesti magyar királyi tudomány-egyetemen jelenleg fennálló szabályok ezen egyetemre nézve is érvényesek, a menyinyben jelen törvény mást nem rendel.

A fentebb említett törvény meghozataláig kívántató további szabályokat az egyetem tudomány-karainak meghallgatásával az oktatásügyi miniszter bocsátja ki.

3. §. Ezen egyetem négy tudománykarra oszlik u: m.:

1. a jog- és államtudományi,

2. az orvosi,

3. a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi

4. a matematikai és természettudományi karra.

E két utóbbi karhoz kapcsolva, gymnasiumi tanárképezde állittatik fel.

4. §. A tudomány-karok belügyeikre nézve egymástól független, egyenjogu, önálló testületeket képeznek, önmaguk által évenként választott dekanjaik elnöklete alatt.

5. §. A tudomány-karok felett áll az egyetemi tanács, melynek köréhez az egyetem testületi, közigazgatási és a karok egyéb közös ügyeinek tárgyalása és intézése tartozik. A tanács elnöke az egyetem rectora.

6. §. A rendes és rendkívüli tanárok, a tanítók és tanársegédek rendes évi fizetést huznak, a magántanárokat csak az előadásai után járó tandíj illeti. A közoktatásügyi miniszter azonban jeles magántanároknak, kik oly tantárgyat adnak elő, melynek előadása a feülsőbb tudományos oktatás érdekében óhajtható, de kik tantárgyuk természeténél fogva csak kevés hallgatóra számithatnak, vagy kiknek a tanári pályán megtartása kívánatos, az illető kar meghallgatása után, bizonyos időszakra kivételkép díjt rendelhet.

7. §. Ezen egyetem első szervezése alkalmával a rendes és rendkívüli tanárokat a közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Ő Felsége a király, a magántanárokat, tanársegédeket és tanítókat pedig a közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

A későbbi kinevezéseknél a közoktatásügyi miniszter a rendes és rendkívüli tanárookra és tanítókra nézve az illető kar meghallgatása után, a tanársegédekre nézve pedig annak javaslata alapján teszi előterjesztéseit, illetőleg kinevezéseit.

8. §. Magántanári előadások tartására a közoktatásügyi miniszter által oly egyének jogosittatnak, kik ezen egyetemenél magántanárságra az illető tudománykar által képesítettetteknek nyilvánittatnak, vagy a tudomány művelésében szerzett érdemeik által képességöket nyilvánosan bebizonyították.

Ha azonban a magántanár két év alatt meg nem kezdi előadásait, vagy azok megkezdése után két éven át legalább fél tanévig előadást nem tart, magántanári jogsultsága megszünik.

A magántanárok a rendes és rendkívüli tanárokkal egyenlő érvényü előadás-látogatási bizonyítványokat állittanak ki.

9. §. Az egyetem megnyitása alkalmával tandíjakat a fennálló viszonyok figyelembevételével, a jövőben pedig úgy tan-, mint a szigorlati díjak is a tudomány-karok meghallgatása után a közoktatásügyi miniszter állapítja meg.

A tudomány-karok a tan- és szigorlati díjakat a szegény hallgatóknak elemegetik.

10. §. Ezen egyetem az 1872—3-ik tanév kezdetével megnyitattik, és a kormánynak az egyetem szervezésére nézve tett eddigi intézkedései jóváhagyatnak.

11. §. E törvény végrehajtásával a közoktatásügyi miniszter bizatik meg.

Mi ezen törvényeket s mindazt a mi abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük, s mind magunk megtartjuk, mint más hiveink által megtartatjuk.

Kelt Budán, ezernyolczszázhetvenkettek évi október hó tizenkettedikén.

Ferenc József, s. k.

Gróf Lónyay Menyhért, s. k.

(P. H.)

II.

Mi első Ferenc József,

Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya stb., és Magyarország apostoli királya.

Kedvelt Magyarországnak és társországai hű főrendei és képviselői közös egyetértéssel a következő törvényeket terjesztették szentesítés végett Felségfink elé:

Törvénycikk.

a kolozsvári magyar kir. tudomány-egyetem felállítására s annak 1872 évi fentartására megszavazott póthitelről.

(Kihirdettetett a képviselőházban 1872. évi okt 12-kén a főrendiházban 1872. évi október hó 14-kén.)

1. §. A kolozsvári magyar királyi tudomány-egyetem felállítása és első felszerelési költségeire 60,000 forint, az 1872—3 tanév okt., — november és december havi rendes költségeire pedig 15,734 forint szavaztatik meg, s ezen összegek fedezésére a vallás- és közoktatási miniszternek megfelelő póthitel engedtetik a következő rovatok szerint, és pedig:

Termek bebutorozására, az ujonnan felállítandó intézet felszerelésére és a létezők bővítésére 40.000 frt

Épületek átalakítására	20.000
Tanárok, hivatalnokok és szolgák fizetésére	26.088
Tanárok, hivatalnokok és szolgák lakbéreire	4.181
Helyettesítésekre	250
Napidíjnokok illetményeire	548
Ösztöndíjakra	2,000
Jutalmazásokra és segélyezésekre	500 "
Házbérekre	1,017
Hivatali és irodai szükségletekre	150
Elméleti és gyakorlati oktatás szükségleteire	4,400
Házi szükségletekre	1 1.500 "
Vegyeesekre	300
Nyugdíjakra	800 "

2. §. E póthitel részletes fedezésére a következő összegek fognak szolgálni:

a) az egyetem felállítása által megszűnő kolozsvári jogakadémiára az 1872. évi VII. törvénycikk 2. §. szerint megszavazott 16, 305 forintnak három hónapra eső részlete 4077 frt;

b) a hasonlólag megszűnő kolozsvári orvossebészeti tanintézetre a fentebbi törvénycikk értelmében megszavazott 34,413 frtnak szintén három hónapra eső részlete 8604 frt; — továbbá

c) az erdélyországi vegytan-kohászati alapnak rendeltetésénél fogva e célra fordítható jövedelme, mely 1442 frt, s így összesen 14,123 frt. A még fennmaradó 87, 611 frtnyi kiadások fedezésére nézve pedig az 1872 évi állami jövedelmek az 1872, VII. törvénycikk 4, 5, 6. §§. értelmében jelöltetnek ki, melyeknek rendeletei ezen törvényre is kiterjednek.

3. §. E törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi és a pénzügyminiszterek bizatnak meg.

Mi ezen törvényeket s mindazt, a mi abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük, s mind magunk megtartjuk, mint más hiveink által megtartatjuk.

Kelt Budán, ezernyolczszázhetvenkettedik év, okt. hó tizenkettedikén.

Ferenc József s. k.

Gróf Lónyay Menyhért s. k.

(P. H.)

TÁRCA.

Erdélyi protestans egyetem,

a XVIII-dik században.

(Felolvasatott az akadémia október 14-iki osztály-ülésében.)

(Folytatás és vége.)

Az udvari kancellár oldala mellett álló négy udvari tanácsos hasonlólag katolikus volt, t. i. Bándi Ferenc, Somyai Albert, Vesz György és Pelsér József; ez utolsó azelőtt az alsó ausztriai gubernium tanácsosa, 1761-ben udvari ta-

nácsosi címmel és ranggal az erdélyi udvari kancelláriához áttétetett.

Meg kell azt itt emliteni, hogy 1727-ben kelt, s három év mulva, 1730-ban, megerősített legfensőbb végzés erejénél fogva, a reformátusok minden udvari hivatalból kizárva voltak, ennek folytán 1727-től fogva Mária Theresziának 1780-ban, november végén történt haláláig, s így 53 év alatt az erdélyi udvari kancelláriánál alkalmazást egy református sem nyert.

Gróf Bethlen Gábor a felállítandó erdélyi egyetemre nézve parancsai tudósításában a külföldi akadémiák látogatását megengedő törvényeknek elősorolása után, megjegyzi, hogy bár az 1752-iki artikulus szerint, az abban említett feltételek teljesítése után, az illetőknek az útlevelet ki nem szolgáltatni, alig volt lehetséges, nehogy jogaik megszorításáért a fejedelemtől alkalmatlankodjanak, mégis keresvekerestek mindig valami okot, mi által az ifjakat szándékukban hátráltassák, s ily módon őket további tanulásuknak a cs. kir. tartományokban leendő folytatására rábírják.

E cél elérése végett 1753-ban kelt rendeletben kimondatott, hogy mindazon világi, vagy egyházi egyének, kik az udvar hire és engedelmé nélkül a birodalomból kiutaznak bármilyen javadalom, vagy hivatal elnyerésére is számot nem tarthatnak. Hasonlag 1755-ben, egy a gubernium által kihirdetett királyi leiratban, ő felségének azon különös kedvezménye köztudomásra juttatott, hogy a hazai nemes ifjak vallás különbség nélkül, a bécsi Theresianum alatt ismeretes tanintézet, s katonai akadémiába fölvetetnek, hol minden más tudományok mellett a philosophiát s jogot is tanulhatják, valamint alkalmatosságuk lesz, a nemesi gyakorlatok — exercitia militaria — ismeretét, és jártasságot azokban maguknak megszerezni. Az ifjaknak oda édesgetése tekintetéből a leckerend, a szükséges költségek és más tudnivalók kimutatásával együtt közé tétetett. Mindezeknek azonban csekély eredménye lett, miután csupán hét protestáns orvosi növendék maradt tanulásának folytatása végett Bécsben, a protestáns nemesség részéről pedig a mondott intézetbe belépés végett magát senki sem jelentette.

Az 1756-ik esztendőben, a hét éves porosz háború kitörése után, mind a külföldre utazókat fenyegető veszélyek tekintetéből, mind pedig más állami okokból — *ex aliis rationibus publicis* — útlevel az azért folyamodóknak nem adatott, s három esztendőig, u. m. 1759-ig külországi egyetemet látogatni, egy ifjú erdélyi sem ment ki. Az utóbb említett esztendőben végre, midőn a három gróf Teleki ő felségének különös kegyelméből a külföldre kibocsáttatott, majd több protestáns erdélyi ifjak is hasonló engedélyért folyamodtak, s az udvari kancelláriának ez ügyben tett felterjesztése folytán, ő felsége a törvényben parancsolt óvórendszabályok megtartásával, s reversalis mellett, a külországba tanulás végett menni akaróknak az útlevelek kiadását megengedte — „*quod observatis cautionibus in superius citata articulari constitutione praescriptis, studiorum causa peregre proficisci volentibus erga reversales de agenda amicis provinciis datas, passuales: elargiri possint.*“

Az udvari kancellária felterjesztése a protestánsok elleni idegenséget, sőt roszakaratot világosan eláruló módon mindazon okokat s körülményeket elősorolta, mik a királynét üdvös szándékában megerősítsék, s azon egyetem felállításának szükségéről még inkább meggyőzzék. Bándi és Somlyai udvari tanácsok voltak főképp azok, kik a kormány, valamint a római katolikus egyház érdekét az ügyvel kapcsolatba hozva, hathatósan vitatták és sürgették, a protestáns ifjak külföldre járása káros voltának tekintetéből, azt megtiltani, vagy legalább minden kitelhető módon nehezíteni,

mely célt természetesen számukra egy jól rendezett egyetem lényegesen elmozdítaná.

E kettős nyilatkozat szerint, mit az udvari kancellária is magáévá tett: a hazába az eretnekséget külföldről a szokások hozták be, az később is folyvást táplálékot nyert, minek az oda kijáró ifjak által az országban veszélyes elveknék elterjesztését kell tulajdonítani, s nem lehet csodálkozni, ha azok közt találtattak oly szemtelenek, kik alaptalan s méltatlan panaszukkal, mintha a protestánsok jogaikban megszorítást szenvednének, idegen országokban ily súlyos vádakot hintogattak. Szükség azért, a törvény által a kimenetelre adott engedelmet szabályozni, főképp azt megkülönböztetni a korlátlan szabadságtól, s azon vágytól, mit inkább csak viszketegetségnek lehet tartani, általában a külföldre járást csak úgy, és azon esetben szabadítani fel, hogy az a fejedelem szolgálatának javára, s az ország hasznára váljék, valamint a szent római katolikus vallás sérelmeinek elhárításával — „*cum sacra romano-catholico religionis praejudiciorum anteversione*“ — legyen összekapcsolva.

Az udvari kancellária egyszersmind javasla, hogy míg a háború a poroszokkal tart, a protestáns ifjaknak külországokba kimenése ő felsége által tiltassék meg.

A királyné az udvari kancellária felterjesztésére maga végzését fél év múlva, t. i. 1762-ben május 11-én küldötte le. A dolog érdemében még határozni nem akart, de azt rendelte, hogy a gubernium a katolikus püspök útján, minden az országban lévő katolikus tanintézetnek állapotja, s alapítványai, s a tanügy állása felől pontos és körülményes tudósítást terjesszen fel, az történjék az a-katolikus iskolákra nézve is a gubernium útján az illető előjárók által, egyszersmind a királyné jóváhagyta, hogy a kancellária ajánlata szerint, a protestáns ifjaknak, míg a háború tart, külföldi egyetemre kimenni, meg ne engedessék, s jövődőben állandó szabály legyen, a hazai tanulókat olyan országokba ki nem eresztetni, melyek alattvalóinak a császári birodalomban tanulni, szabad nem volna.

Miután ez ügyben a tárgyalások a cseh-osztrák kancelláriának is azokba belevonásával két évig folytak, a gubernium is tudósítását arra nézve felküldötte, a királyné 1764-ben, augusztus 24-én az erdélyi guberniumnak, mint b. Bajtay József erdélyi katolikus püspöknek parancsolta, teljesíteni azon határozatot, melylyel a dolgot véglegesen elintézni akará. A guberniumhoz küldött rendelet szerint; „ő felsége hajlandó volna, a magyarországi s erdélyi a-katolikus ifjuság számára Erdély-fejedelemségben egyetemet állítani fel. Miután pedig arra mindenekelőtt bizonyos és szükséges pénzalap kívántatik, a gubernium a helvét- és ágostai hitvallásnak kuratorait azon pénzalapra s eszközökre nézve meghallgatván, járjon végére: mit gondolnak a dolog felől? Valamint ő felségének a haza valódi boldogságára irányzott anyai gondoskodását terjessze eléjük, velük egyszersmind tanácskozzék, maga tekintélyénél és okosságánál fogva, őket az oly üdvös célra megkívántató eszközök előállítására bírja rá, azt is megtudván, mit gondolnak az ügyről, arra nézve maga véleményének hozzá csatolása mellett, kimerítő tádósítást terjesszen fel.“

A Bajtay püspökhöz irtt rendelet szerint, a két protestáns egyház előljáróival az egyetem dolgában tartandó tanácskozás nevezett pásztorra lett bízva.

Nem lehet, szerencsés gondolatnak mondani, hogy az oly fontos és a protestáns egyház s iskolák legfőbb érdekeivel szoros kapcsolatban álló, egyszersmind kölcsönös, őszinte bizodalmat kívánó ügy azon püspökre bízott, ki a protestánsok iránt legkisebb rokonszenvvel sem viseltetett, s tőlük azért maga irányában sem rokonszenvre, sem bizodalomra számot nem tarthatott.

A királyné akarata felől a két protestáns egyház kursorai a gubernium által a mondott 1762-ik esztendő szeptember 24-én értesítettek. Tiszteletteljesen fogadták az említett előljárók a gubernium által hozzájuk intézett felszólítást, egyszersmind ő felségéhez intézett alázatos folyamódásukban előadták a tőlük kívánt dologgal járó nehézségeket; főkép a pénzalap hiányát, mit számos tanárok fizetése kívánna; miért azon egyetem felállításához való hozzá járulástól magukat felmentetni kérték. A királyné a dolog felől értesülvén, a kérelmek kívánatának helyet adott, s így a múlt században tervezett erdélyi egyetem végét érte.

Egy század mulva, szerencsésebb körülmények közt, a második magyar egyetemnek az erdélyi részekben Kolozsvárt felállítására, már bevégzett ténynek mondható. Isten áldása legyen e főtanintézetnek, mely diszes feladatát teljesítve, századok hosszu során át virágozzék, s a nemzet évkönyveibe kitörölhetetlen betűkkel legyen üdvös munkássága felől beírva: „a tudomány világosság!”

Szilágyi Ferenc.

VIDÉKI ÉLET.

Küküllő-egyházmegyei közgyűlés.

(Folytatás.)

Balavására. Lelkek száma itt 477. Tankötelemek száma 45. Iskolába járt 39. Nem járt ruhátlanúság és hanyagság miatt 6. Nem köteles iskolába járók 26. A tanító igyekezetes és szorgalmas; azonban 65 tanulót különböző osztályok szerint sorozni és célszerűen foglalkoztatni, még nem bír elég ügyességgel. Külső fekvősége 27 hold, 684 □ öl. Iskolai föld 870 □ öl. Erdője 1 hold, 1467 □ öl. Szorgalmi jövedelme 22 véka búza, 51 veder bor. Alaptőkéje 281 frt. 45 kr. Iskolatőkéje 222 frt. 63 kr. Kegyhagyományi tőke, iskolai célra, 100 frt., Le Camous Lajos nyugalmazott lovas kapitány hagyománya. Ez a fennebbi iskola-tőkébe bele van számítva.

Szt. Márton (Korod). Itt a lélekszám 360. Tankötelemek száma 34. Feljárt iskolába 22. Nem járt fel ruhátlanúság, szolgálat, hanyagság miatt 12. Nem köteles iskolába járók 9. Konfirmáltak 9. Ezek közül 7 tudott olvasni. Külső fekvősége 26 hold, 457 □ öl. Szorgalmi jövedelme 50 véka csős törökbúza. Alaptőkéje 272 frt. 20 kr. Krajcáros élőtőke 45 frt. 35 kr. Iskolatőke 55 frt. Legatusi tőke 57 frt. 98 kr. Templom javítására alapított tőke 111 frt. 97 kr. Bortári készlet 71 veder 2 kupa, hátralék 13 veder 7¹/₂ kupa. Pénztár maradvány 139 frt. 11 kr.

Szép lak. Lélekszám itt 355. Tankötelemek száma 47. Iskolába járt 22, nem járt 25, ruhátlanúság és hanyagság miatt. Nem köteles iskolába járók 5. Külső fekvősége 6 hold, 668 □ öl. Szorgalmi jövedelme 50 véka csős törökbúza, ezen kívül a bonyhai uradalomhoz napszámokat tettek az egyház tagjai az egyház érdekében, s kapnak érte fát és vesszőt, melyből az egyházi épületeket, és kerítéseket konzerválják. Alaptőkéje 310 frt. Iskolatőke 39 frt. 50 kr. Bortára 107 veder.

Héderfája. Lelkek száma 850. Tankötelemek száma 111. Iskolába feljárt 40. Nem járt fel ruhátlanúság, szolgálat, betegség, hanyagság miatt 71. Külső fekvősége 7 hold, 400 □ öl. Alaptőkéje 720 frt. 70 kr. Iskolatőke 179 frt. 79 kr. Kegyhagyományi tőke, n. b. e. gróf Bethlen Katától iskolai célra 400 frt. Terhelő adóssága 400 frt. Pénztári készlete 88 frt. 96 kr. Borkészlete 226 veder 2¹/₂ kupa. Templom nagyobbításra és építésre 600 frtot rovatul szerezint állítottak össze ez egyházközség hívei. Ehez nem kell kommentár.

Királyfalva. Lélekszám itt 636. Tankötelemek száma 57. Iskolába járt 44. Nem járt ruhátlanúság, szolgálat miatt, s felmentetett 13. Külső fekvősége 57 hold, 1294 □ öl. Szorgalmi jövedelme 15 veder bor. Alaptőke 844 frt. 80 kr. Iskolatőkéje 30 frt. 60 kr. Magtári alapul a vizsgálat folytán ígérték 5 véka és 8 kupa búzát, aratás után fogják befizetni. Pénztári készlet 21 frt. 72 kr. Aktív állása 997 frt. 70 kr. Borkészlet 176 veder 1 kupa. Borkamat hátralék 51 veder 4¹/₂ kupa, 18 véka és 4 kupa búza, 10 véka és 8 kupa törökbúza, 16 véka és 8 kupa zab. Iskolai magtári alap 14 véka törökbúza.

Herepe. Lélekszám 60. Tankötelemek száma 11. Ebből nem járt fel egy sem iskolába. Konfirmáltak 4, ezek közül 1 tudott olvasni. Külső fekvősége 34 hold, 226 □ öl. Ebből az egyház közvetlen használatában áll 12 hold, 1110 □ öl. Ezen kívül van 20 hold, 1050 □ öl erdője. Szorgalmi jövedelme 260 véka csős törökbúza, 7 véka kendermag, 8 véka fuszujka. Alaptőkéje 408 frt. 24 kr. Iskolatőkéje 20 frt. Pénztár maradvány 36 frt. 64 kr. Borkészlet van 102 veder és 7 kupa, ebből iskolai 16 veder 4 kupa. Széna: 1 szekér.

Sülye. Lélekszám: 296. Tankötelemek száma 23. Feljárt iskolába 12. Nem jár fel ruhátlanúság miatt 11. A lelkes tanít. Alaptőkéje: 785. frt. 22. kr. Pénztári készlet: 110 for. 76. Ujtőkésítés 102. frt. 60. kr. Hátralék: 53. frt 2. kr. Borkészlet van: 140 veder, 4. kupa. Csős-törökbúza: 300 véka. Búza 10 véka — Hátralékban van: 18 veder és 2¹/₂ kupa bór, 77 véka csőstörökbúza. Iskolai magtár 31 véka búza. Külső fekvősége: 34 hold, 1312 □ öl. Ebből papi 13 hold 1342 □ öl, a többi az egyház használatában áll. Ezen kívül erdője van: 6 hold, 1450 □ öl. A papi ház újból épült, nincs még bevégezve.

Szent Benedek. Lélekszám: 210. Tankötelemek száma: 36. Iskolába feljárt: 10. Nem jár fel 26, iskola helyiség hiánya miatt. A ujskola ház és tanítói lak most van építés alatt. Külső fekvősége: 58 hold, 852 □ öl, áll szántó, kaszáló, szőlő, legelő és terméketlen részekből. Eb-

ből papi canonica portió: 28 hold 1066 $\frac{2}{3}$ □ öl. Mesteri canonica portió: 19 hold 533 $\frac{1}{3}$ □ öl, az egyház közvetlen használatában áll 480 □ öl szőlő, a többi 10 hold, 372 □ öl legelő és terméketlen rész. A fekvőségek fennebb irt menynységén kívül van: 18 hold, 254 □ öl erdője. Alaptőkéje: 7 frt. 10. kr. Papnak kamatozó Mohai és Aknai féle kegyhagyományi tőke 139 frt. 73 kr. Mesternek kamatoz 40 frt. 60 kr. Egyháznak komatozó: 47 frt. 83 kr. Pénztár-maradvány 35 frt. 13 kr. Hátralék: 11 frt. 20 kr. Fizetetlen föld-adó hátralék mintegy 100 frt. Iskolai magtára: 5 véka törökbuza. Buza készlet: 25 véka. Csöstörökbuza 130 véka. Borkészlet 76 veder és 6 kupa.

Medvés. Lélekszáma: 362. Tankötelesek száma: 38. Iskolába jár 21. Nem jár: ruhátlanság, betegség, hanyagság miatt 17. Konfirmáltatott 15. Olvasni tudott ezek közül 15. Külső fekvősége: 17 hold, 230 □ öl. Erdője 2 hold, 1210 □ öl. — Szorgalmi jövedelme 18 véka és 8 kupa buza. — Egyházi magtára: 322 $\frac{1}{2}$ véka csöstörökbuza, hátralékba 34 $\frac{1}{2}$ véka. Iskola magtára: 105 véka csöstörökbuza. Buza készlet 149 véka 9 kupa. Kamatúl bėjött bór 129 veder, 5 kupa. 33, veder és 1 $\frac{1}{2}$ kupa, csöstörökbuza kamatra kiadatván, ezért bėjött 165 véka 8 kupa; bévárándó még 100 véka. Alaptőkéjé 723 frt. 43 kr. Ezen egyházközség sok jövedelmi forrással rendelkezik, s ha egy erélyes ifju-lelkése leend, s feltudandja használni azon forrásokat melyekből itt jövedelmet merithetni, nem sokára a középületek ki fognak javittatni, s az egyház-község anyagilag és szellemileg is haladásnak induland. Jelenlegi lelkésze 86 éves, s csak a mult évben lépett nyugalmazásba.

Tokaji János,
jegyző.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Ő felsége egyetemünk bölcsészeti karához — a román-nyelv és irodalom rendes tanárává dr. Szilassy Gergelyt a bécsi gör. kath. papnövelde aligazgatóját méltoztatott kinevezni.

= A magyarországi superitendenciák megkeresése folytán — br. Vay Miklós, mint hivatalára nézve legidősebb államgondnok, jövő nov. 20-ára összehívta a konventet Pestre. Mindenik egyházkerület egy néhány tag által lesz képviselve, és a tárgyak jóformán már köztudomásuak. Nem nagy súlyt helyezünk az ily összejövetelekre — protestáns tekintetben, hol a hit és meggyőződés szabadsága mindenkinek individualis kincse; de azt elvitatni nem lehet, hogy szükséges a konventnek időnkinti megtartása, hogy oly representatív hatalommá nőjje ki magát a nélkül, hogy pápasággá váljék, mely képviselje a magyarországi protestantismust a hatalom előtt és annak tulkapásai ellen; s hogy bizonyos egyöntetűséget teremtsen a szétszórt csontokba. Ha nem fog, és pedig bizonyosan nem fog credók felállításába bocsátkozni: hanem a gyakorlati élet termékenyen tételében fogja keresni dicsőségét, akkor oly feladat jutott számára, melyet ha megold, a késő századok is fogják áldani emlékezetét. Mi bizalommal nézünk elébe, kérjük istent, hogy adja rá a maga áldását.

= Papi társaságunkat érzékeny veszteség érte. Hóry Farkas m.gy-monostori pap folyó hó 25-én, bevégezte munkás életét; elszállott ama nemes szellem, mely állását megneemesítette az által, hogy hiven sáfárkodott a neki adott talentumokkal. Nem csupán a kolozs-kalotai egyházmegye gyászolja benne volt főjegyzőjét, de egész anyaszentegyházunk a Rikától a Meszesig részvétellel áldozik annak emlékére, kit buzgósága, tiszta szive, nemes kedélye, önzetlen becsületessége általánosan szerettté, becsültté tették. Egyik tiszteletre méltó tagja volt annak a gárdának, mely szivéből, annak kristály tiszta érzelmeiből meriti az életnek cselekedeteit; s mely távul minden világi hiábanvalóságtól, csak szeretett s melynek megritkulásán méjjen megilletődve gondolunk az elmúlt pátriárkhális időkre. — Nem mindennapi talentum hunyt el ő benne; és koporsójára az alkalmi költészet muzsája is ráilleszti örök-vidor koszoruját, mely feledhetetlenné teszi őt szivünkben, kik melog barátságával dicsekedni, tisztességnek tartottuk. Béke, és nyugalom lengjen nemes porain!

= Gr. Széchenyi Béla elhalt fiatal nejének emlékére, a pesti árvaház javára 1000; a pesti vakok intézetére 1000; és az országos budai tébolyda javára 1000 forintot bocsátott a beltűgyminiszter rendelkezése alá. A legszebb emlék, melyet a bánatos sziv felállithat; a legnemesebb tett, mely egyiránt dicsőíti az élő és a halottat! Vajha, minél számosabban követnék a szép példát, hogy istennek országa terjedjen a földön!

= A debreceni ref. főiskola részére kibocsátott sorsjegyek huzása e hó 15-én történt meg Budán. Főnyerő szám lett a 43 sorozat 202 sz. 4000 frt. értékben. 1000 frtos értéket nyert 182 sor. 341 sz.; 400 frtos értéket a 136 sor. 204. sz.; 200 frtos értéket a 7 sor. 152.; 100 frt. értékűt nyertek: 54 sor. 419 sz.; 62 sor. 557 sz.; 72 sor. 630 és 813 számok; 75 sor. 677 sz.; 90 sor. 751 sz. 122 sor. 227. sz.; 131 sor. 844 sz.; 157 sor. 10 sz.; 197 sor. 105 sz.; 221 sor. 119 sz.; 230 sor. 916 sz.; 231 sor. 482 sz.; 233 sor. 653 sz.; és 255 sor. 790 sz. Közöltük a nyerő számokat, mert aránylag egyházkerületünk is megtette kötelességét, midőn meglehetősen vásárolt e sorsjegyekből. A cél minden esetre üdvös volt; s ha nem nyertünk is, a kötelesség teljesítésének öntudata megnyugtathat.

= Bornemisza Anna fejedelemaszszonynak, egy 1678-ik évben irt leveléből, melyet nemzeti Veres Péter uramhoz a fogarasi vár vice-kapitányához intézett, közöljük e sorokat: „Mindenek felett isten dicsőségére kelletvén vigyáznunk, kegyelmesen parancsoljuk, hogy a vitézlő rendet isteni félelembe tartsa; mikor a pap bejő prédikációra, akkor reá vigyázzanak, hogy kik mentek be, s kik nem az városból is, a kik bé nem járnának, az olyanokat reá erőltessék, és ha elsőben elmulasztja az istenitiszteletet, azután elsőben kalickába tétessék, vagy fa-lóra ültessék; ha másodsor: meglapátoltassék; harmadszor, a seregből gyalázatosan üztessék ki illendő montsége nem lévén; hasonlóképpen az ördög-lelkűvel és egyéb efféle szitokért. A ki ördögteremtettével és ördög-adtával s effélével szitkozódik, kövel verettessék agyon. Lélek mondásért mindenkor hármát csap-

janak a lapáttal az ki elmondja a vitézlő rend kívül. A kapu betétel és kinyitáskor is az régi jó szokás szerint, könyörgések mondassanak; így az istent szolgálván, félvén, várhatják ő kegyelmek az istennek áldását magokra. Régi dal, régi dal régi dicsőségről... Ha viszszejárnének a régi jó erkölcsök! Munkálatok buzgon, nem a pietizmus hypokritaságával, hanem a tiszta erkölcsre való törekvés nemes szellemével.

= A gazdasági oktatás Franciaország elemi iskoláiban. A francia nemzetgyűlés gazdasági egyesülete (reunion libre des agriculteurs) egyik gyűlésében a falusi népiszkolai oktatás szervezését illetőleg következő határozatokban állapodott meg: 1. A népiszkolai törvényhez függelékképen egy törvénycikk csatolandó, mely szerint a mezei s kerti gazdaság kötelező tantárgya legyen a tanítóképezdének s falusi népiszkoláknak is, senki se nyerhessen tanítóképesítést a nélkül, hogy a mezei s kerti gazdaságban való jártasságát kimutatná. 2. A közoktatási miniszter megkérendő, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a végre, hogy az elemi iskolák tanrendje akként módosíttassék, miszerint iskolai tanórák és szünidők faluhelyeken a megyei tanácsokkal való megállapodás útján, még pedig a mezei munkák idejére való kellő tekintettel, határozottassanak meg, Továbbá „késztessék a mezei s kerti gazdaságban való oktatás számára, az ország különböző vidékei szükségének megfelelő tanterv. Utasíttassanak a tanítók arra, hogy a tanításban s feladatokban a falusi s gazdasági viszonyokra tekintettel legyenek. Minden megye számára neveztesék ki a mezőgazdaság egy-egy tanára, ki a tanítóképezdékben, vagy középiskolákban gazdasági oktatást adhasson; továbbá jutalomdíjak tűzessenek ki e tantárgyra nézve is tanulók és oly felnőttek számára, kik iskolán kívül külön gazdasági tanfolyamban részt vesznek. Tanítóképezdék s elemi iskolák mellett probekertek alakítandók, hogy a tanulók gyakorlati uton is megtanulhassák a gazdaságot, mi végből azonfelül netenkint egyszer mezőgazdasági kirándulásokat tegyen minden iskola. A tisztán földmivelő kerületekben, az 1833. törvény értelmében, felsőbb népiszkolák állítandók, melyekben a mezőgazdaság nagyobb mértékben s tágasb értelemben taníttassék, a mint viszont iparos kerületekben hasonló ipariszkolákban nyerhessenek kellő szakoktatást.“ Mind e pontokra nézve a nemzetgyűlés illető tagjai a szakoktatás szükségét hangsúlyozva, egy értelemben voltak; véleményük csupán a körül tért el egymástól, vajjon az illető szakoktatás inkább elméleti, vagy gyakorlati uton adandó-e? Mennyivel előbb haladott a francia törvényhozás e tekintetben a mienknél?

KÖRÖZTETNEK.

1067—1872.

Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben: 1) a sz.-borzási kántor-tanítói állomás, melynek évi jövedelme: a) 60 véka rostált kétszeres buza a 16 kupás vékával. b) 13 szekér fa az egyház-község által beszállítva. c) Minden szőlős gazda fizet 4 kupa mustot, a kinek szőlője nincs 8 kr. o. é. d) Ének-szóval temetésért 20 kr. o. é; bucsuztatásért 40 kr. o. é.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

e) Tandij: kezdő gyermektől 8 kr. o. é. egy kis-véka szemes törökbuza, egy szekér fa, egy csirke; könnyvélkü tanulótlól 16 kr. s szintén törökbuza, fa és csirke.

f) Van egyik fordulón 8 véka férőjű buzaföld, melyet az egyház szánt kétszer és elboronálja, magot a ranító ad. Továbbá egy öt véka férőjű minden évben használható törökbuza-föld, melyet a tanító miveltet.

g) Van egy kétkapás szőlő, melyet a tanító miveltet. A szántó földeknek, mint szintén a szőlőnek is adóját az egyház fizeti.

2) A szakácsii kántor-tanítói állomás, melynek évi jövedelme:

- 40 kőből kétszeres buza
- fordulónként 3—3 kőből férőjű föld.
- Egy minden évben használható 3 szekér szénát termő rét.
- 5 öl kemény tüzi fa.
- 4 cseber bor.
- Tandij: minden gyermektől 1 frt. o. é. évenként 60—80 tanuló van.
- Garaspénz cimen mintegy 7 frt. o. é.
- Özvegy aszszonyoktól egy-egy zsák.
- Temetési stóla.

Mindkét egyházban a tanítósággal az orgonistaság is egybe van kötve.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok szilágy-szolnoki esperes t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, október 26-án, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1078—1872.

N.-enyedi egyházmegyénkben a sz.-kocsárdi üres-ségbe jött fi-tanítói állomás. Fizetése.

- Kézpénz 300 frt o. é.
- Jó szállás és kert, melyben faiskola van.
- 4 szekér lágó tűzifa.

Pályázati határnap november vége.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügy-igazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, október 27-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1054—1872.

Marosi egyházmegyénkben az abodi másod osztályú lelkeszi állomás; fizetése mintegy 400 o. é. frtot érő terményekből áll.

Pályázati határnap november 30-ik.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Péterfi József aa.-hoz M.-Vásárhelyre küldendők.

Kolozsvártt, október 25-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyiltposta.

45. „Viszonzalasz“ Réty. A Krisztus kinszenvedésére kérek: hagyjunk békét annak a dolognak! Ne bajlodjunk a szűnyog szárnyával, midőn oroszányoknak kellene küzdeni. Oly ügy az, melyben nem a felek nyernek, hanem a köz veszít bizonynyal.

46. Geréb Gáspárnak Infandum, regina, jubes renovare dolorem! Lemondani — lemondani: könnyű nektek azt mondani!

Felölős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.